Conferința științifică internațională

EDUCAȚIA, TRADIȚIA ȘI CULTURA BISERICII ORTODOXE ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC DE-A LUNGUL ISTORIEI

Conferința științifică internațională

EDUCATION, TRADITION AND CULTURE OF THE ORTHODOX

ediția a VII-a,

***consacrată centenarului învățământului teologic românesc din Basarabia*,**

Chișinău, Republica Moldova
8-10 noiembrie 2026

Rezumatele comunicărilor

CHIȘINĂU, 2026

CZU 378:[27+94(478+498)](082)(048.3)=135.1=111=133.1
E 19

Materialele conferinței științifice internaționale *„Educația, tradiția și cultura Bisericii Ortodoxe în spațiul românesc de-a lungul istoriei”, ediția a VII-a consacrată centenarului învățământului teologic românesc din Basarabia,* desfășurată în zilele de 08-10 noiembrie 2026, la Chișinău, la Universitatea de Stat din Moldova.

Întreaga responsabilitate pentru opiniile exprimate și pentru respectarea legislației privind drepturile de autor revine autorilor materialelor publicate.

Editori: **Ion Gumenâi, Octavian Moșin**

DOI al culegerii de rezumate: https://doi.org/10.59295/etcbo26

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII DIN REPUBLICA MOLDOVA

"Educația, tradiția și cultura bisericii ortodoxe în spațiul românesc de-a lungul istoriei", conferință științifică internațională (7; 2026; Chișinău). Educația, tradiția și cultura bisericii ortodoxe în spațiul românesc de-a lungul istoriei: Conferința științifică internațională = Education, Tradition and Culture of the Orthodox: International Scientific Conference, ediția a 7-a, consacrată centenarului învățământului teologic românesc din Basarabia, Chișinău, 8-10 noiembrie 2026: Rezumatele comunicărilor / editori: Ion Gumenâi, Octavian Moșin; comitetul științific: Igor Șarov [et al.]. – Chișinău: Editura USM, 2026. – 160 p.

Text paral.: lb. rom., engl., fr. – 60 ex.

ISBN 978-9975-77-603-5.

Text : nemediat.

378:[27+94(478+498)](082)(048.3)=135.1=111=133.1

E 19

ISBN 978-9975-77-603-5

© Editura USM, 2026

COMITETUL ȘTIINȚIFIC

1. Prof. univ. dr. **Igor Șarov**, prorector, Universitatea de Stat din Moldova.
2. Pr. conf. univ. dr. **Paul-Cezar Hârlăoanu**, decan, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Sf. Dumitru Stăniloae", Universitatea "Al. Ioan Cuza", Iași.
3. Lect. univ. dr. **Igor Bercu**, decan, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova.
4. Pr. lect. univ. dr. **Cosmin Daniel Pricop**, decan, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul", Universitatea din București.
5. Conf. univ. dr. **Igor Cașu**, director, Agenția Națională a Arhivelor, Chișinău.
6. Prof. univ. dr. hab. **Ion Gumenâi**, șef direcție, Agenția Națională a Arhivelor, Chișinău; Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova.
7. Conf. univ. dr. **PS Veniamin Goreanu,** Episcopia Basarabiei de Sud
8. Prof. univ. dr. hab. **Ion Eremia**, director, Centrul de Studii Interdisciplinare „Silviu Dragomir", Chișinău-Oradea; Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova.
9. Conf. univ. dr. hab. **Igor Cereteu**, Institutul de Istorie, Universitatea de Stat din Moldova.
10. Pr. conf. univ. dr. **Octavian Moșin**, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova.
11. Prof. univ. dr. hab. **Oleksandr Dobrzhanskyi**, Universitatea Națională „Yuriy Fedkovych", Cernăuți.
12. Prof. univ. dr. **Mykola Mykhaylutsa**, Universitatea Națională Maritimă din Odesa.
13. Conf. univ. dr. **Ion Valer Xenofontov**, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova.
14. Pr. conf. univ. dr. **Emilian-Iustinian Roman**, șef Departament, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Sf. Dumitru Stăniloae", Universitatea „Al. Ioan Cuza", Iași.
15. Pr. lect. univ. dr. **Silviu Tudose**, prodecan, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul", Universitatea din București.
16. Pr. lect. univ. dr. **Cristian-Alexandru Barnea**, prodecan, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Sf. Dumitru Stăniloae", Universitatea „Al. Ioan Cuza", Iași.

COMITETUL DE ORGANIZARE

1. Prof. univ. dr. **Igor Șarov**, prorector, Universitatea de Stat din Moldova.
2. Lect. univ. dr. **Igor Bercu**, decan, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova.
3. Prof. univ. dr. hab. **Ion Gumenâi**, șef direcție, Agenția Națională a Arhivelor, Chișinău; Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova.
4. Pr. conf. univ. dr. **Paul-Cezar Hârlăoanu**, decan, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Sf. Dumitru Stăniloae", Universitatea „Al. Ioan Cuza", Iași.
5. Pr. lect. univ. dr. **Cosmin Daniel Pricop**, decan, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul", Universitatea din București.
6. Pr. conf. univ. dr. **Octavian Moșin**, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova.
7. **Alexandra Cojuhari**, Universitatea de Stat din Moldova
8. Pr. conf. univ. dr. **Emilian-Iustinian Roman**, șef Departament, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Sf. Dumitru Stăniloae", Universitatea „Al. Ioan Cuza", Iași.
9. Pr. lect. univ. dr. **Cristian-Alexandru Barnea**, prodecan, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Sf. Dumitru Stăniloae", Universitatea „Al. Ioan Cuza", Iași.
10. Conf. univ., dr. **Oleksandr Rusnak**, Universitatea Națională „Yuriy Fedkovych", Cernăuți.
11. Pr. asist. univ. dr. **Ilarion Argatu**, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Sf. Dumitru Stăniloae", Universitatea „Al. Ioan Cuza", Iași.

CUPRINS

Oleksandr DOBRZHANSKYI, Oleksandr RUSNAK
DEZVOLTAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI TEOLOGIC ORTODOX DIN BUCOVINA ÎN SECOLUL AL XIX-LEA ȘI LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA..... 9
Ion VICOVAN
ÎNFIINȚAREA FACULTĂȚII DE TEOLOGIE LA CHIȘINĂU. PRIMUL DECAN AL FACULTĂȚII, PROFESORUL IOAN MIHĂLCESCU..... 12
Octavian MOȘIN
ÎNCEPUTURILE ÎNVĂȚĂMÂNTULUI TEOLOGIC UNIVERSITAR LA CHIȘINĂU: CONTEXT ISTORIC, PERSONALITĂȚI ȘI MISIUNE ACADEMICĂ (1926–1940)..... 14
PS Veniamin GOREANU
CATEDRA DE DREPT BISERICESC A FACULTĂȚII DE TEOLOGIE ORTODOXĂ DIN CHIȘINĂU ÎN PERIOADA INTERBELICĂ ȘI CONTRIBUȚIA PROFESORULUI NICOLAE POPESCU-PRAHOVA LA FORMAREA CLERULUI ȘI LA DEZVOLTAREA CULTURII TEOLOGICE DIN BASARABIA 18
Lidia PRISAC
PE URMELE ARHIVEI FACULTĂȚII DE TEOLOGIE DIN CHIȘINĂU (1926-1940) 21
Igor ȘAROV
CONTINUITATE ȘI RENAȘTERE ACADEMICĂ: ÎNFIINȚAREA EXTENSIILOR UNIVERSITARE DE TEOLOGIE ORTODOXĂ LA CHIȘINĂU ȘI PERSPECTIVELE ÎNVĂȚĂMÂNTULUI TEOLOGIC SUPERIOR 25
Costică ASĂVOAIE, **Adriana MIRON, Cosmin NIȚĂ**
CÂTEVA DATE PRIVITOARE LA CERCETĂRILE ARHEOLOGICE PREVENTIVE EFECTUATE LA BISERICA „SFINȚII ATANASIE ȘI CHIRIL” DIN IAȘI..... 28
Ion EREMIA
PROBLEMA ÎNTEMEIERII MITROPOLIEI MOLDOVEI ÎN CERCETĂRILE SPECIALIȘTILOR DIN IMPERIUL RUS 31
Lilian CIACHIR
EDUCAȚIA ORTODOXĂ CA FACTOR DE CONSERVARE ȘI CONSOLIDARE A IDENTITĂȚII ROMÂNEȘTI ÎN TRANSILVANIA ÎNTRE REFORMĂ ȘI INSTAURAREA DOMINAȚIEI HABSBURGICE (1517-1699) 33
Ludmila USATÂI
PETRU MOVILĂ – SINTEZA TRADIȚIEI MOLDO-MUNTENE ȘI A CULTURII KIEVIENE..... 36
Florin DOBREI
DOMNITORUL MIHAI VITEAZUL ȘI ORTODOXIA TRANSILVĂNEANĂ..... 38

Cătălin VATAMANU
DE LA MĂNĂSTIREA PUTNA, LA MITROPOLIA TRANSILVANIEI: FORMAREA TEOLOGICĂ ȘI VOCAȚIA CĂRTURĂREASCĂ A SFÂNTULUI ILIE IOREST 40
Costin CLIT
DOCUMENTE PRIVITOARE LA TRECUTUL MĂNĂSTIRII TAZLĂU DIN SECOLELE XVII-XVIII 43
Mihail-Simion SĂSĂUJAN
ÎNVĂȚĂMÂNTUL TEOLOGIC ORTODOX DIN CADRUL INSTITUTULUI TEOLOGIC DE GRAD UNIVERSITAR DIN BUCUREȘTI ÎN TIMPUL REGIMULUI COMUNIST 46
Cosmin Daniel PRICOP
DINAMICA IOANEICĂ A MARTORILOR ȘI A CONVINGERII (IN 1) ÎN OMILIILE SF. IOAN HRISOSTOM LA EVANGHELIA DUPĂ IOAN 50
Paul-Cezar HÂRLĂOANU
BIBLIA DE LA 1939, ÎNTRE TRADUCERE ȘI RECEPTARE 53
David PESTROIU
CONSIDERAȚII MISIOLOGICE ACTUALE PRIVIND TRADIȚIA ORTODOXĂ A PREZENȚEI LUI DUMNEZEU ÎN CREAȚIE 55
Emilian-Iustinian ROMAN
DREPTUL BISERICESC ÎN BASARABIA INTERBELICĂ ȘI DEZVOLTAREA GÂNDIRII CANONICE ROMÂNEȘTI 58
Cristian-Alexandru BARNEA
SPIRITUALITATEA ORTODOXĂ CA DISCIPLINĂ UNIVERSITARĂ: RADIOGRAFIA PRIMILOR ANI 61
Silviu TUDOSE
CONFLUENȚE TIPICONALE CU PRIVIRE LA INTRODUCEREA ȘI PERMANENȚA TROPARULUI CEASULUI AL III-LEA ÎN EPICLEZA EUHARISTICĂ 64
Alexandru Atanase BARNA
TEOLOGIA SIRIACĂ ȘI RELEVANȚA ACESTEIA PENTRU SPIRITUALITATEA ORTODOXĂ ROMÂNEASCĂ 66
Octavian Gheorghe GORDON
ELEMENTE COMUNE DE PALEOGRAFIE GREACĂ ICONOGRAFICĂ ÎN AREALUL ISTORIC AL ORTODOXIEI ROMÂNEȘTI 68
Ilarion MÂȚĂ
ISTORIA FILANTROPIEI ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC. PROGRAME SOCIALE ALE BISERICII ORTODOXE ROMÂNE PENTRU FAMILIILE VULNERABILE . 70
Viorica GORAȘ-POSTICĂ, Nicolae CIOBANU
CONSILIEREA CREȘTINĂ ÎN MEDIEREA CONFLICTELOR FAMILIALE: DATE EXPERIMENTALE PRELIMINARE 73

Adela MANOLII
DINAMICA TERMINOLOGIEI RELIGIOASE ÎN DISCURSUL CONTEMPORAN : DE LA LIMBAJUL LITURGIC TRADIȚIONAL LA COMUNICAREA RELIGIOASĂ DIGITALĂ 76
Iurie MIHALACHE
REGIMUL JURIDICO-CANONIC AL SPAȚIULUI PRUTO-NISTREAN ÎNTRE PATRIARHIA ECUMENICĂ, PATRIARHIA MOSCOVEI ȘI PATRIARHIA ROMÂNĂ: O ISTORIE A MUTAȚIILOR DE JURISDICȚIE TERITORIALĂ 77
Denis BULANCEA
REPRESIUNEA RELIGIOASĂ ÎN R.A.S.S. MOLDOVENEASCĂ REFLECTATĂ ÎN DOCUMENTELE NKVD: CAZUL LAICATULUI 79
Vlada CONDREA
POLITICA ANTIRELIGIOASĂ ÎN RASSM: STRATEGII GUVERNAMENTALE ȘI REACȚII COMUNITARE 82
Ion Valer XENOFONTOV
PREOTUL VASILE GUMA (1865-1954): „OMUL CARE A HRĂNIT UN MILION DE SUFLETE” 84
Radu STOROJA
ÎNTRE MISIUNE ȘI MĂRTURIE: ACTIVITATEA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN TRANSNISTRIA (1941–1944) ÎN PAGINILE PUBLICAȚIILOR *TRANSNISTRIA CREȘTINĂ* ȘI *LUMINA* 86
Alin-Florin CIOTEA
PREOȚI BASARABENI ȘI BUCOVINENI REFUGIAȚI ÎN PAROHIILE PROTOPOPIATULUI ORTODOX CHIȘINEU-CRIȘ (JUD. ARAD) ÎN ANII CELUI DE AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL 89
Chiril GAVRILIȚA
POLITICA STATULUI SOVIETIC FAȚĂ DE CLERUL ORTODOX ÎN RSS MOLDOVENEASCĂ: ETAPE, MECANISME ȘI ACCENTE 91
Maria ZINOVII
PREOȚII BASARABENI ÎN FAȚA REPRESIUNII SOVIETICE: ÎNTRE EXECUȚIE ȘI SUPRAVIEȚUIRE. CAZURILE LUI PORFIRIE ȘOIMU ȘI VASILE ȚEPORDEI 94
Anatolie NOSATÎI
RESTRICȚIONAREA VIEȚII RELIGIOASE ÎN RSS MOLDOVENEASCĂ ÎN ANII ’70 - PRIMA JUMĂTATE A ANILOR ’80 AI SECOLULUI AL XX-LEA 97
Petru JELIHOVSCHI
DE LA CONSTRÂNGERE ADMINISTRATIVĂ LA TOLERANȚĂ RELIGIOASĂ. ASPECTE PRIVIND REDESCHIDEREA BISERICILOR DIN RSSM ȘI TRANSMITEREA ÎN FOLOSINȚA COMUNITĂȚILOR RELIGIOASE LOCALE. STUDIU DE CAZ RAIONUL CIMIȘLIA 99

Denis CHIRIAC
IMPORTANȚA STUDIULUI FILOSOFIEI ÎN FORMAREA TEOLOGILOR ORTODOCȘI ÎN ERA TRANSUMANISTĂ 102
Natalia ANTOCI
INTEGRAREA EUROPEANĂ ȘI VALORIFICAREA PATRIMONIULUI CULTURAL-RELIGIOS: PERSPECTIVE PENTRU DEZVOLTAREA TURISMULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA..... 105
Igor BERCU
GENEZA ȘI DEZVOLTAREA MĂNĂSTIRII CURCHI ÎNTRE MEMORIA COLECTIVĂ ȘI IZVOARELE DOCUMENTARE 108
Daniel NIȚĂ-DANIELESCU
CÂTEVA CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA EDUCAȚIA, TRADIȚIA ȘI CULTURA ECLEZIASTICĂ ÎN ANII DE ARHIPĂSTORIRE AI MITROPOLITULUI VENIAMIN COSTACHI..... 111
Veaceslav CIORBĂ
TIPĂRITURILE BISERICEȘTI ÎN LIMBA ROMÂNĂ DIN BASARABIA ÎN PERIOADA STĂPÂNIRII ȚARISTE (1812–1918)..... 112
Constantin Claudiu COTAN
UN PĂRINTE AL ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ROMÂNESC DIN DOBROGEA - ARHIMADRITUL NIFON BĂLĂȘESCU..... 115
Ruslan GRECU
IMPLICAREA MĂNĂSTIRII RĂCIULA ÎN DEZVOLTAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI RELIGIOS DIN BASARABIA 116
Natalia DIANOVA
PARTICULARITĂȚILE DEZVOLTĂRII BISERICII ORTODOXE LA ODESA ÎN PRIMA TREIME A SECOLULUI AL XIX-LEA 120
Sergiu DEMERJI 122
POLITICILE LINGVISTICE ÎN CADRUL SEMINARULUI TEOLOGIC DIN CHIȘINĂU SUB ADMINISTRAȚIA ȚARISTĂ: DE LA TOLERANȚĂ LIMITATĂ LA RUSIFICARE INSTITUȚIONALĂ (1813–1918)..... 122
Olena BACHYNSKA
BISERICA ORTODOXĂ LA CAZACII SECII TRANSDANUBIENI ȘI AI CAZACILOR DANUBIENI. PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA . 124
Oleksandr STOVPETS
INSTITUȚIILE DE ÎNVĂȚĂMÂNT ȘI PLURALISMUL CULTURAL ÎN BASARABIA DE SUD ÎN PERIOADA SCHIMBĂRILOR GEOPOLITICE DIN ANII 1850–1940..... 126
Igor CERETEU
BISERICA DIN BASARABIA (1812-1844) ȘI NECESITATEA TIPĂRIRII CĂRȚILOR RELIGIOASE..... 128

Ioan LISNIC
ÎNDREPTAR PRIVIND CLERICII MARTIRI ȘI MĂRTURISITORI DIN SPAȚIUL PRUTO-NISTREAN 130
Alina FELEA
VIOLENȚA ȘI BEȚIA ÎN ȚARA MOLDOVEI ÎN SEC. XVII- ÎNCEPUTUL SEC. AL XIX-LEA: PREVEDERI LEGISLATIVE, POZIȚIA BISERICII ORTODOXE ȘI REALITATEA COTIDIANĂ..... 132
Adrian-Ionuț GÎLEA
PRACTICI DE TRANSMITERE A MESAJELOR ÎN ȚARA MOLDOVEI (SEC. XV-XVII) 135
Eugen ONICOV
SEMINARUL TEOLOGIC DIN CHIȘINĂU – FOCAR AL MIȘCĂRII NAȚIONALE DIN BASARABIA 137
Ion GUMENÂI
BISERICA ORTODOXĂ DIN BASARABIA ÎNTRE TENDINȚE IMPERIALE RUSE ȘI ELEMENT DE REZISTENȚĂ NAȚIONALĂ..... 139
Panteleimon PAVLINCIUC
CORESPONDENTA PĂRINTELUI ANDRONIC POPOVICI CU STUDENȚII ROMÂNI DE LA ACADEMIA DUHOVNICEASCA DIN KIEV..... 141
Alexei NEMERENCO
IMPORTANȚA CULTURALĂ ȘI SPIRITUALĂ A MĂNĂSTIRII NOUL NEAMȚ 144
Mykola MYKHAYLUTSA
ACTIVITĂȚI MISIONARE ALE CLERULUI ORTODOX DIN BASARABIA DE SUD ÎN TRANSNISTRIA (1941-1944) 146
George ENACHE
ARESTĂRILE OPERATE ÎN RÂNDURILE PROFESORILOR DE LA INSTITUTUL TEOLOGIC DE GRAD UNIVERSITAR DIN BUCUREȘTI ÎN ANUL 1958 148
Corneliu CIUCANU
ACTIVITATEA MITROPOLITUI PIMEN GEORGESCU (1853-1934) DIN TIMPUL RĂZBOIULUI DE ÎNTREGIRE ȘI AL MARII UNIRI 150
Tudor CIOBANU
CORESPONDENȚĂ DINTRE ARHIVELE STATULUI CHIȘINĂU ȘI MITROPOLIA BASARABIEI REFERITOARE LA TRANSMITEREA DOCUMENTELOR ECLEZIASTICE LA PĂSTRARE DE STAT 153
Adrian Nicolae PETCU
PROFESORI AI FACULTĂȚII DE TEOLOGIE DE LA CHIȘINĂU ÎN LUPTA CONTRA COMUNISMULUI 156
Aurelian LAVRIC
FACULTATEA DE TEOLOGIE DIN CHIȘINĂU ÎN EVOCĂRILE PĂRINTELUI PROFESOR GALA GALACTION..... 158

REZUMATELE COMUNICĂRILOR

CZU: 378.4:271.2-756(477.85)″18/19″ https://doi.org/10.59295/etcbo26.01

Prof. univ. dr. hab. Oleksandr DOBRZHANSKYI
Universitatea Națională „Yuriy Fedkovych" din Cernăuți, Ucraina
ORCID ID: 0000-0002-3817-188X

Conf. univ., dr. Oleksandr RUSNAK
Universitatea Națională „Yuriy Fedkovych" din Cernăuți, Ucraina
ORCID ID: 0000-0003-2921-3029

DEZVOLTAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI TEOLOGIC ORTODOX DIN BUCOVINA ÎN SECOLUL AL XIX-LEA ȘI LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

Comunicarea este dedicată dezvoltării educației teologice ortodoxe în Bucovina în secolele al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Actualitatea temei este determinată de necesitatea unui studiu cuprinzător al proceselor de formare și funcționare a sistemului de învățământ teologic din regiune, care în perioada specificată a fost un centru important al vieții religioase și culturale ortodoxe.

Scopul studiului este de a evidenția principalele etape ale dezvoltării educației teologice ortodoxe în Bucovina, de a determina rolul instituțiilor bisericești și de stat în formarea unei rețele de instituții de învățământ religios, precum și de a clarifica semnificația acestora pentru formarea clerului și dezvoltarea științei teologice. O atenție deosebită va fi acordată activităților școlilor teologice ortodoxe și facultății de teologie a Universității din Cernăuți, ca unul dintre centrele de top ale educației ortodoxe din Europa Centrală și de Est.

Studiul își propune să examineze condițiile istorice ale dezvoltării educației teologice în Bucovina în perioada în care regiunea a făcut parte din monarhiile austriacă și austro-ungară. Un accent deosebit va fi pus pe rolul Mitropoliei Ortodoxe Bucovinei în crearea și susținerea instituțiilor de învățământ, asigurând baza materială a acestora și organizând procesul educațional. De asemenea, cercetarea își propune să analizeze conținutul programelor de învățământ, a caracteristicilor predării disciplinelor teologice și a influenței tendințelor educaționale europene asupra dezvoltării educației teologice ortodoxe.

Un aspect important al cercetării va fi studiul activităților profesorilor și studenților instituțiilor teologice, contribuția acestora la dezvoltarea gândirii științifice, a vieții bisericești și a mediului cultural al Bucovinei. Se va analiza problema combinării tradițiilor teologiei ortodoxe cu principiile universitare de organizare a educației, care au contribuit la ridicarea nivelului academic de pregătire a viitorilor clerici.

Se așteaptă ca rezultatele cercetării să ne permită să înțelegem mai profund locul Bucovinei în istoria educației ortodoxe și să determinăm semnificația instituțiilor teologice locale în formarea spațiului intelectual și spiritual al regiunii. Rezultatele cercetării vor contribui la extinderea cunoștințelor despre istoria educației, biserica și cultura Bucovinei în secolele al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

Cuvinte-cheie: *învățământ teologic ortodox, Bucovina, facultatea de teologie, Universitatea din Cernăuți, Mitropolia Bucovinei, cler, științe teologice, istoria educației*.

THE DEVELOPMENT OF ORTHODOX THEOLOGICAL EDUCATION IN BUKOVINA IN THE NINETEENTH AND EARLY TWENTIETH CENTURIES

The conference paper is devoted to the development of Orthodox theological education in Bukovina in the 19th and early 20th centuries. The relevance of the topic is based on the need for a comprehensive study of the processes of formation and functioning of the theological education system in the region, which in the specified period was an important center of Orthodox religious and cultural life.

The purpose of the study is to highlight the main stages of the development of Orthodox theological education in Bukovina, determine the role of church and state institutions in the formation of a network of religious educational institutions, as well as to clarify their significance for the training of clergy and the development of theological science. Special attention is planned to be paid to the activities of Orthodox theological schools and the theological faculty of Chernivtsi University as one of the leading centers of Orthodox education in Central and Eastern Europe.

The study intends to consider the historical conditions of the development of theological education in Bukovina during the period when the region was part of the Austrian and Austro-Hungarian monarchies. A special emphasis will be placed on the role of the Bukovina Orthodox Metropolis in the creation and support of educational institutions, providing their material base and organizing the educational process. It is also planned to analyze the content of curricula, the features of teaching

theological disciplines and the influence of European educational trends on the development of Orthodox theological education.

An important aspect of the research will be the study of teachers and students' activities of theological institutions, their contribution to the development of scientific thought, church life and the cultural environment of Bukovina. The issue of combining the traditions of Orthodox theology with university principles of organizing education will be considered that way contributing to raising the academic level of training of future clergy.

It is expected that the results of the research will allow us to deeply understand the place of Bukovina in the history of Orthodox education and determine the significance of local theological institutions in the formation of the intellectual and spiritual space of the region. The research will contribute to expanding knowledge about the history of education, the church and culture of Bukovina in the 19th and early 20th centuries.

Keywords: *Orthodox theological education, Bukovina, theological faculty, Chernivtsi University, Bukovina Metropolis, clergy, theological science, history of education.*

CZU: 378.4:271.2-756(498.7+478-25)(091) https://doi.org/10.59295/etcbo26.02

Pr. prof. univ. dr. Ion VICOVAN
Universitatea „Al. I. Cuza" din Iași, România

ÎNFIINȚAREA FACULTĂȚII DE TEOLOGIE LA CHIȘINĂU. PRIMUL DECAN AL FACULTĂȚII, PROFESORUL IOAN MIHĂLCESCU

După existența de scurtă durată a Facultății de Teologie din cadrul Universității ieșene (1860-1864), în conformitate cu prevederile Legii Învățământului din anul 1910 s-a pus problema reînființării ei. Din cauza Primului Război Mondial acest lucru nu s-a putut înfăptui decât ceva mai târziu. După întregirea României din 1918, proiectul a fost reluat, fiind susținut atât de către oamenii Bisericii, cât și de oamenii politici. Între ierarhii care s-au remarcat în reactivarea Facultății amintim pe Pimen Georgescu, Mitropolitul Moldovei (1909-1934) și Gurie Grosu, Arhiepiscopul (ulterior mitropolitul) Basarabiei, 1920-1936), fiecare dorind ca noua facultate să funcționeze în propria eparhie, cel dintâi la Iași, cel de-al doilea la Chișinău. După multe dezbateri și controverse, înființarea Facultății de Teologie în cadrul Universității din Iași s-a realizat în septembrie 1926, Ministrul Instrucțiunii Publice, profesorul Ion Petrovici, hotărând ca sediul ei să fie la Chișinău. Inaugurată la 8 noiembrie 1926, cel dintâi decan al ei a fost profesorul Ioan Mihălcescu, profesor titular la Facultatea de Teologie din cadrul Universității București. Având mandat de decan provizoriu, sarcina sa era aceea de a constitui corpul didactic al Facultății și de a „pune în funcțiune" noua instituție de învățământ teologic superior, ceea ce n-a fost deloc ușor. Deși a condus facultatea doar un an, a reușit să aducă profesori bine pregătiți și să imprime acesteia un nivel ridicat, devenind o instituție de învățământ teologic superior de prestigiu.

Cuvinte-cheie: *Facultatea de Teologie din Chișinău, Universitatea din Iași, învățământ teologic superior, Basarabia, perioada interbelică, Ioan Mihălcescu, Gurie Grosu.*

THE ESTABLISHMENT OF THE FACULTY OF THEOLOGY IN CHIȘINĂU. THE FIRST DEAN OF THE FACULTY, PROFESSOR IOAN MIHĂLCESCU

After the short existence of the Faculty of Theology within the University of Iași (1860–1864), the question of re-establishing it arose in accordance with the provisions of the Education Law of 1910. Because of the First World War, this could not be accomplished until somewhat later. After the unification of Romania in 1918, the project was resumed, supported by both Church figures and politicians. Among the hierarchs who distinguished themselves in reviving the Faculty were Pimen Georgescu, Metropolitan of Moldavia (1909–1934), and Gurie Grosu, Archbishop (later Metropolitan) of Bessarabia (1920–1936), each wishing the new faculty to operate in his own eparchy, the former in Iași and the latter in Chișinău. After many debates and controversies, the Faculty of Theology was established within the University of Iași in September 1926, with the Minister of Public Instruction, Professor Ion Petrovici, deciding that its seat should be in Chișinău. Inaugurated on 8 November 1926, its first dean was Professor Ioan Mihălcescu, a full professor at the Faculty of Theology of the University of Bucharest. Holding a provisional mandate as dean, his task was to form the faculty's teaching staff and to "put into operation" the new institution of higher theological education, which was not, by any means, very easy. Although he led the faculty for only one year, he managed to bring in well-prepared professors and to give it a high standard, so that it became a prestigious institution of higher theological education.

Keywords: *Faculty of Theology in Chișinău, University of Iași, higher theological education, Bessarabia, interwar period, Ioan Mihălcescu, Gurie Grosu*

CZU: 378.4:271.2-756(498.7+478-25)″1926/1940″
https://doi.org/10.59295/etcbo26.03

Pr. conf. univ. dr. Octavian MOȘIN,
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0000-0002-6169-2122

ÎNCEPUTURILE ÎNVĂȚĂMÂNTULUI TEOLOGIC UNIVERSITAR LA CHIȘINĂU: CONTEXT ISTORIC, PERSONALITĂȚI ȘI MISIUNE ACADEMICĂ (1926–1940)

Înființarea Facultății de Teologie la Chișinău, constituie un moment de referință în istoria vieții bisericești, academice și culturale a Basarabiei interbelice. Instituția a răspuns necesității de pregătire universitară a clerului și a contribuit la afirmarea unui mediu de studiu și de cercetare teologică în această regiune.

Încercăm să analizăm constituirea și afirmarea învățământului teologic universitar la Chișinău în perioada anilor 1926–1940, evidențiind relația dintre contextul istoric, contribuția personalităților bisericești și universitare și misiunea academică a facultății. În contextul împlinirii unui secol de la înființarea instituției, demersul urmărește recuperarea memoriei profesorilor care s-au consacrat formării teologice, precum și a studenților care au răspuns îndemnului ierarhilor locului de a aprofunda studiile teologice.

Întemeierea facultății este examinată în contextul reorganizării vieții bisericești și educaționale după Marea Unire din 1918, al necesității ridicării nivelului de pregătire a clerului și al consolidării legăturilor cu centrele universitare românești. O atenție sporită este acordată demersurilor Arhiepiscopului Gurie (Grosu) al Chișinăului și implicării clerului basarabean în realizarea acestui proiect. Prin decizia Ministerului Instrucțiunii Publice din 6 septembrie 1926, a fost dispusă înființarea Facultății de Teologie a Universității din Iași, cu sediul la Chișinău, inaugurarea solemnă având loc la 8 noiembrie 1926. Acest eveniment a fost reflectat intens în periodicele vremii, având ecou în tot spațiul românesc.

O altă direcție de cercetare privește condițiile materiale în care facultatea și-a desfășurat activitatea. Instituția a fost găzduită în sediul Seminarului Teologic din Chișinău, întemeiat încă în anul 1813. Astfel, vom urmări valorificarea acestui patrimoniu și rolul său în organizarea vieții universitare, prin examinarea spațiilor destinate predării, bibliotecii, capelei și internatului. Din această perspectivă, este evidențiată legătura dintre tradiția învățământului seminarial și dezvoltarea studiilor teologice universitare.

Un loc central îl ocupă corpul profesoral, a cărui activitate a contribuit la conturarea identității și prestigiului facultății. De istoria instituției sunt legate personalități precum Alexandru Boldur, Ștefan Ciobanu, Petre Constantinescu-Iași, Nichifor Crainic, Gala Galaction, Cicerone Iordăchescu, Valeriu Iordăchescu, Nicolae Popescu-Prahova, Vasile Radu, Ioan Savin, Iuliu Scriban, Constantin N. Tomescu ș.a. Activitatea acestora a îmbinat predarea și cercetarea cu participarea la viața bisericească și culturală din Basarabia. Diversitatea preocupărilor lor permite examinarea facultății ca spațiu de întâlnire între studiile și reflecțiile teologice, istoria bisericească și cultura românească.

Instruirea universitară, cercetarea științifică și participarea cadrelor didactice dimpreună cu studenții la diverse activități culturale și misionare au contribuit la formarea unei elite teologice locale. În acest sens, facultatea se conturează atât ca instituție de pregătire a clerului, cât și ca mediu de cultivare a vocației și de valorificare a patrimoniului spiritual basarabean.

În concluzie vom evidenția contribuția Facultății de Teologie la dinamizarea vieții bisericești și culturale ale Basarabiei interbelice. Recuperarea acestei moșteniri, cu prilejul centenarului, oferă repere pentru înțelegerea relației dintre teologie, educație și slujire, precum și pentru reflecția asupra misiunii învățământului teologic universitar contemporan.

Cuvinte-cheie: *învățământ teologic universitar, Chișinău, Basarabia interbelică, Universitatea din Iași, Gurie Grosu, formare pastorală, misiune academică.*

THE BEGINNINGS OF UNIVERSITY-LEVEL THEOLOGICAL EDUCATION IN CHIȘINĂU: HISTORICAL CONTEXT, KEY FIGURES, AND ACADEMIC MISSION (1926–1940)

The establishment of the Faculty of Theology in Chișinău marked a significant milestone in the history of ecclesiastical, academic, and cultural life in interwar Bessarabia. The institution responded to the need for university-level education of the clergy and contributed to the development of an environment dedicated to theological study and research in the region.

This study seeks to analyse the establishment and development of university-level theological education in Chișinău between 1926 and 1940, highlighting the relationship between the historical context, the contributions of ecclesiastical and academic figures, and the Faculty's academic mission. In the context of the cente-

nary of the institution's establishment, the study aims to bring to light the legacy of professors who dedicated themselves to theological education, as well as that of students who responded to the encouragement of local hierarchs to pursue advanced theological studies.

The foundation of the Faculty is examined in the context of the reorganisation of ecclesiastical and educational life following the Great Union of 1918, the need to raise the educational standards of the clergy, and the strengthening of ties with Romanian university centres. Particular attention is given to the efforts of Archbishop Gurie (Grosu) of Chișinău and the involvement of the Bessarabian clergy in bringing this initiative to fruition. On 6th of September 1926, the Ministry of Public Instruction issued a decision providing for the establishment of the Faculty of Theology of the University of Iași, to be based in Chișinău, which was solemnly inaugurated on 8 November 1926. This event received extensive coverage in contemporary periodicals and resonated throughout the Romanian cultural space.

Another area of research concerns the material conditions under which the Faculty operated. The institution was housed in the premises of the Chișinău Theological Seminary, which had been founded in 1813. Accordingly, the study examines how this institutional heritage was utilised and its role in organising university life, with particular attention to the facilities designated for teaching, the library, the chapel, and seminary dormitory. From this perspective, the connection between the tradition of seminary education and the development of university-level theological studies is highlighted.

A central focus is placed on the teaching staff, whose activities contributed to shaping the Faculty's identity and reputation. The history of the institution is associated with prominent figures such as Alexandru Boldur, Ștefan Ciobanu, Petre Constantinescu-Iași, Nichifor Crainic, Gala Galaction, Cicerone Iordăchescu, Valeriu Iordăchescu, Nicolae Popescu-Prahova, Vasile Radu, Ioan Savin, Iuliu Scriban, Constantin N. Tomescu, among others. Their activities combined teaching and research with participation in the ecclesiastical and cultural life of Bessarabia. The diversity of their academic interests allows the Faculty to be examined as a meeting point of theological studies and reflection, ecclesiastical history, and Romanian culture.

University-level education, scholarly research, and the participation of teaching staff and students in various cultural and missionary activities contributed to the formation of a local theological elite. In this respect, the Faculty emerges both as an institution dedicated to the education of the clergy and as an environment for cultivating religious vocation and promoting the spiritual heritage of Bessarabia.

In conclusion, the study will highlight the contribution of the Faculty of Theology to the revitalisation of ecclesiastical and cultural life in interwar Bessarabia.

Revisiting this legacy on the occasion of the centenary provides valuable points of reference for understanding the relationship between theology, education, and priestly service, as well as for reflecting on the mission of contemporary university-level theological education.

Keywords: *university-level theological education, Chișinău, interwar Bessarabia, University of Iași, Gurie Grosu, pastoral formation, academic mission.*

CZU: 378.4:271.2-756:348(478-25)(091) https://doi.org/10.59295/etcbo26.04

PS Veniamin GOREANU, conf. univ. dr.
Episcopia Basarabiei de Sud
ORCID ID: 0009-0007-3419-1094

CATEDRA DE DREPT BISERICESC A FACULTĂȚII DE TEOLOGIE ORTODOXĂ DIN CHIȘINĂU ÎN PERIOADA INTERBELICĂ ȘI CONTRIBUȚIA PROFESORULUI NICOLAE POPESCU-PRAHOVA LA FORMAREA CLERULUI ȘI LA DEZVOLTAREA CULTURII TEOLOGICE DIN BASARABIA

La împlinirea unui secol de la înființarea Facultății de Teologie Ortodoxă din Chișinău (1926), ne-am propus să aducem în prim-plan contribuția esențială a instituției la dezvoltarea învățământului teologic superior și a vieții bisericești din Basarabia interbelică. Această Facultate de teologie era integrată în Universitatea din Iași și avea sediul la Chișinău, bucurându-se de un corp profesoral de excepție. Facultatea a răspuns nevoii majore de formare a unei elite clericale pregătite să susțină viața spirituală și culturală a spațiului dintre Prut și Nistru.

Un loc aparte în arhitectura academică a facultății l-a ocupat Catedra de Drept Bisericesc, condusă cu distincție între anii 1928 și 1941 de profesorul Nicolae Popescu-Prahova, decan al instituției în perioada 1932–1940. Beneficiind de o dublă formare – teologică (București) și juridică (Paris) –, profesorul Popescu-Prahova a redefinit studiul dreptului bisericesc, transfigurându-l dintr-o disciplină dogmatică sau abstractă într-un instrument practic indispensabil administrației parohiale, disciplinei sacramentale și organizării ecleziastice.

Opera sa a acoperit direcții tematice fundamentale, precum raporturile dintre Stat și Biserică, legislația matrimonială comparată, procedura canonizării și filosofia educației teologice. Prin intermediul cursurilor sistematice, al lucrărilor seminariale bazate pe studiul izvoarelor și al materialelor didactice elaborate, el a insuflat viitorilor slujitori ai altarului rigoarea interpretării canonice și capacitatea de a gestiona complexitatea relațiilor dintre normele ecleziastice și legislația civilă.

Pe lângă activitatea didactică, profesorul Nicolae Popescu Prahova a avut o activitate publicistică prodigioasă, publicând mai multe studii și articole în revista Luminătorul, dar și în alte reviste din spațiul românesc, lucrări care pot servi ca material didactic atât pentru studenți, cât și pentru clericii de la parohii, precum și pentru cei pasionați de cercetare.

Recuperarea acestei moșteniri intelectuale, la un veac de la fondarea facultății, nu constituie doar un act de recuperare a memoriei instituționale, ci și un reper metodologic actual. Studiul subliniază necesitatea îmbinării armonioase dintre fidelitatea față de tradiția ortodoxă și rigoarea cercetării academice universitare în formarea responsabilă a clerului contemporan.

La elaborarea studiului am folosit literatura de specialitate și publicațiile profesorului în diferite reviste, în special Luminătorul.

Cuvinte-cheie: *Facultatea de Teologie Ortodoxă, Chișinău, drept bisericesc, Nicolae Popescu-Prahova, perioada interbelică, Basarabia, învățământ teologic, formarea clerului, Luminătorul.*

THE CHAIR OF ECCLESIASTICAL LAW AT THE FACULTY OF ORTHODOX THEOLOGY IN CHIȘINĂU DURING THE INTERWAR PERIOD AND THE CONTRIBUTION OF PROFESSOR NICOLAE POPESCU-PRAHOVA TO THE EDUCATION OF THE CLERGY AND THE DEVELOPMENT OF THEOLOGICAL CULTURE IN BESSARABIA

On the centenary of the founding of the Faculty of Orthodox Theology in Chișinău (1926), this study seeks to highlight the institution's essential contribution to the development of higher theological education and church's life in interwar Bessarabia. The Faculty was integrated into the University of Iași while being based in Chișinău, and it benefited from an exceptional teaching staff. It responded to the pressing need to educate a clerical elite capable of sustaining the spiritual and cultural life of the area between the Prut and the Dniester.

A distinctive place in the academic structure of the Faculty was held by the Chair of Ecclesiastical Law, led with distinction between 1928 and 1941 by Professor Nicolae Popescu-Prahova, who also served as dean of the Faculty from 1932 to 1940. Having received a dual training, theological (Bucharest) and legal (Paris), Professor Popescu-Prahova redefined the study of Ecclesiastical Law, transforming it from a dogmatic or abstract discipline into a practical instrument indispensable to parish administration, sacramental discipline and ecclesiastical organization.

His work covered fundamental thematic areas, such as Church–State relations, comparative matrimonial legislation, the procedure of canonization and the philosophy of theological education. Through systematic lectures, seminar work based on the study of primary sources, and teaching materials he prepared, he instilled in future clergy the rigor of canonical interpretation and the ability to manage the

complexity of the relationship between ecclesiastical norms and civil legislation.

In addition to his teaching activity, Professor Nicolae Popescu-Prahova was a prolific author, publishing numerous studies and articles in the journal *Luminătorul* and in other Romanian periodicals. These works can serve as teaching material for students and parish clergy, as well as for those with an interest in research.

Recovering this intellectual legacy a century after the Faculty's foundation is not merely an act of recovering institutional memory but also a relevant methodological reference point. The study emphasizes the need for a harmonious combination of fidelity to the Orthodox tradition and the rigor of university research in the responsible training of today's clergy.

The study draws on the specialized literature and on the professor's publications in various journals, especially *Luminătorul*.

Keywords: *Faculty of Orthodox Theology, Chișinău, canon law, Nicolae Popescu-Prahova, interwar period, Bessarabia, theological education, clergy training, Luminătorul.*

CZU: 930.25:271.2-756(498.7+478-25)″1926/1940″
https://doi.org/10.59295/etcbo26.05

Dr. Lidia PRISAC
Biblioteca Științifică (Institut) „A. Lupan”,
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID : 0000-0002-3406-3670

PE URMELE ARHIVEI FACULTĂȚII DE TEOLOGIE DIN CHIȘINĂU (1926-1940)

Extensie a Universității Mihăilene din Iași, Facultatea de Teologie din Chișinău a fost prima instituție de învățământ superior din Basarabia care a avut un impact semnificativ la formarea clerului ortodox atât în spațiul dintre Prut și Nistru, cât și în restul spațiului românesc. Înființată printr-o decizie din septembrie 1926 a Ministerului Instrucțiunii Publice a României, unitatea teologică din Chișinău a activat în capitala Basarabiei până în vara anului 1940, când, în contextul notelor ultimative sovietice (din 26 și 28 iunie 1940), a fost transferară la Iași.

Studierea minuțioasă a istoriografiei problemei relevă faptul că o recuperare complexă a istoriei Facultății de Teologie din Chișinău a Universității Mihăilene din Iași lipsește. Mai mult, în cei aproape o sută de ani de la marcarea înființării Facultății de Teologie la Chișinău, tema de cercetare cu referire la această instituție de învățământ superior din Basarabia n-a constituit obiectul unor studii istoriografice aparte, abordarea fiind ignorată în favoarea istoriei la macro-nivel, adică a învățământului în ansamblu.

Lipsa unei lucrări dedicată Facultății de Teologie din Chișinău s-ar explica prin inaccesibilitatea cercetătorilor la sursele documentare, arhiva Facultății de Teologie din Chișinău în contextul retragerii la Iași, în 1940, fiind pierdută, aproape, în totalitate.

În comparație cu Facultatea de Agronomie a Universității Mihăilene din Iași deschisă la Chișinău în anul 1933, a cărei arhivă a fost salvată integral și poate fi consultată astăzi în cadrul Arhivelor Naționale ale României, Direcția județeană Iași, cea a Facultății de Teologie din Chișinău, din păcate, a fost pierdută iremediabil.

Iată ce scria la 1 iulie 1940 despre situația arhivei instituției religioase decanul Facultății de Teologie din Chișinău, profesorul Nicolae Popescu-Prahova. Într-o adresă către rectorul Universității Mihăilene din Iași, acesta menționa faptul că la 27 iunie 1940 (cu o zi după ce fusese trimisă prima notă ultimativă din partea

autorităților sovietice), se afla la București, fiind prins în lucrările Consiliului interuniversitar. Întrerupându-și activitatea, a plecat la Chișinău, cu primul tren, la orele 21:30. Ajuns acolo a doua zi, la orele 10:30, a luat imediat măsurile necesare de împachetare și expediere a arhivei Facultății în lăzi din vreme confecționate în acest scop. Cu operațiunea expedierii au fost însărcinați secretarul Elpidifor Popovici și bibliotecarul Facultății, Vladimir Cărăuș.

Dar, din cauza lipsei de vagoane, continua decanul Popescu-Prahova, „precum și pentru motivul că ultimul tren pleca la 14:45 în ziua de vineri, 28 iunie, iar la orele 16:00, în aceeași zi, urma să intre în Chișinău poliția și trupele sovietice, nu pot afirma în chip precis dacă arhiva Facultății a fost salvată".

Despre faptul că arhiva instituției teologice din Chișinău rămăsese în vara lui 1940 de izbeliște amintește și Constantin N. Tomescu, prodecanul Facultății de Teologie din Chișinău.

Din cele relatate, nu este clar ce s-a ales până la urmă din arhiva Facultății de Teologie din Chișinău în anul fatidic 1940. Însă, cunoaștem faptul, potrivit memoriilor lui Paul Mihail că arhiva Facultății de Teologie din Chișinău a fost distrusă la 28 iunie 1940 de către trupele sovietice.

În pofida pierderii izvoarelor istorice, atât de prețioase, ale Facultății de Teologie din Chișinău, totuși, trebuie să recunoaștem că anumite crâmpei au putut fi recuperate grație Fondului Rectoratului Universității „Al.I. Cuza" din Iași, aflat în componența Arhivelor Naționale ale României, Direcția Județeană Iași. Depistarea documentelor care se referă la istoria Facultății de Teologie din Chișinău în acest fond s-ar datora, în special, dublării diverselor acte de cancelarie emise atât de administrația facultății de la Chișinău, cât și de cea a rectoratului sau a ministerului de resort cu privire la activitatea acestei unități de învățământ.

Cuvinte-cheie: *arhivă, facultate, teologie, universitate, Chișinău, Iași, Basarabia, România, interbelic.*

ON THE TRACKS OF THE ARCHIVES OF THE FACULTY OF THEOLOGY IN CHISINAU (1926-1940)

Extension of the University of Iași, the Faculty of Theology in Chișinău was the first higher education institution in Bessarabia to have a significant impact on the training of Orthodox clergy both in the area between the Prut and the Dniester rivers and in the rest of the Romanian territory. Established by a decision of September 1926 of the Romanian Ministry of Public Instruction, the theological unit in Chișinău

operated in the capital of Bessarabia until the summer of 1940, when, in the context of the Soviet ultimatums (of June 26 and 28, 1940), it was transferred to Iași.

A careful study of the historiography of the issue reveals that a complex recovery of the history of the Faculty of Theology in Chișinău of University of Iași is missing. Moreover, in the almost one hundred years since the founding of the Faculty of Theology in Chisinau, the research topic with reference to this higher education institution in Bessarabia has not been the subject of separate historiographical studies, the approach being ignored in favor of history at the macro-level, that is, of education as a whole.

The lack of a work dedicated to the Faculty of Theology in Chisinau could be explained by the inaccessibility of researchers to documentary sources, the archive of the Faculty of Theology in Chisinau in the context of the retreat to Iași in 1940 being almost completely lost.

Compared to the Faculty of Agronomy of Iași University opened in Chișinău in 1933, whose archive was saved in its entirety and can be consulted today in the National Archives of Romania, the Iași County Directorate, that of the Faculty of Theology in Chișinău, was unfortunately irretrievably lost.

Here is what the dean of the Faculty of Theology in Chișinău, Professor Nicolae Popescu-Prahova, wrote on July 1, 1940 about the situation of the archive of the religious institution. In an address to the rector of the Iași University, he mentioned that on June 27, 1940 (one day after the first ultimatum note was sent by the Soviet authorities), he was in Bucharest, being caught up in the proceedings of the Interuniversity Council. Interrupting his activity, he left for Chișinău, by the first train, at 9:30 p.m. Arriving there the next day, at 10:30, he immediately took the necessary measures to pack and ship the Faculty archive in weatherproof crates made for this purpose. The secretary Elpidifor Popovici and the Faculty librarian, Vladimir Cărăuș, were tasked with the shipping operation.

But, due to the lack of wagons, continued Dean Popescu-Prahova, "as well as for the reason that the last train left at 14:45 on Friday, June 28, and at 16:00, on the same day, the Soviet police and troops were to enter Chișinău, I cannot say with certainty whether the Faculty archive was saved."

Constantin N. Tomescu, vice-dean of the Faculty of Theology in Chișinău, also recalls the fact that the archive of the theological institution in Chișinău was left in ruins in the summer of 1940.

From what has been said, it is not clear what was ultimately selected from the archive of the Faculty of Theology in Chisinau in the fateful year of 1940. However, we know that, according to the memoirs of Paul Mihail, the archive of the Faculty of Theology in Chisinau was destroyed on June 28, 1940 by Soviet troops. Despite the

loss of the historical sources, so precious, of the Faculty of Theology in Chisinau, we must nevertheless recognize that certain fragments could be recovered thanks to the Fund of the Rectorate of the "Al.I. Cuza" University of Iași, which is part of the National Archives of Romania, Iași County Directorate. The discovery of documents referring to the history of the Faculty of Theology in Chisinau in this collection would be due, in particular, to the duplication of various chancellery documents issued both by the administration of the faculty in Chisinau and by that of the rectorate or the relevant ministry regarding the activity of this educational institution.

Keywords: *archive, faculty, theology, university, Chișinău, Iași, Bessarabia, Romania, interwar period*

CZU: 378.4:271.2-756(478-25)″2023″ https://doi.org/10.59295/etcbo26.06

Prof. univ. dr. Igor ȘAROV
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0009-0008-5349-2332

CONTINUITATE ȘI RENAȘTERE ACADEMICĂ: ÎNFIINȚAREA EXTENSIILOR UNIVERSITARE DE TEOLOGIE ORTODOXĂ LA CHIȘINĂU ȘI PERSPECTIVELE ÎNVĂȚĂMÂNTULUI TEOLOGIC SUPERIOR

În anul centenarului Facultății de Teologie din Chișinău, înființată în toamna anului 1926, avem un bun prilej de reflecție asupra memoriei instituționale și a impactului pe care această instituție l-a avut asupra vieții bisericești, culturale și intelectuale din Basarabia interbelică.

Totodată, funcționarea de trei ani (din toamna anului 2023), a două extensii universitare de teologie ortodoxă la Chișinău reprezintă o expresie a continuității și a renașterii academice. Astfel, spațiul basarabean beneficiază de studii teologice oferite de universitățile din Iași și București, prin programe de licență și de master în domeniul teologiei pastorale.

Semnificația istorică, eclezială și educațională a acestui proces constă în recuperarea și valorificarea tradiției teologice locale, precum și în consolidarea integrării acesteia în circuitul academic românesc și european. Contextul aniversar oferă, de asemenea, posibilitatea de a analiza misiunea actuală a învățământului teologic superior, relația sa cu celelalte domenii socioumane și contribuția pe care o poate aduce la înțelegerea provocărilor societății contemporane.

Accesul la studiile teologice contribuie atât la formarea viitorilor slujitori ai Bisericii, cât și la pregătirea specialiștilor implicați în educație, cultură și activități sociale. Din această perspectivă, pregătirea academică presupune îmbinarea cunoașterii teologice cu formarea spirituală, responsabilitatea pastorală și deschiderea către nevoile comunității. Durabilitatea extensiilor universitare depinde de capacitatea lor de a deveni centre de formare, cercetare și slujire, cu o identitate academică bine definită și cu legături temeinice cu mediul eclezial și social.

Vom analiza contribuția mai multor instituții de pe ambele maluri ale Prutului la deschiderea și funcționarea acestor extensii, rolul cadrelor didactice consacrate în dezvoltarea proiectului educațional, precum și atragerea și formarea studenților dornici să aprofundeze teologia ortodoxă. Vor fi avute în vedere și perspectivele consoli-

dării cooperării interuniversitare, ale dezvoltării cercetării teologice și ale implicării studenților în activități științifice, culturale și social-filantropice.

Astfel, renașterea învățământului teologic superior la Chișinău poate contribui la cultivarea unei conștiințe istorice responsabile, la aprofundarea dialogului dintre Biserică și societate și la formarea unor generații capabile să unească temeinicia cunoașterii cu mărturia credinței și cu slujirea aproapelui.

Cuvinte-cheie: *extensii universitare, Chișinău, continuitate, renaștere academică, formare teologică, cooperare universitară.*

CONTINUITY AND ACADEMIC REVIVAL: THE ESTABLISHMENT OF UNIVERSITY EXTENSIONS IN ORTHODOX THEOLOGY IN CHIȘINĂU AND PROSPECTS FOR HIGHER THEOLOGICAL EDUCATION

In the centenary year of the Faculty of Theology in Chișinău, established in the autumn of 1926, we have a valuable opportunity to reflect on its institutional legacy and the impact it had on the ecclesiastical, cultural, and intellectual life of interwar Bessarabia.

At the same time, the three years of operation of two university extensions of Orthodox theology in Chișinău, established in the autumn of 2023, represent an expression of continuity and academic revival. Thus, Bessarabia now benefits from theological education provided by universities of Iași and Bucharest through bachelor's and master's degree programmes in pastoral theology.

The historical, ecclesiastical, and educational significance of this process lies in the recovery and promotion of the local theological tradition, as well as in strengthening its integration into Romanian and European academic networks. The centenary also provides an opportunity to examine the current mission of higher theological education, its relationship with other fields of the social sciences and humanities, and its potential contribution to understanding the challenges facing contemporary society.

The access to theological education contributes both to the formation of future clergy and to the training of specialists involved in education, culture, and social activities. From this perspective, academic education involves combining theological knowledge with spiritual formation, pastoral responsibility, and responsiveness to the needs of the community. The long-term sustainability of the university extensions depends on their ability to develop into centres of education, research, and service, with a clearly defined academic identity and well-established ties to the ecclesiastical and social communities.

The study will examine the contributions of several institutions on both banks of the Prut River to the establishment and operation of these university extensions, the role of established academics in developing the educational project, and the recruitment and education of students seeking to deepen their knowledge of Orthodox theology. Consideration will also be given to prospects for strengthening interuniversity cooperation, advancing theological research, and engaging students in scholarly, cultural, social, and philanthropic activities.

Thus, the revival of higher theological education in Chișinău can contribute to cultivating a responsible historical consciousness, deepening dialogue between the Church and society, and educating generations capable of combining a solid foundation of knowledge with bearing witness to their faith and serving others.

Keywords: *university extensions, Chișinău, continuity, academic revival, theological education, university cooperation.*

CZU: 902.2:726.5(498-21) https://doi.org/10.59295/etcbo26.07

Costică ASĂVOAIE, arheolog
Muzeul de Istorie a Moldovei din cadrul
Complexului Muzeal Național „Moldova”, Iași, România
ORCID ID: 0009-0003-3741-1495

Dr. Adriana MIRON
Muzeul de Istorie a Moldovei din cadrul
Complexului Muzeal Național „Moldova”, Iași, România
ORCID ID: 0009-0000-0880-276X

Dr. Cosmin NIȚĂ
Muzeul de Istorie a Moldovei din cadrul
Complexului Muzeal Național „Moldova”, Iași, România
ORCID ID: 0009-0000-0893-2089

CÂTEVA DATE PRIVITOARE LA CERCETĂRILE ARHEOLOGICE PREVENTIVE EFECTUATE LA BISERICA „SFINȚII ATANASIE ȘI CHIRIL” DIN IAȘI

Biserica „Sfinții Atanasie și Chiril” nu poate fi încadrată cronologic pe baza izvoarelor scrise, întrucât edificiul nu păstrează pisania de ctitorie, iar documente care ar atesta ctitorirea sa lipsesc. În aceste condiții, cercetarea arheologică reprezintă principala sursă de informații privind istoricul monumentului și contextul în care acesta a fost construit.

În anul 2017 au fost realizate patru sondaje arheologice, necesare elaborării documentației tehnice de restaurare. Investigațiile au urmărit determinarea cotelor de fundare ale edificiului și identificarea nivelului de construire, prilej cu care au fost descoperite numeroase complexe funerare. Analiza inventarului funerar a permis încadrarea cronologică a acestora în secolele XVI – XVII. După aproape nouă ani de la primele cercetări, în luna ianuarie 2026 a fost demarat procesul de restaurare a bisericii. În etapa preliminară au fost executate încă cinci sondaje arheologice în interiorul edificiului, urmate de săpăturile necesare consolidării fundațiilor. Până la sfârșitul lunii iunie 2026 au fost cercetate 97 de morminte, dintre care aproximativ 30% au furnizat inventar funerar, constând în monede, un inel și diverse fragmente metalice provenite de la accesorii vestimentare.

Cercetările au evidențiat faptul că mormintele aflate în interiorul bisericii, amplasate pe traseul fundațiilor, au fost afectate de lucrările de edificare a monumentului, fundațiile distrugând parțial aceste complexe funerare. Această situație demonstrează existența unei necropole anterioare construirii bisericii. Totodată, în interiorul edificiului au fost identificate două cuptoare de uz casnic și o groapă menajeră, aceasta din urmă având inițial funcția de groapă de extracție a lutului, fiind reutilizată ulterior pentru depozitarea deșeurilor. Rezultatele cercetării arheologice sunt deosebit de importante pentru reconstituirea evoluției istorice a orașului Iași în secolele XVI–XVII. Descoperirile atestă existența unei zone de locuire și a unei necropole anterior primei mențiuni documentare a acestei părți a orașului, consemnată abia după jumătatea secolului XVII, contribuind astfel la completarea informațiilor privind dezvoltarea timpurie a așezării urbane.

Cuvinte-cheie: *Biserica Sfinții Atanasie și Chiril, cercetări arheologice, morminte, inventor.*

NOTES ON THE PREVENTIVE ARCHAEOLOGICAL RESEARCH AT THE "SAINTS ATHANASIUS AND CYRIL" CHURCH IN IAȘI

The Church of "Saints Athanasius and Cyril" cannot be chronologically dated based on written sources, as the building does not preserve its foundation inscription, and there are no documents attesting its construction. Under these circumstances, archaeological research is the primary source of information regarding the monument's history and the context in which it was built.

In 2017, four archaeological test pits were excavated, which were necessary for preparing the technical documentation for restoration. The investigations aimed to determine the building's foundation levels and identify the construction level, during which numerous burial complexes were discovered. Analysis of the grave goods allowed these to be chronologically dated to the 16th–17th centuries. Nearly nine years after the initial research, the restoration of the church began in January 2026. During the preliminary phase, five additional archaeological test pits were excavated inside the building, followed by the excavations necessary to reinforce the foundations. By the end of June 2026, 97 graves had been investigated, of which approximately 30% yielded grave goods consisting of coins, a ring, and various metal fragments from clothing accessories.

Research has shown that the graves inside the church, located along the path of the foundations, were affected by the construction of the monument, as the foun-

dations partially destroyed these burial complexes. This situation demonstrates the existence of a necropolis preceding the construction of the church. At the same time, two domestic kilns and a refuse pit were identified inside the building; the latter originally served as a clay extraction pit and was later reused for waste disposal. The results of the archaeological research are particularly important for reconstructing the historical development of the city of Iași in the 16th and 17th centuries. The discoveries attest to the existence of a settlement area and a necropolis prior to the first documentary mention of this part of the city, which was recorded only after the mid-17th century, thus contributing to a more complete understanding of the early development of the urban settlement.

Keywords: *Saints Athanasius and Cyril, Church, archaeological research, graves, inventory.*

CZU: 930.1(470-44):271.2-772(478) https://doi.org/10.59295/etcbo26.08

Prof. univ. dr. hab. Ion EREMIA
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0000-0002-2007-9233

PROBLEMA ÎNTEMEIERII MITROPOLIEI MOLDOVEI ÎN CERCETĂRILE SPECIALIȘTILOR DIN IMPERIUL RUS

Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea problema întemeierii mitropoliri ortodoxe din Moldova s-a aflat și în atenția istoricilor, ecleziastici sau laici, din Imperiul Rus. Într-o anumită măsură, ei erau la current cu existența episcopiei catolice din secolul al XIII-lea, așa numita Episcopie a Cumaniei,cu întemeierea episcopiei catolice de la Siret, în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, dar și cu procesele care aveau loc în Țara Moldovei ce țineau de eforturile întemeieerii unei mitropolii ortodoxe. Dacă initial ei împărtășeau opniile istoriografiei românești referitoare la originile mitropoliei și dependența acesteia de Ohrida, după publicarea actelor Patriarhiei din Constantinopol, s-a încetățenit ideea că initial mitropolitul de Halici Antonie a hirotonit doi episcopi, pe Iosif, dar nu pentru Moldova ci la Cetatea Albă, și pe Meletie, la o altă catedră din Moldova, care pe la 1395 a decedat. Autorii din Imperiul Rus prezintă apoi evenimentele după actele cunoscute către acel timp și formulau concluzia că mitropolia Moldovei a fost întemeiată în anul 1401, iar în fruntea ei s-a aflat un timp mitropolitul Iosif care provenea din familia Mușat.

Cuvinte-cheie: *Mitropolia Moldovei, Iosif, Meletie, Ohrida.*

THE ISSUE OF THE FOUNDING OF THE METROPOLIS OF MOLDAVIA IN THE RESEARCH OF SCHOLARS FROM THE RUSSIAN EMPIRE

From the second half of the 19th century, the issue of the founding of the Orthodox Metropolis of Moldavia was also the focus of attention among historians, both ecclesiastical and lay, in the Russian Empire. To a certain extent, they were aware of the existence of the 13th-century Catholic diocese, the so-called Diocese of Cumania, the establishment of the Catholic diocese of Siret in the second half of the 14th century, as well as the developments taking place in the Principality of Moldavia

related to efforts to establish an Orthodox Metropolis. While they initially shared the views of Romanian historiography regarding the origins of the metropolis and its dependence on Ohrid, following the publication of the documents of the Patriarchate of Constantinople, the view took hold that the Metropolitan of Halych, Antonie, had initially ordained two bishops: Joseph, not for Moldavia, but for Cetatea Albă, and Meletius, for another chair in Moldavia, who died around the year 1395. Authors from the Russian Empire then presented the events based on the documents known at that time and concluded that the Metropolis of Moldavia was founded in 1401, and that for a time it was headed by Metropolitan Joseph, who came from the Mușat family.

Keywords: *Metropolis of Moldavia, Joseph, Meletius, Ohrid.*

CZU: 37:271.2:316.7(498.4)"1517/1699" https://doi.org/10.59295/etcbo26.09

Dr. Lilian CIACHIR
Universitatea din București
ORCID ID: 0000-0001-6290-0715

EDUCAȚIA ORTODOXĂ CA FACTOR DE CONSERVARE ȘI CONSOLIDARE A IDENTITĂȚII ROMÂNEȘTI ÎN TRANSILVANIA ÎNTRE REFORMĂ ȘI INSTAURAREA DOMINAȚIEI HABSBURGICE (1517-1699)

Studiul examinează funcția educației de tradiție ortodoxă în conservarea și consolidarea identității românești din Transilvania pe parcursul intervalului delimitat de declanșarea Reformei (1517) și de instaurarea dominației habsburgice, încununată de unirea unei părți a clerului românesc cu Biserica Romei (1698–1701). Argumentul central pornește de la o tensiune aparent paradoxală: deși Reforma protestantă a generat un proselitism intens – îndeosebi calvin – îndreptat asupra românilor ortodocși, tocmai impulsul ei vernacular a furnizat instrumentul prin care identitatea confesional-etnică românească a putut fi articulată și transmisă, prin tipar și prin școala parohială. Cu alte cuvinte, ceea ce fusese conceput ca vehicul al convertirii a sfârșit prin a deveni vehicul al conservării. Lucrarea reconstituie mai întâi cadrul juridic al principatului – sistemul celor trei națiuni privilegiate și al celor patru religii recepte (catolicismul, luteranismul, calvinismul și unitarianismul) –, în care ortodoxia rămânea doar „tolerată", lipsită de garanții juridice și de o rețea școlară recunoscută. Pe acest fond, ea analizează fuziunea dintre confesiune și apartenență etnică în noțiunea premodernă de „lege", care strângea laolaltă credința, ritul răsăritean, limba liturgică și conștiința originii comune. Sunt examinate apoi formele concrete ale educației ortodoxe: catehismul și instruirea liturgică parohială, școala de pe lângă biserică (cu exemplul Școlilor Brașovului), cărțile de cult folosite drept instrumente de alfabetizare și calendarul bisericesc ca „program" informal de transmitere a memoriei comunitare. Un loc central revine tiparului: de la primele tipărituri sibiene ale lui Filip Moldoveanul și de la activitatea diaconului Coresi la Brașov, până la Palia de la Orăștie (1581–1582) – care folosește programatic etnonimul „români" – și la Noul Testament de la Bălgrad (1648), trecerea de la slavonă la limba română a creat o comunitate textuală supra-regională, ce lega Transilvania de Țara Românească și de Moldova. Studiul evidențiază contribuția clerului și a elitelor cărturărești – protopopi, diaconi-tipografi, dascăli și ierarhi precum mitropolitul Sava Brancovici – și

rolul structural al legăturilor transcarpatice în întreținerea unui circuit comun de oameni, cărți și practici educaționale. În final, sunt analizate implicațiile rupturii confesionale produse de regimul habsburgic: Diploma leopoldină (1691), sinodul de la Alba Iulia (1698) și diplomele din 1699 și 1701, care au bifurcat câmpul confesional românesc într-o ramură greco-catolică și una ortodoxă, fără a anula însă moștenirea identitară consolidată în veacul precedent. Demersul, de natură istoric-interpretativă, se sprijină pe surse primare, documente sinodale și acte oficiale, dialogând critic cu istoriografia recentă și evitând deopotrivă teleologia națională și minimalizarea impactului reformat.

Cuvinte-cheie: *Reforma în Transilvania, religiones receptae, identitate confesională, tipar românesc, Coresi, unirea cu Roma, educație ortodoxă.*

ORTHODOX EDUCATION AS A FACTOR IN THE PRESERVATION AND CONSOLIDATION OF ROMANIAN IDENTITY IN TRANSYLVANIA BETWEEN THE REFORMATION AND THE ESTABLISHMENT OF HABSBURG DOMINION (1517–1699)

This study examines the role of Orthodox educational tradition in preserving and consolidating Romanian identity in Transylvania during the period bounded by the onset of the Reformation (1517) and the establishment of Habsburg dominion, culminating in the union of part of the Romanian clergy with the Church of Rome (1698–1701). The central argument proceeds from an apparently paradoxical tension: although the Protestant Reformation generated intense proselytism – chiefly Calvinist – directed at the Orthodox Romanians, it was precisely its vernacular impulse that supplied the instrument through which Romanian confessional-ethnic identity could be articulated and transmitted, by means of print and the parish school. What had been conceived as a vehicle of conversion ended by becoming a vehicle of preservation.

The paper first reconstructs the juridical framework of the principality – the system of three privileged nations and four received religions (Catholic, Lutheran, Calvinist and Unitarian) – within which Orthodoxy remained merely tolerated, deprived of legal guarantees and of a recognised school network. Against this background, it analyses the fusion of confession and ethnic belonging in the pre-modern notion of lege (law/faith), which bound together belief, the Eastern rite, the liturgical language and the consciousness of common origin. It then examines the concrete

forms of Orthodox education: parish catechesis and liturgical instruction, the church-based school (with the example of Șcheii Brașovului), service books used as literacy primers, and the ecclesiastical calendar as an informal curriculum for transmitting communal memory. Print occupies a central place: from the early Sibiu imprints of Filip Moldoveanul and the activity of the deacon Coresi at Brașov, to the Palia de la Orăștie (1581–1582) – which programmatically uses the ethnonym români – and the New Testament of Bălgrad (1648), the shift from Slavonic to Romanian created a supra-regional textual community linking Transylvania with Wallachia and Moldavia.

The study highlights the contribution of the clergy and the learned elites – archpriests, deacon-printers, teachers and hierarchs such as Metropolitan Sava Brancovici – and the structural role of trans-Carpathian links in sustaining a shared circuit of people, books and educational practices. Finally, it analyses the implications of the confessional rupture produced by the Habsburg regime: the Leopoldine Diploma (1691), the Synod of Alba Iulia (1698) and the diplomas of 1699 and 1701, which bifurcated the Romanian confessional field into a Greek-Catholic and an Orthodox branch, without, however, annulling the identity heritage consolidated in the preceding century. The approach is historical-interpretative, drawing on primary sources, synodal documents and official acts, engaging critically with recent historiography and avoiding both national teleology and the minimisation of the Reformation's impact.

Keywords: *Reformation in Transylvania, religiones receptae, confessional identity, Romanian printing, Coresi, Union with Rome, Orthodox education.*

CZU: 929:008(478+498.1+477) https://doi.org/10.59295/etcbo26.10

Conf. univ. dr. Ludmila USATÂI
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0009-0004-8516-5716

PETRU MOVILĂ – SINTEZA TRADIȚIEI MOLDO-MUNTENE ȘI A CULTURII KIEVIENE

Articolul analizează personalitatea și activitatea lui Petru Movilă, evidențiind dubla sa apartenență identitară: filiația domnească moldo-munteană și integrarea în spațiul cultural și ecleziastic kievean. Pornind de la contextul istoric al secolului al XVII-lea, marcat de dinamici politice și confesionale complexe în Europa de Est, studiul urmărește modul în care această personalitate ilustrează un model de sinteză între tradiție și deschidere culturală. Sunt examinate originea familială, formarea intelectuală și contribuțiile sale în domeniul educației și culturii, cu accent pe rolul său în dezvoltarea învățământului teologic și în consolidarea ortodoxiei.

De asemenea, articolul propune o interpretare filologică a operei sale, subliniind interferențele lingvistice și stilistice care reflectă un spațiu de convergență culturală. Prin abordare interdisciplinară, cercetarea relevă importanța lui Petru Movilă ca mediator între tradiția românească și cea ucraineană, contribuind la configurarea unei identități culturale complexe. Rezultatele evidențiază complexitatea figurii sale pentru înțelegerea proceselor de transfer cultural și a circulației ideilor în spațiul est-european din secolul al XVII-lea.

Cuvinte-cheie: *tradiție, cultură, educație, Petru Movilă, Suceava, Kiev, identitate culturală, spațiu est-european.*

PETRU MOVILĂ – THE SYNTHESIS OF MOLDAVIAN-WALLACHIAN TRADITION AND KYIVAN CULTURE

The article examines the personality and activity of Petru Movilă, highlighting his dual identity: his Moldavian-Wallachian princely lineage and his integration into the Kyivan cultural and ecclesiastical milieu. Starting from the historical context of the seventeenth century, marked by complex political and confessional dynamics in Eastern Europe, the study explores how this figure illustrates a model of synthesis between tradition and cultural openness. The analysis focuses on his family

background, intellectual formation, and contributions to education and culture, with particular emphasis on his role in the development of theological education and the consolidation of Orthodoxy.

Furthermore, the article proposes a philological interpretation of his works, emphasizing linguistic and stylistic interferences that reflect a space of cultural convergence. Through an interdisciplinary approach, the research highlights the importance of Petru Movilă as a mediator between Romanian and Ukrainian traditions, contributing to the shaping of a complex cultural identity. The findings underscore the complexity of his figure for understanding processes of cultural transfer and the circulation of ideas in seventeenth-century Eastern Europe.

Keywords: *tradition, culture, education, Petru Movilă, Suceava, Kyiv, cultural identity, Eastern European space*

CZU: 929:94:271.2(498.4) https://doi.org/10.59295/etcbo26.11

Pr. prof. univ. dr. Florin DOBREI
Universitatea „Aurel Vlaicu" din Arad, România
ORCID ID: 0009-0007-9711-8855

DOMNITORUL MIHAI VITEAZUL ȘI ORTODOXIA TRANSILVĂNEANĂ

Inaugurate prin trimiterea în străvechea cetate a Bălgradului a unei delegaţii de la sud de Carpați, compusă din mitropolitul Eftimie II al Țării Românești şi episcopii Teofil I al Râmnicului şi Luca al Buzăului, care a obţinut înscrierea unui articol privitor la Biserica Ortodoxă din Transilvania în cuprinsul tratatului de alianţă politică încheiat la 20 mai 1595, prin care preoţii şi monahii erau lăsaţi „în obiceiul şi în tradiţia din vechime, cu ritul, ceremoniile şi libertăţile lor", Biserica românească urmând să se afle „sub jurisdicţia sau ascultarea mitropolitului din Târgovişte, după dispoziţiile dreptului bisericesc şi a rânduielilor acelei ţări", legăturile domnitorului Mihai Viteazul – artizanul celei dintâi uniri a celor trei provincii istorice românești sub un singur sceptru – cu Ortodoxia transilvăneană și cu întâi-stătătorul de atunci al acesteia, mitropolitul Ioan III (sau Ioan de la Prislop), pot fi urmărite apoi punctual.

Cuvinte-cheie: *Mihai Viteazul, mitropolitul Ioan de la Prislop, Transilvania, legături bisericești, Ortodoxie și alteritate confesională.*

VOIVODE MICHAEL THE BRAVE AND ORTHODOXY IN TRANSYLVANIA

Abstract: The process began with the dispatch to the ancient fortress of Bălgrad of a delegation from south of the Carpathians, composed of Metropolitan Euthymius II of Wallachia and Bishops Theophilus I of Râmnic and Luke of Buzău, which secured the inclusion of a clause regarding the Orthodox Church of Transylvania in the political alliance treaty concluded on May 20, 1595, whereby priests and monks were to be left "to their ancient customs and traditions, with their rites, ceremonies, and liberties," with the Romanian Church to be "under the jurisdiction or authority of the Metropolitan of Târgovişte, in accordance with the provisions of ecclesiastical

law and the regulations of that country," the ties between Prince Michael the Brave – the architect of the first union of the three historic Romanian provinces under a single scepter – and Transylvanian Orthodoxy, as well as its then-primate, Metropolitan John III (or John of Prislop), can then be traced in detail.

Keywords: *Michael the Brave, Metropolitan John of Prislop, Transylvania, ecclesiastical ties, Orthodoxy and confessional otherness.*

CZU: 929:271.2-726.3(498.4+498.6) https://doi.org/10.59295/etcbo26.12

Pr. conf. univ. dr. Cătălin VATAMANU,
Universitatea „Al. I. Cuza" din Iași, România
ORCID ID: 0000-0001-9882-2536

DE LA MĂNĂSTIREA PUTNA, LA MITROPOLIA TRANSILVANIEI: FORMAREA TEOLOGICĂ ȘI VOCAȚIA CĂRTURĂREASCĂ A SFÂNTULUI ILIE IOREST

Studiul urmărește parcursul biografic și eclezial al Sfântului Ierarh și Mărturisitor Ilie Iorest, de la formarea sa monahală și cărturărească în mediul Mănăstirii Putna până la slujirea Mitropoliei Transilvaniei, în prima jumătate a secolului al XVII-lea. Demersul evidențiază legătura dintre pregătirea teologică, experiența monahală, activitatea pastorală și mărturisirea credinței ortodoxe într-un context politic și confesional marcat de presiuni asupra comunităților românești din Transilvania.

Născut în jurul anului 1600 în spațiul transilvănean, Ilie Iorest a trecut în Moldova și a intrat în monahism la Mănăstirea Putna. Mediul monahal putnean a avut un rol determinant în formarea sa duhovnicească și teologică, precum și în dobândirea unor competențe cărturărești importante, îndeosebi în activitatea de copiere, caligrafiere și împodobire a manuscriselor. Această experiență constituie un reper esențial pentru înțelegerea profilului său ulterior de ierarh, în care pregătirea teologică și cultura scrisului s-au împletit cu responsabilitatea pastorală și cu apărarea tradiției ortodoxe.

În octombrie 1640, cu sprijinul domnitorului Moldovei, Vasile Lupu, Ilie Iorest a fost chemat la conducerea Bisericii Ortodoxe din Transilvania. Păstorirea sa, desfășurată într-un climat de presiune confesională, a presupus confruntarea cu încercările de reformare a cultului ortodox. În acest context, activitatea lui Ilie Iorest poate fi înțeleasă prin raportare la mai multe dimensiuni ale educației bisericești: consolidarea pregătirii clerului, îndrumarea comunităților prin vizite canonice, hirotonirea de preoți și susținerea continuității tradiției ortodoxe. Totodată, opoziția sa față de tipărirea unor cărți de rugăciune și de cântări cu conținut calvin evidențiază importanța cărții religioase ca instrument de formare a conștiinței teologice și de transmitere a unei tradiții confesionale.

Înlăturarea sa din scaunul mitropolitan, în 1643, și revenirea în Moldova pun în lumină dificultățile exercitării acestei misiuni într-un context politic și confesional tensionat. Legăturile păstrate cu Mănăstirea Putna și călătoria sa la Moscova reflectă, de asemenea, existența unor rețele de solidaritate eclezială și culturală între centre

ortodoxe dincolo de delimitările politice ale epocii. Ultima parte a vieții sale, petrecută probabil la Putna, rămâne insuficient documentată, iar izvoarele consemnează trecerea sa la cele veșnice în anul 1678.

Prin reconstituirea acestui parcurs, studiul propune o perspectivă asupra relației dintre educația monahală, cultura teologică și formarea unui profil de slujitor al Bisericii. Exemplul Sfântului Ilie Iorest evidențiază contribuția mediilor monahale la conservarea și transmiterea culturii scrise, precum și rolul formării teologice în asumarea responsabilităților pastorale și culturale. Memoria sa eclezială, confirmată prin canonizare, conferă acestei experiențe o semnificație care depășește cadrul biografic, ilustrând interdependența dintre educație, cultură și continuitatea tradiției ortodoxe românești.

Cuvinte-cheie: *Sfântul Ilie Iorest; educație monahală; formare teologică; cultură manuscrisă; Mănăstirea Putna; carte religioasă; educație și cultură.*

FROM PUTNA MONASTERY TO THE METROPOLITANATE OF TRANSYLVANIA: THE THEOLOGICAL EDUCATION AND SCHOLARLY VOCATION OF SAINT ILIE IOREST

This study examines the biographical and ecclesiastical journey of Saint Hierarch and Confessor Ilie Iorest, from his monastic and scholarly formation at Putna Monastery to his service as Metropolitan of Transylvania in the first half of the seventeenth century. It highlights the relationship between theological education, monastic experience, pastoral activity, and the confession of the Orthodox faith in a political and confessional context marked by pressure on Romanian communities in Transylvania.

Born around 1600 in Transylvania, Ilie Iorest crossed into Moldavia and entered monastic life at Putna Monastery. The monastic environment at Putna played a decisive role in his spiritual and theological formation, as well as in the acquisition of important scholarly skills, particularly manuscript copying, calligraphy, and illumination. This experience provides an essential point of reference for understanding his subsequent profile as a hierarch, in which theological training and the culture of the written word were closely intertwined with pastoral responsibility and the defence of Orthodox tradition.

In October 1640, with the support of Vasile Lupu, the ruler of Moldavia, Ilie Iorest was appointed to lead the Orthodox Church in Transylvania. His ministry, exercised in an atmosphere of confessional pressure, involved confronting attempts

to reform Orthodox worship. In this context, his activity can be understood in relation to several dimensions of ecclesiastical education: strengthening the clergy's formation, guiding communities through canonical visitations, ordaining priests, and safeguarding the continuity of Orthodox tradition. Moreover, his opposition to the printing of prayer books and hymnals containing Calvinist material highlights the importance of religious books as instruments for shaping theological consciousness and transmitting a confessional tradition.

His removal from the metropolitan seat in 1643 and his return to Moldavia illustrate the difficulties involved in carrying out this mission amid political and confessional tensions. His continued ties with Putna Monastery and his journey to Moscow also point to networks of ecclesiastical and cultural solidarity linking Orthodox centres beyond the political boundaries of the period. The final years of his life, probably spent at Putna, remain insufficiently documented, although historical sources record his death in 1678.

By reconstructing this trajectory, the study offers a perspective on the relationship between monastic education, theological culture, and the formation of a servant of the Church. The example of Saint Ilie Iorest highlights the contribution of monastic communities to the preservation and transmission of written culture, as well as the role of theological formation in assuming pastoral and cultural responsibilities. His ecclesiastical memory, affirmed through his canonization, gives this experience a significance extending beyond the biographical framework, illustrating the interdependence of education, culture, and the continuity of Romanian Orthodox tradition.

Keywords: *Saint Ilie Iorest; monastic education; theological formation; manuscript culture; Putna Monastery; religious books; education and culture.*

CZU: 271.2-523(498.3)(094)″16/17″ https://doi.org/10.59295/etcbo26.13

Costin CLIT
Colegiul Național „Cuza Vodă”, Huși, România

DOCUMENTE PRIVITOARE LA TRECUTUL MĂNĂSTIRII TAZLĂU DIN SECOLELE XVII-XVIII

Pentru Mănăstirea Tazlău, zidită din piatră de Ștefan cel Mare între 1496-1497, alături de un lăcaș mai vechi ce-ar fi datând potrivit tradiției locale din vremea lui Alexandru cel Bun, cu o evoluție sinuoasă, se păstrează un important fond documentar a cărui publicare se impune. Construcția bisericii din zid a bisericii Mănăstirii Tazlău începută la 4 iulie 1496 se va finaliza la 8 noiembrie 1497, așa cum glăsuiește pisania frumos săpată și așezată în dreapta ușii pronaosului, însă este atestată documentar și înainte de 1496, dovadă a ridicării ei pe o construcție mai veche sau în apropiere pe locul „Sub Chetroaia”, unde a fost descoperită în 1956 temelia de piatră a unei biserici mai vechi.

Ctitorită și înzestrată de Ștefan cel Mare și Sfânt, mănăstirea cunoaște o perioadă de înflorire în timpul ctitorului și a urmașului său până la 1514 când asupra ei s-a abătut o mare nenorocire, atacul secuilor urmat de prada și jefuirea lăcașului de toată averea și vasele de cult, despre care ne relatează cronicarul Grigore Ureche.

Mănăstirea Tazlău, alături de Cașin, Probota, Bistrița, va fi închinată în 1677 de Antonie Ruset la Sfântul Mormânt al Domnului de la Ierusalim, administrat de Patriarhia Ortodoxă a Ierusalimului, situație în care s-a găsit până la până la prima domnie a lui Mihai Racoviță (septembrie 1703-februarie 1705), când patriarhul Dosoftei renunță la ele. Prin stăruința patriarhului Parfenie, domnul Moldovei Constantin Mavrocordat restituie Patriarhiei de la Ierusalim în aprilie 1743 mănăstirile Probota, Tazlău, Cașin și Soveja, iar la 20 aprilie 1743 confirmă scutirea de dări și obligații a mănăstirilor moldovene închinate la Sfântul Mormânt. Mănăstirile închinate la Sfântul Mormânt, printre care și Tazlăul, beneficiază de o serie de privilegii și scutiri din partea domnilor Moldovei, cum ar fi cele de la Constantin Cantemir, Constantin Duca, Mihai Racoviță, Antioh Cantemir și alții.

Documentele pe care ne propunem să le publicăm se găsesc astăzi în depozitele Arhivelor Naționale din Iași (Fondul Mănăstirii Tazlău) și ale Bibliotecii Academiei Române. Documentele surprind evoluția moșiilor primite danie de egumeni de-a lungul timpului și pe cei care le dăruiau. Publicarea documentelor mănăstirești o considerăm o necesitate în vederea edificării instrumentelor de lucru de care istoricul are o mare nevoie.

Prin studiul și documentele de față, cercetătorul descoperă aspecte sociale și etnice din secolele XVII-XVIII legate de situația și statul robilor romi, cunoscuți istoric și după tradiție drept țigani, vânduți, dăruiți și schimbați între mănăstiri sau de mănăstire, domni și boieri. În elaborarea studiului nostru păstrăm și folosim pentru romi vechea denumire din documente de țigani din considerente istorice și nu discriminatorii.

Pe baza informațiilor obținute din documente creionăm și o listă incompletă a egumenilor mănăstirii. Mănăstirea a fost deservită de numeroși viețuitori, dintre care s-a remarcat Chiriac, intrat în monahism în timpul egumenului Dosoftei și trecut în rândul sfinților pentru dragostea și râvna duhovnicească, smerenie, rugăciune și post neîncetat. Mănăstirea Tazlău a fost un colț de rugăciune, de trai îmbunătățit și de cultivare în sânul monahilor a înclinațiilor duhovnicești.

Cuvinte-cheie: *Ștefan cel Mare, Mănăstirea Tazlău, ctitor, mănăstiri închinate, domni, egumeni, greci, documente, moșii, robi țigani.*

DOCUMENTS CONCERNING THE HISTORY OF TAZLĂU MONASTERY IN THE 17TH–18TH CENTURIES

For Tazlău Monastery, built of stone by Stephen the Great between 1496 and 1497, alongside an older place of worship which, according to local tradition, is said to date from the time of Alexander the Good, and which has undergone a complex and uneven historical development, an important documentary collection has been preserved, the publication of which is warranted. The construction of the masonry church of Tazlău Monastery, begun on 4 July 1496, was completed on 8 November 1497, as stated in the finely carved inscription placed to the right of the door of the narthex. However, the church is documented as existing even before 1496, which provides evidence that it may have been built upon an older structure or nearby, at the site known as "Sub Chetroaia," where the stone foundations of an older church were discovered in 1956.

Founded and endowed by Stephen the Great and Saint, the monastery experienced a period of prosperity during the reign of its founder and that of his successor, until 1514, when a great calamity befell it: an attack by the Székelys, followed by the plundering and looting of the monastery of all its possessions and liturgical vessels, as reported by the chronicler Grigore Ureche.

In 1677, Tazlău Monastery, together with Cașin, Probota, and Bistrița, was placed by Antonie Ruset under the authority of the Holy Sepulchre of the Lord in Jeru-

salem, administered by the Orthodox Patriarchate of Jerusalem. It remained in this situation until the first reign of Mihai Racoviță (September 1703–February 1705), when Patriarch Dosoftei relinquished them. Through the efforts of Patriarch Parthenios, the ruler of Moldavia, Constantin Mavrocordat, returned the monasteries of Probota, Tazlău, Cașin, and Soveja to the Patriarchate of Jerusalem in April 1743. On 20 April 1743, he also confirmed the exemption from taxes and obligations of the Moldavian monasteries dedicated to the Holy Sepulchre. The monasteries dedicated to the Holy Sepulchre, including Tazlău, benefited from a series of privileges and exemptions granted by the rulers of Moldavia, such as those issued by Constantin Cantemir, Constantin Duca, Mihai Racoviță, Antioh Cantemir, and others.

The documents we intend to publish are currently held in the repositories of the National Archives in Iași (Tazlău Monastery Collection) and in the Library of the Romanian Academy. The documents illustrate the development of the estates donated to the monastery by various founders and benefactors over time, as well as the individuals who made these donations. We consider the publication of monastic documents to be necessary for the development of the research tools that historians greatly need.

Through the present study and the accompanying documents, the researcher discovers social and ethnic aspects of the 17th and 18th centuries concerning the status and situation of Roma slaves, historically and traditionally referred to in the documents as "Gypsies," who were sold, donated, and exchanged between monasteries, or between monasteries and rulers and boyars. In preparing our study, we retain and use the historical designation "Gypsies" found in the original documents for the Roma, for historical rather than discriminatory reasons.

Based on the information obtained from the documents, we also compile an incomplete list of the monastery's abbots. The monastery was served by numerous monks, among whom Chiriac distinguished himself. He entered monastic life during the abbacy of Dosoftei and was later numbered among the saints for his spiritual love and zeal, humility, prayer, and unceasing fasting. Tazlău Monastery was a place of prayer, a community of improved spiritual life, and an environment in which the monks cultivated their spiritual inclinations.

Keywords: *Stephen the Great, Tazlău Monastery, founder, monasteries dedicated to the Holy Sepulchre, rulers, abbots, Greeks, documents, estates, Roma slaves, "Gypsies".*

CZU: 378.4:271.2-756(498-25)"1948/1989" https://doi.org/10.59295/etcbo26.14

Pr. prof. univ. dr. Mihail-Simion SĂSĂUJAN
Universitatea din București, România

ÎNVĂȚĂMÂNTUL TEOLOGIC ORTODOX DIN CADRUL INSTITUTULUI TEOLOGIC DE GRAD UNIVERSITAR DIN BUCUREȘTI ÎN TIMPUL REGIMULUI COMUNIST

Studiul prezent analizează evoluția învățământului teologic ortodox din cadrul Institutului Teologic de grad universitar din Bucureşti în perioada 1948-1989, pe următoarele direcții de cercetare: regimul de stat comunist şi deciziile restrictive impuse în domeniul învăţământului teologic superior din România; organizarea şi funcţionarea Institutului Teologic de grad universitar din Bucureşti; contribuţiile profesorilor de teologie din București la dezvoltarea teologiei ortodoxe române; participarea acestora la dialogul teologic interortodox, cu celelalte Biserici creştine şi prestigiul academic al acestei instituții teologice în perioada menționată.

Instaurarea regimului de stat comunist a adus schimbări radicale în viaţa Bisericii Ortodoxe Române şi a celorlalte culte religioase din ţară. Învăţământul teologic universitar de stat a înregistrat, de asemenea, unele modificări substanţiale de organizare, fiind transferat sub protecţia Bisericii, dar sub controlul direct al statului, având ca unică destinaţie, pregătirea personalului de cult. Din rândul academiilor şi facultăţilor de teologie existente în România interbelică, după anul 1948 au rămas doar cele din Bucureşti, Sibiu şi Cluj. Acestea au fost transformate în institute teologice de grad universitar, cel din Cluj fiind desfiinţat ulterior în anul 1952. Toate celelalte academii teologice din Transilvania s-au văzut nevoite să închidă porţile studenţilor teologi, încă din toamna anului 1948.

Regimul de stat comunist a determinat nu doar schimbări structurale în organizarea învăţământului teologic universitar, ci a marcat grav şi biografia unora dintre profesorii de teologie care, prin activitatea lor didactică şi ştiinţifică, au adus un înalt prestigiu învăţământului teologic de grad universitar din Bucureşti. În rândul celor arestaţi în închisorile comuniste, amintim pe Nichifor Crainic (1947-1962), Teodor M. Popescu (1958-1963) şi Dumitru Stăniloae (1958-1963). Asistentul Ion V. Georgescu a fost deportat în Siberia. Aceşti profesori au fost trăitori şi mărturisitori exemplari ai credinţei creştine ortodoxe, printr-o atitudine verticală de condamnare a ateismului comunist, mai ales în perioada interbelică, arătând influenţa distructivă a acestuia asupra vieţii religioase în spaţiul ortodox. Manifestarea lor verticală a atras

după sine, privarea de libertate, în timpul regimului comunist. Suferinţa lor rămâne emblematică pentru ortodoxia românească luptătoare în acei ani grei ai regimului ateu comunist.

Cu câțiva ani înainte de instaurarea regimului comunist, după desființarea Facultății de Teologie din Chișinău în contextul celui de-al Doilea Război Mondial, profesori renumiți precum Nichifor Crainic, Gala Galaction, Ioan Gh. Savin și Iuliu Scriban au fost transferați la Facultatea de Teologie din București, iar alții precum Constantin Tomescu, Valeriu Iordăchescu și Cicerone Iordăchescu au fost transferați la Facultatea de Teologie din Cernăuţi-Suceava.

Prezentarea organizării administrative și didactice a Institutului Teologic de grad universitar din Bucureşti în această perioadă vizează: deschiderea oficială a cursurilor teologice; regulamente speciale elaborate de Sfântul Sinod pentru organizarea învăţământului teologic; cursurile de licenţă, disciplinele de studiu şi modificări ulterioare intervenite în planul de învăţământ; cursurile pentru titlurile de magistru şi doctor în teologie; cursurile de îndrumare a preoţilor; prezentarea biografiei rectorilor Institutului Teologic de grad Universitar din București; și a organizării vieții studenţilor teologi.

Contribuţiile la dezvoltarea teologiei ortodoxe române reliefează contribuţiile științifice la dezvoltarea teologiei ortodoxe române, temele esenţiale şi priorităţile în cercetarea teologică din acea perioadă. Un aspect important îl reprezintă participarea profesorilor teologi la dialogul teologic interortodox și cu celelalte Biserici creştine, de asemenea, prestigiul academic al Institutului teologic ortodox din București.

În perioada 1948-1989, Institutul Teologic de grad universitar din Bucureşti a cunoscut o evoluţie particulară, determinată şi de politica bisericească de stat din România, care a încercat să limiteze activitatea profesorilor doar la nivelul strict didactic de pregătire a viitorilor clerici ai Bisericii Ortodoxe Române.

Cu toate acestea, corpul profesoral, care număra teologi de mare valoare şi probitate ştiinţifică, nu doar din Bucureşti, ci şi din alte facultăţi de teologie desfiinţate după anul 1948, a reuşit să depăşească acest cadru restrictiv, conferind teologiei ortodoxe române, un profil bine articulat, cu un rol foarte important pentru viaţa Bisericii. Teologia românească a cunoscut o dezvoltare evidentă prin activitatea lor didactică, ştiinţifică, duhovnicească şi de implicare în dialogul teologic interortodox şi ecumenic.

Cuvinte-cheie: *învățământ teologic, regim comunist, teologie ortodoxă română, dialog teologic, prestigiu academic.*

ORTHODOX THEOLOGICAL EDUCATION AT THE UNIVERSITY-LEVEL THEOLOGICAL INSTITUTE IN BUCHAREST DURING THE COMMUNIST REGIME

This study analyzes the evolution of Orthodox theological education at the University-Level Theological Institute in Bucharest between 1948 and 1989, focusing on the following areas of research: the communist state regime and the restrictive measures imposed on higher theological education in Romania; the organization and operation of the University-Level Theological Institute in Bucharest; the contributions of theology professors in Bucharest to the development of Romanian Orthodox theology; their participation in inter-Orthodox theological dialogue and in dialogue with other Christian Churches; and the academic prestige of this theological institution during the aforementioned period.

The establishment of the communist regime brought about radical changes in the life of the Romanian Orthodox Church and the other religious denominations in the country. State-run university-level theological education also underwent substantial organizational changes, being transferred to the Church's auspices but remaining under direct state control, with its sole purpose being the training of clergy.

From the theological academies and faculties that existed in interwar Romania, only those in Bucharest, Sibiu, and Cluj remained after 1948. These were transformed into university-level theological institutes, with the one in Cluj subsequently being dissolved in 1952. All other theological academies in Transylvania were forced to close their doors to theology students as early as the fall of 1948.

The communist regime not only brought about structural changes in the organization of university-level theological education but also had a profound impact on the lives of some theology professors who, through their teaching and scholarly work, brought great prestige to university-level theological education in Bucharest. Among those imprisoned in communist jails were Nichifor Crainic (1947–1962), Teodor M. Popescu (1958–1963), and Dumitru Stăniloae (1958–1963). Assistant Professor Ion V. Georgescu was deported to Siberia. These professors were exemplary practitioners and witnesses of the Orthodox Christian faith, through their principled stance condemning communist atheism–especially during the interwar period–highlighting its destructive influence on religious life within the Orthodox world. Their principled stance led to their imprisonment during the communist regime. Their suffering remains emblematic of Romanian Orthodoxy's struggle during those difficult years under the atheist communist regime.

A few years before the establishment of the communist regime, following the dissolution of the Faculty of Theology in Chișinău during World War II, in 1940,

renowned professors such as Nichifor Crainic, Gala Galaction, Ioan Gh. Savin, and Iuliu Scriban were transferred to the Faculty of Theology in Bucharest, while others, such as Constantin Tomescu, Valeriu Iordăchescu, and Cicerone Iordăchescu, were transferred to the Faculty of Theology Chernivtsi-Suceava.

This overview of the administrative and academic organization of the University-Level Theological Institute in Bucharest during this period covers: the official opening of theological courses; special regulations drafted by the Holy Synod for the organization of theological education; bachelor's degree programs, courses of study, and subsequent changes to the curriculum; master's and doctoral degree programs in theology; courses for the training of priests; a presentation of the biographies of the rectors of the University-Level Theological Institute in Bucharest; and the organization of student life for theology students.

"Contributions to the Development of Romanian Orthodox Theology" highlights the scholarly contributions to the development of Romanian Orthodox theology, as well as the key themes and priorities in theological research during that period. An important aspect is the participation of theology professors in inter-Orthodox theological dialogue and in dialogue with other Christian Churches, as well as the academic prestige of the Orthodox Theological Institute in Bucharest.

Between 1948 and 1989, the University-level Theological Institute in Bucharest underwent a particular course of development, shaped in part by the Romanian state's religious policy, which sought to restrict the activities of its professors strictly to teaching and preparing future clergy members of the Romanian Orthodox Church.

Nevertheless, the faculty–which included theologians of great merit and scholarly integrity, not only from Bucharest but also from other theological faculties dissolved after 1948 – managed to transcend these restrictive conditions, giving Romanian Orthodox theology a well-defined profile and a very important role in the life of the Church. Romanian theology experienced significant development through their teaching, scholarly, and spiritual work, as well as their involvement in inter-Orthodox and ecumenical theological dialogue.

Keywords: *theological education, communist regime, Romanian Orthodox theology, theological dialogue, academic prestige.*

CZU: 271.2-23-475.2 https://doi.org/10.59295/etcbo26.15

Pr. lect. univ. dr. Cosmin Daniel PRICOP
Universitatea din București, România
ORCID: 0000-0002-0839-5022

DINAMICA IOANEICĂ A MARTORILOR ȘI A CONVINGERII (IN 1) ÎN OMILIILE SF. IOAN HRISOSTOM LA EVANGHELIA DUPĂ IOAN

Studiul de față analizează receptarea pericopei In 1,35–51 în omiliile 18–21 ale Sf. Ioan Hrisostom la Evanghelia după Ioan, urmărind modul în care exegetul antiohian interpretează chemarea primilor ucenici ca pe un lanț al martorilor și al convingerii. Cercetarea se înscrie în domeniul istoriei receptării Evangheliei după Ioan și acordă o atenție particulară relației dintre mărturie, întâlnirea nemijlocită cu Hristos și asumarea responsabilității propovăduirii. Relevanța acestei perspective decurge atât din poziția de referință a Sf. Ioan Hrisostom în tradiția exegetică ortodoxă, cât și din contribuția interpretării patristice la înțelegerea dimensiunii comunitare și misionare a uceniciei.

Punctul de plecare îl constituie particularitățile relatării ioaneice în raport cu scenele sinoptice ale chemării. În cea de-a patra Evanghelie, orientarea spre Iisus este mijlocită, de regulă, de mărturia unei alte persoane: Ioan Botezătorul îi îndrumă pe doi dintre ucenicii săi, Andrei îl aduce pe Simon, iar Filip îl conduce pe Natanael. Excepția reprezentată de chemarea directă a lui Filip permite precizarea dinamicii acestui proces, fără reducerea sa la o schemă uniformă. Cel care primește mărturia și ajunge la cunoașterea lui Hristos devine, la rândul său, mijlocitor al întâlnirii altuia cu El.

Analiza este precedată de o prezentare a contextului omiletic, a caracterului catehetic al instruirii și a cerințelor de pregătire adresate ascultătorilor. Compararea citatelor biblice din cele patru omilii cu textul ediției critice NA28 evidențiază omisiuni, adaptări stilistice și variante textuale. Aceste diferențe indică un text citat și integrat în argumentația predicii, modelat de condițiile practicii patristice de citare. Distincția dintre mărturia textuală directă și receptarea omiletică este esențială pentru evaluarea materialului hrisostomic și pentru evitarea identificării neproblematizate a citatelor sale cu o versiune biblică autonomă. Cercetarea folosește textul grecesc din Patrologia Graeca și traducerea germană a lui Franz Knors, acordând prioritate înțelegerii argumentației exegetice și a funcției pedagogice a citatelor în cadrul omiliilor, în absența unei ediții critice.

Interpretarea celor patru scene pune în lumină pedagogia mărturiei și progresul cunoașterii. Botezătorul își orientează ucenicii spre Hristos, iar aceștia preiau ulterior slujirea propovăduirii. Andrei împărtășește fratelui său experiența credinței, în timp ce Filip mijlocește întâlnirea lui Natanael cu Iisus. Convingerea se desăvârșește în întâlnirea personală, prin învățătură și prin manifestarea precunoașterii dumnezeiești. Sf. Ioan Hrisostom acordă atenție voinței omenești, libertății răspunsului și dezvăluirii treptate a identității lui Hristos. Totodată, lectura sa armonizatoare integrează relatarea ioaneică într-o înțelegere comună a mărturiilor evanghelice, fără a ignora particularitățile narative ale fiecărei întâlniri.

Rezultatul cercetării arată că ucenicia este înțeleasă ca transmitere succesivă a cunoașterii și participare la slujirea apostolică. Mărturia deschide accesul la întâlnirea cu Hristos, întâlnirea adâncește credința, iar credința se exprimă imediat în propovăduire. Lanțul ioaneic dobândește astfel o semnificație teologică și eclesială: el descrie geneza responsabilității misionare în comunitatea aflată în formare în jurul lui Hristos. Exegeza hrisostomică evidențiază conlucrarea dintre iconomia dumnezeiască și voința omenească, precum și transformarea celui care ascultă în martor activ. În această perspectivă, chemarea primilor ucenici oferă un model paradigmatic al continuității mărturiei și al constituirii comunității prin împărtășirea experienței credinței.

Cuvinte-cheie: *Evanghelia după Ioan, Sf. Ioan Hrisostom, receptare patristică, chemarea ucenicilor, mărturie, convingere, hermeneutică biblică.*

THE JOHANNINE CHAIN OF WITNESSES AND CONVICTION (JOHN 1) IN JOHN CHRYSOSTOM'S HOMILIES ON THE GOSPEL OF JOHN

This study examines the reception of John 1:35–51 in John Chrysostom's Homilies 18–21 on the Gospel of John, focusing on how the Antiochene exegete interprets the calling of the first disciples as a chain of witnesses and conviction. Situated within the reception history of the Fourth Gospel, the investigation pays particular attention to the relationship between testimony, an immediate encounter with Christ, and the assumption of responsibility for proclamation. The relevance of this perspective derives both from Chrysostom's authoritative position within Orthodox exegetical tradition and from the contribution of patristic interpretation to understanding the communal and missionary dimensions of discipleship.

The starting point is the distinctive character of the Johannine account in comparison with the Synoptic calling narratives. In the Fourth Gospel, the movement towards Jesus is generally mediated by another person's testimony: John the Baptist directs two

of his disciples towards him, Andrew brings Simon, and Philip leads Nathanael. The exception of Philip's direct calling helps clarify the dynamics of this process without reducing it to a uniform pattern. Those who receive testimony and come to know Christ become, in turn, mediators of another person's encounter with him.

The analysis is preceded by an account of the homiletic context, the catechetical character of the instruction, and the preparation required of the audience. Comparison of the biblical quotations in the four homilies with the critical text of NA28 reveals omissions, stylistic adaptations, and textual variants. These differences indicate a quoted text integrated into the sermon's argument and shaped by the conditions of patristic citation practice. The distinction between direct textual testimony and homiletic reception is essential for evaluating Chrysostom's material and for avoiding an uncritical identification of his quotations with an independent biblical text. In the absence of a critical edition, the study uses the Greek text of Patrologia Graeca and Franz Knors's German translation, prioritizing the exegetical argument and the pedagogical function of quotations within the homilies.

The interpretation of the four scenes illuminates the pedagogy of testimony and the progression of knowledge. The Baptist directs his disciples towards Christ, and they subsequently assume the ministry of proclamation. Andrew shares his experience of faith with his brother, while Philip mediates Nathanael's encounter with Jesus. Conviction reaches its fulfilment in the personal encounter, through instruction and the manifestation of divine foreknowledge. Chrysostom attends to the human will, freedom of response, and the gradual disclosure of Christ's identity. At the same time, his harmonizing reading integrates the Johannine narrative into a shared understanding of the Gospel testimonies without disregarding the narrative particularities of each encounter.

The investigation shows that discipleship is understood as the successive transmission of knowledge and participation in apostolic ministry. Testimony opens the way to an encounter with Christ, the encounter deepens faith, and faith immediately finds expression in proclamation. The Johannine chain thus acquires theological and ecclesial significance: it describes the emergence of missionary responsibility within the community taking shape around Christ. Chrysostom's exegesis highlights the cooperation between divine economy and the human will, together with the transformation of the hearer into an active witness. From this perspective, the calling of the first disciples provides a paradigmatic model for the continuity of testimony and the formation of community through the sharing of the experience of faith.

Keywords: *Gospel of John, John Chrysostom, patristic reception, calling of the disciples, testimony, conviction, biblical hermeneutics.*

CZU: 271-23:81`25″1939″ https://doi.org/10.59295/etcbo26.16

Pr. conf. univ. dr. Paul-Cezar HÂRLĂOANU
Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, România

BIBLIA DE LA 1939, ÎNTRE TRADUCERE ȘI RECEPTARE

Anul 1939 este cunoscut în istoria modernă drept anul în care a început cel de-al doilea război mondial. Aceasta înseamnă că lumea vremii era deja într-o puternică frământare socială și politică, iar România nu putea fi nici ea ocolită, asasinarea lui Armand Călinescu sau consolidarea dictaturii lui Carol al II-lea fiind doar câteva dintre elementele care au marcat societatea românească.

Totuși în acest context extrem de dificil, anul 1939 va rămâne cunoscut și drept anul în care a fost tipărită Biblia de la 1939. Apărută sub patronajul Fundației pentru literatură și artă „Regele Carol II” și tradusă de preoții profesori Vasile Radu și Gala Galaction, această ediție a Bibliei în limba română devine una dintre cele mai importante traduceri realizată în spațiul românesc. Ea apare în spațiul românesc după alte două ediții ale Bibliei în limba română: Biblia de la 1914 și traducerea realizată în 1921 de către Dumitru Cornilescu.

În acest context era necesară o nouă editare dar și o nouă traducere a Sfintei Scripturi în limba română. Chiar din pagina de titlu apare mențiunea că traducerea este realizată după textul ebraic și cel grecesc. Parcurgând ediția de față a Scripturii se pot observa o serie de detalii de traducere care denotă o aplecare asupra textului original și încercarea de a păstra fidelitatea față de sensul versiunii textului sursă. Sunt o serie întreagă de elemente de traducere pe care această ediție le propune și care nu se regăseau în edițiile sinodale precedente.

Analizând o parte din aceste elemente și atitudinea față de această traducere se poate observa că edițiile sinodale de mai târziu nu au păstrat nuanțele oferite de ediția din 1939 și au preferat să preia textul suport din traducerile precedente ale Sfintei Scripturi în limba română. Astfel se poate înțelege care a fost și receptarea în timp a ediției Bibliei din 1939.

Cuvinte-cheie: *Biblia de la 1939, Vasile Radu, Gala Galaction, traducerea Bibliei, ediții sinodale, receptare.*

THE 1939 BIBLE: BETWEEN TRANSLATION AND RECEPTION

The year 1939 is known in modern history as the year in which the Second World War began. The world at the time was already experiencing significant social and political turmoil, and Romania was no exception. The assassination of Armand Călinescu and the consolidation of King Carol II's dictatorship were among the events that marked Romanian society.

Nevertheless, against this extremely difficult historical background, 1939 is also remembered as the year in which the 1939 Bible was printed. Published under the patronage of the King Carol II Foundation for Literature and Art and translated by the priest-professors Vasile Radu and Gala Galaction, this edition of the Bible became one of the most important Romanian translations of the Holy Scriptures. It appeared after two earlier Romanian editions of the Bible: the 1914 edition and the translation produced by Dumitru Cornilescu in 1921.

In this context, a new edition and a new translation of the Holy Scriptures into Romanian were considered necessary. The title page itself specifies that the translation was made from the Hebrew and Greek texts. A close examination of this edition reveals a number of translation features that demonstrate careful engagement with the original texts and an effort to preserve fidelity to the meaning of the source text. The edition introduces numerous translation choices that were not present in previous Synodal editions.

An analysis of some of these features, together with the attitudes towards this translation, reveals that subsequent Synodal editions did not retain the nuances introduced by the 1939 edition, preferring instead to rely on the underlying texts of earlier Romanian translations of the Holy Scriptures. This provides insight into the reception of the 1939 Bible over time.

Keywords: *1939 Bible, Vasile Radu, Gala Galaction, Bible translation, Synodal editions, reception*

CZU: 271.2-76:2-143 https://doi.org/10.59295/etcbo26.17

Pr. prof. univ. dr. David PESTROIU
Universitatea din București
ORCID ID : 0009-0006-8346-4581

CONSIDERAȚII MISIOLOGICE ACTUALE PRIVIND TRADIȚIA ORTODOXĂ A PREZENȚEI LUI DUMNEZEU ÎN CREAȚIE

Provocările societății postmoderne, care vorbesc despre dezvoltarea autonomă a umanității, ca o sumă de individualități autarhice, reprezintă un domeniu de interes major pentru misiologia contextuală. De aceea, studiul de față își propune să investigheze principalele repere ale tradiției bimilenare ortodoxe, păstrată cu sfințenie în spațiul românesc, cu privire la conceptul teologic al prezenței lui Dumnezeu în creație.

Din nefericire, odată cu intrarea în modernitate, s-au răspândit, pe de o parte, conceptele eronate ale unei teologii de sorginte deistă, iar pe de altă parte importurile culturale din falsele spiritualități ezoterice ale cultelor orientale. În ambele cazuri, este negată prezența personală a lui Dumnezeu din creație: fie printr-o absență voluntară, fie printr-o disoluție a divinității într-o pluralitate infinită de existențe, în sens panteist.

Omul postmodern, așezat pe piedestalul idolatriei sinelui, își construiește în chip luciferic propria iluzie a unei pseudo-auto-îndumnezeiri, ratând șansa comuniunii din pricina individualismului egoist, incapabil să descopere taina Persoanei. În acest context, și prezența personală lui Dumnezeu este negată, fiind promovate intens concepte precum Dumnezeul – Idee, Dumnezeul – Forță sau Dumnezeul – Energie impersonală. Ideile susținute în acest sens de Mișcarea New Age se întrepătrund cu narațiunile neognostice și neopăgâne, precum și cu literatura science – fiction, care, deși aparent progresistă, ateistă sau non-religioasă, sfârșește adeseori prin a deveni o religie în sine (cum este cazul Scientologiei).

Prezența lui Dumnezeu reprezintă, așadar, un concept misiologic esențial, care se cere a fi apărat și promovat în contextul tot mai dificil al lumii de azi. Conștiința misionară se cere a fi potențată prin redescoperirea, în primul rând, a spațiului liturgic ca loc al prezenței divine. Evident, forma supremă de comuniune este în Euharistie, dar ritualurile ortodoxe sunt impregnate, ele însele, de credința în prezența tainică a lui Dumnezeu, care ascultă și împlinește rugăciunile, oferind și o împărtășire din cuvânt, tuturor celor ce sunt *pe cale,* asemeni lui Luca și Cleopa (Luca 24, 13-35).

Spiritualitatea ortodoxă deschide calea spre experimentarea prezenței aievea a lui Dumnezeu, prin conlucrarea cu harul dumnezeiesc. Spre deosebire de formulele de contopire panteistă, sensul duhovnicesc al existenței în Ortodoxie descrie bucuria unei vieți de părtășie comunională, în care persoanele umane se regăsesc în starea de infinită iubire a Persoanelor Preasfintei Treimi. În plus, Ortodoxia oferă șansa extraordinară de a-L descoperi pe Dumnezeu prezent în taina icoanei, care devine fereastră spre întâlnirea cu El, în actul venerării și prin rugăciune.

Dintotdeauna, Ortodoxia românească L-a privit pe Dumnezeu apropiat de oameni, iar nu izolat într-o transcendență inaccesibilă. În tradiția folclorică, Dumnezeu apare adeseori însoțit de Sfântul Petru, iar în colinde ia adesea chipul smerit și umil al pelerinului sărac, pentru a ilustra miracolul chenotic al întrupării. Departe de a fi perimate, astfel de tradiții imprimă sufletului românesc o oarecare familiaritate cu prezența divină, o stare ce se cere a fi redescoperită și repusă în valoare, ca șansă a vindecării omului contemporan, asaltat de consumism și noul hedonism. Suntem încredințați că numai o întoarcere la bucuriile comunionale ale existenței poate relansa aspirațiile umane spre creștere duhovnicească, în perspectiva veșniciei. Iar conștiința prezenței lui Dumnezeu este vitală, în acest sens.

Cuvinte-cheie: *prezența lui Dumnezeu, misiune, Biserică, postmodernitate.*

CONTEMPORARY MISSIOLOGICAL CONSIDERATIONS REGARDING THE ORTHODOX TRADITION OF GOD'S PRESENCE IN CREATION

The challenges posed by postmodern society–which views humanity's autonomous development as a collection of self-sufficient individuals - represent a major area of interest for contextual missiology. Consequently, this study aims to examine key aspects of the two-thousand-year-old Orthodox tradition - sacredly preserved within the Romanian context - regarding the theological concept of God's presence in creation.

Unfortunately, the advent of modernity saw the spread of erroneous concepts stemming from Deist theology, alongside cultural imports from the false esoteric spiritualities of Eastern cults. In both instances, God's personal presence in creation is denied: either through a voluntary absence or through the dissolution of the Divine into an infinite plurality of existences, in a pantheistic sense.

Postmodern man, enthroned upon the pedestal of self-idolatry, luciferically constructs his own illusion of pseudo-self-deification; he misses the opportunity for communion due to selfish individualism, remaining incapable of discovering the

mystery of the Person. In this context, God's personal presence is also denied, as concepts such as God-as-Idea, God-as-Force, or God-as-Impersonal-Energy are intensely promoted. The ideas sustained in this regard by the New Age movement intertwine with Neo-Gnostic and Neo-Pagan narratives, as well as with science fiction literature–which, despite appearing progressive, atheistic, or non-religious, often ends up becoming a religion in itself (as is the case with Scientology).

The presence of God is, therefore, an essential missiological concept that must be defended and promoted within the increasingly challenging context of today's world. Missionary consciousness needs to be strengthened, first and foremost, by rediscovering the liturgical space as a locus of divine presence. Clearly, the supreme form of communion is found in the Eucharist; yet Orthodox rituals themselves are imbued with the belief in the mysterious presence of God–who hears and answers prayers, while also sharing the Word with all those on the journey, just as He did with Luke and Cleopas (Luke 24:13–35).

Orthodox spirituality paves the way for experiencing the real presence of God through cooperation with divine grace. Unlike pantheistic notions of merging, the spiritual meaning of existence in Orthodoxy describes the joy of a life of communion, wherein human persons find themselves within the state of infinite love shared by the Persons of the Most Holy Trinity. Moreover, Orthodoxy offers the extraordinary opportunity to discover God present in the mystery of the icon–which becomes a window to encountering Him through the act of veneration and through prayer. Romanian Orthodoxy has always viewed God as close to humanity, rather than isolated in an inaccessible transcendence. In folklore, God often appears accompanied by Saint Peter, while in Christmas carols, He frequently assumes the humble, lowly guise of a poor pilgrim to illustrate the kenotic miracle of the Incarnation. Far from being obsolete, such traditions instill in the Romanian soul a certain familiarity with the divine presence–a state that needs to be rediscovered and revitalized as a means of healing for contemporary humanity, which is besieged by consumerism and the new hedonism. We are convinced that only a return to the communal joys of existence can reignite human aspirations for spiritual growth within the perspective of eternity. And the awareness of God's presence is vital in this regard.

Keywords: *presence of God, mission, Church, postmodernity.*

CZU: 271.2-741:348:929(478)"19" https://doi.org/10.59295/etcbo26.18

Pr. conf. univ. dr. Emilian-Iustinian ROMAN
Universitatea „Al. I. Cuza" din Iași, România

DREPTUL BISERICESC ÎN BASARABIA INTERBELICĂ ȘI DEZVOLTAREA GÂNDIRII CANONICE ROMÂNEȘTI

În contextul transformărilor instituționale și ecleziale produse după Unirea Basarabiei cu România, literatura de drept bisericesc a constituit un cadru important pentru articularea raporturilor dintre tradiția canonică ortodoxă, organizarea bisericească și legislația statului. Studiul își propune să evidențieze contribuția profesorului Nicolae Popescu-Prahova (1886-1945) la dezvoltarea gândirii canonice românești, urmărind în special semnificația activității sale desfășurate la Chișinău și legăturile acesteia cu dezbaterile doctrinare din România interbelică.

Format la București și la Paris, unde a obținut doctoratul în drept, Popescu-Prahova a ocupat catedra de drept bisericesc a Facultății de Teologie din Chișinău între 1928 și 1941 și a îndeplinit funcția de decan în perioada 1932-1940. Activitatea sa constituie un reper important pentru înțelegerea schimburilor de idei și a transferului de cunoștințe juridice și canonice între Basarabia și principalele centre universitare din România. În acest sens, studiul va examina nu numai traseul său intelectual și instituțional, ci și modul în care experiența basarabeană s-a înscris în preocupările mai ample ale Bisericii Ortodoxe Române.

Un loc central îl ocupă examinarea cursurilor de drept bisericesc, cunoscute inclusiv în versiuni litografiate, precum și a unor lucrări reprezentative, între care raporturile dintre Stat și Biserică și cercetările sale dedicate divorțului în Biserica Ortodoxă și canonizării sfinților. Aceste texte permit identificarea câtorva direcții fundamentale ale gândirii sale: raportul dintre norma canonică și norma civilă, delimitarea competențelor autorităților bisericești și statale, organizarea vieții ecleziale și aplicarea principiilor canonice în situații concrete. Analiza va urmări atât argumentele teologice și juridice, cât și utilizarea perspectivei comparative, fără a reduce dreptul bisericesc la o simplă prelungire a dreptului pozitiv.

O atenție specială va fi acordată felului în care preocupările profesorului se reflectă în tematica disciplinelor predate la Chișinău. Anuarul Universității din Iași pentru anul 1937-1938 consemnează, între altele, abordarea izvoarelor dreptului bisericesc, a ierarhiei, a justiției bisericești, a averilor ecleziastice și a relațiilor dintre Biserică și stat. Prin corelarea acestor informații cu publicațiile autorului și cu literatura de specialitate a epocii, cercetarea urmărește să distingă între contribuțiile

sale proprii, continuitățile doctrinare și problemele generate de condițiile istorice ale perioadei interbelice.

În concluzie, studiul urmărește evidențierea contribuției lui Nicolae Popescu-Prahova la dezvoltarea gândirii canonice românești, subliniind rolul său în consolidarea legăturilor academice și științifice dintre Basarabia și România. Originalitatea demersului rezidă în reunirea perspectivei biografice cu analiza tematică a lucrărilor sale și cu investigarea contextului instituțional basarabean. Astfel, contribuția profesorului poate fi înțeleasă nu doar prin enumerarea publicațiilor, ci mai ales prin întrebările de drept bisericesc pe care le-a formulat și prin soluțiile pe care le-a propus în dialog cu realitățile bisericești ale timpului.

Cuvinte-cheie: *Nicolae Popescu-Prahova, drept bisericesc, Basarabia, România interbelică, gândire canonică.*

ECCLESIASTICAL LAW IN INTERWAR BESSARABIA AND THE DEVELOPMENT OF ROMANIAN CANONICAL THOUGHT

In the context of the institutional and ecclesiastical transformations that followed the Union of Basarabia with Romania, the literature on ecclesiastical law provided an important framework for defining the relationships between the Orthodox canonical tradition, Church organization and state legislation. This study aims to highlight the contribution of Professor Nicolae Popescu-Prahova (1886-1945) to the development of Romanian canonical thought, focusing particularly on the significance of his academic activity in Chișinău and its connections with doctrinal debates in interwar Romania.

Educated in Bucharest and Paris, where he got his doctorate degree in Law, Popescu-Prahova was a Professor of Ecclesiastical Law at the Faculty of Theology in Chișinău between 1928 and 1941 and served as Dean from 1932 to 1940. His academic activity provides an important point of reference for understanding the exchange of ideas and the exchange of legal and canonical knowledge between Basatabia and Romania's leading university centres. In this regard, our research paper study will examine not only his intellectual and institutional career, but also the ways in which his experience in Basarabia was integrated into the broader concerns of the Romanian Orthodox Church.

Central to the study is an examination of his courses on ecclesiastical law, some of which circulated in lithographed editions, as well as several representative works addressing Church-State relations, the divorce in the Orthodox Church, and the ca-

nonization of saints. These writings reveal several fundamental directions in his thought: the relationship between canonical and civil norms, the delimitation of ecclesiastical and state authorities' jurisdictions, the organization of ecclesiastical life, and the application of canonical principles to specific situations. The analysis will consider both theological and legal arguments, as well as his use of a comparative approach, without reducing ecclesiastical law to a mere extension of positive law.

Particular attention will be paid to the ways in which the professor's scholarly interests were reflected in the subjects he taught in Chișinău. The Yearbook of the University of Iași for the academic year 1937-1938 records, among other topics, the study of the sources of ecclesiastical law, ecclesiastical hierarchy, Church justice, ecclesiastical property, and Church–State relations. By relating this information with the author's publications and the scholarly literature of the period, the research seeks to highlight professor's original contributions in the context of the established doctrinal traditions and the issues arising from the historical circumstances of the interwar period.

In conclusion, the study seeks to highlight Nicolae Popescu-Prahova's contribution to the development of Romanian canonical thought, emphasizing his role in strengthening academic and scholarly ties between Basarabia and Romania. The originality of this approach lies in combining a biographical perspective with a thematic analysis of his writings and an investigation of the institutional context of Basarabia. Thus, the professor's contribution can be understood not merely through an enumeration of his publications, but above all, through the questions of ecclesiastical law that he raised and the solutions he proposed in dialogue with the ecclesiastical realities of his time.

Keywords: *Nicolae Popescu-Prahova, Ecclesiastical Law, Basarabia, Interwar Romania, Canonical Thought*

CZU: 271.2-756:378.016(091) https://doi.org/10.59295/etcbo26.19

Pr. lect. univ. dr. Cristian-Alexandru BARNEA
Universitatea „Al. I. Cuza" din Iași, România

SPIRITUALITATEA ORTODOXĂ CA DISCIPLINĂ UNIVERSITARĂ: RADIOGRAFIA PRIMILOR ANI

„Spiritualitatea ortodoxă. Ascetica și mistica", disciplină consacrată în învățământul teologic universitar românesc prin opera și activitatea didactică a Sfântului Preot Mărturisitor Dumitru Stăniloae, își are începuturile la Facultatea de Teologie a Universității din Iași, care a funcționat la Chișinău, începând cu anul 1926. Un rol inițiator în configurarea acestei discipline i-a revenit lui Nichifor Crainic (1889-1972), prin cursul „Literatura religioasă modernă", pe care l-a predat în cadrul acestei facultăți. Procesul de cristalizare academică avea să continue la Facultatea de Teologie din București, unde, în anul 1941, Catedra de Istoria literaturii bisericești și religioase moderne a fost transformată în Catedra de Ascetică și Mistică. Istoria disciplinei reține și numele profesorului Ioan Gh. Savin (1885-1973), fost profesor de „Apologetică" la Facultatea de Teologie din Chișinău, care, în anul universitar 1945-1946, a suplinit Catedra de Ascetică și Mistică de la Facultatea de Teologie din București.

Dincolo de reconstituirea acestui parcurs istorico-instituțional, studiul își propune să evidențieze semnificația teologică a constituirii spiritualității ortodoxe ca disciplină universitară, precum și locul și necesitatea acesteia în ansamblul învățământului teologic. Îndumnezeirea omului, prin participarea la viața dumnezeiască și comuniunea cu Dumnezeu, reprezintă tema fundamentală. Noutatea nu constă, așadar, în afirmarea unei realități teologice necunoscute, ci în deschiderea învățământului universitar către un vast univers de experiență și cunoaștere duhovnicească, ce nu beneficia încă de un cadru disciplinar propriu. Constituirea disciplinei exprimă, astfel, preocuparea pentru integrarea reflecției asupra experienței vii a comuniunii omului cu Dumnezeu în cadrul formării teologice universitare. Fără a se substitui disciplinelor teologice tradiționale, Spiritualitatea ortodoxă întregește și îmbogățește perspectiva acestora, punând în lumină finalitatea vieții omului: asemănarea cu Dumnezeu și îndumnezeirea sa prin har, în Biserică.

Studiul propune o dublă contextualizare, istorico-instituțională și teologică, a începuturilor și dezvoltării spiritualității ortodoxe ca disciplină universitară. În același timp, cercetarea urmărește, cu precădere, activitatea didactică a profesorilor Nichi-

for Crainic și Ioan Gh. Savin, evidențiind rolul de inițiator al celui dintâi în mediul academic de la Chișinău și contribuția celui de-al doilea în etapa bucureșteană. În contextul centenarului învățământului universitar din Basarabia (1926-2026), reconstituirea acestor începuturi readuce în atenție inițiativa academică destinată acelei „comunități de suflet fierbinte a tineretului basarabean". Totodată, studiul evidențiază legătura simbolică dintre momentul fondator din 1926 și reluarea prezenței academice ieșene la Chișinău, în anul 2023, prin programul de licență „Teologie Ortodoxă Pastorală", organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă „Sfântul Dumitru Stăniloae" a Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, în cadrul Universității de Stat din Moldova.

Cuvinte-cheie: *Spiritualitate ortodoxă: Ascetică și Mistică, Nichifor Crainic, Ioan Gh. Savin, Sfântul Dumitru Dumitru Stăniloae, Chișinău, învățământ teologic universitar, îndumnezeire.*

ORTHODOX SPIRITUALITY AS A UNIVERSITY DISCIPLINE: A PROFILE OF THE FIRST YEARS

'Orthodox Spirituality: Asceticism and Mysticism', a subject established within Romanian university theological education through the work and teaching of the Holy Confessor Priest Dumitru Stăniloae, has its origins in the Faculty of Theology at the University of Iași, which operated in Chișinău from 1926 onwards. Nichifor Crainic (1889-1972) played a pioneering role in shaping this discipline through his course 'Modern Religious Literature', which he taught at this faculty. The process of academic consolidation was to continue at the Faculty of Theology in Bucharest, where, in 1941, the Department of the History of Modern Ecclesiastical and Religious Literature was transformed into the Department of Asceticism and Mysticism. The history of the discipline also records the name of Professor Ioan Gh. Savin (1885-1973), a former lecturer in 'Apologetics' at the Faculty of Theology in Chișinău, who, during the 1945-1946 academic year, served as a locum tenens for the Department of Asceticism and Mysticism at the Faculty of Theology in Bucharest. Beyond reconstructing this historical and institutional trajectory, the study aims to highlight the theological significance of the establishment of Orthodox spirituality as an academic discipline, as well as its place and necessity within the broader field of theological education. The deification of humankind, through participation in the divine life and communion with God, is the fundamental theme. The novelty, therefore, does not lie in the assertion of an unknown theological reality, but in opening

up university education to a vast realm of spiritual experience and knowledge, which has not yet benefited from its own disciplinary framework. The establishment of this discipline thus reflects a concern to integrate reflection on the living experience of human communion with God into university theological education. Without replacing traditional theological disciplines, Orthodox Spirituality complements and enriches their perspective, highlighting the purpose of human life: likeness to God and one's deification through grace, within the Church. This study proposes a dual historical contextualisation – institutional and theological – of the origins and development of Orthodox spirituality as an academic discipline. At the same time, the research focuses primarily on the teaching activities of Professors Nichifor Crainic and Ioan Gh. Savin, highlighting the former's pioneering role in the academic milieu of Chișinău and the latter's contribution during the Bucharest phase. Against the backdrop of the centenary of university education in Bessarabia (1926-2026), this reconstruction of those early days brings back into focus the academic initiative aimed at that 'community of passionate Bessarabian youth'. At the same time, the study highlights the symbolic link between the founding moment in 1926 and the resumption of Iași's academic presence in Chișinău, in 2023, through the 'Orthodox Pastoral Theology' undergraduate programme, organised by the 'Saint Dumitru Stăniloae' Faculty of Orthodox Theology of the 'Alexandru Ioan Cuza' University of Iași, within the framework of the State University of Moldova.

Keywords: *Orthodox spirituality. Asceticism and Mysticism, Nichifor Crainic, Ioan Gh. Savin, Saint Dumitru Stăniloae, Chișinău, university-level theological education, deification.*

CZU: 271.2-5-534.3 https://doi.org/10.59295/etcbo26.20

Pr. lect. univ dr. Silviu TUDOSE
Universitatea din București, România

CONFLUENȚE TIPICONALE CU PRIVIRE LA INTRODUCEREA ȘI PERMANENȚA TROPARULUI CEASULUI AL III-LEA ÎN EPICLEZA EUHARISTICĂ

Evoluția textelor rituale în spațiul românesc reflectă o dinamică teologică complexă, marcată adeseori de o tensiune vie între cercetarea istorico-critică și stabilitatea practicii liturgice bisericești. Un caz deosebit de elocvent în acest sens îl constituie prezența troparului Ceasului al III-lea în structura dialogului euharistic al epiclezei euharistice. Pătruns în manuscrisele și tipăriturile românești în secolul al XVII-lea pe filieră slavonă, sub influența reformelor mitropolitului Petru Movilă al Kievului, acest adaos a fost generat inițial într-un context polemic anti-catolic regional, menit să potențeze vizual și conceptual lucrarea Duhului Sfânt în prefacerea Darurilor.

În secolul al XX-lea, marii liturgiști români – în frunte cu pr. prof. Petre Vintilescu – au analizat critic acest text. În acord cu teologia bizantină tradițională și reluând argumentele de dogmatice ale Sfântului Atanasie din Paros, ei au demonstrat că troparul reprezintă o interpolare târzie, complet absentă din arhetipul bizantin originar. S-a arătat că introducerea lui fragmentează unitatea sintactică a epiclezei, mutând nefiresc adresarea de la o rugăciune comunitară adresată lui Dumnezeu-Tatăl către o cerere penitențială cu caracter personal, adresată direct Fiului.

Cu toate acestea, în ciuda argumentelor științifice solide care demonstrau caracterul exogen al troparului în raport cu Liturghia bizantină, edițiile oficiale ale Liturghierului Bisericii Ortodoxe Române au menținut acest text până în prezent, consacrând o realitate tipiconală adânc înrădăcinată în evlavia slujitorilor sfintelor altare.

În contextul centenarului învățământului teologic din Basarabia, comunicarea de față propune o analiză a modului în care această permanență a troparului în textul oficial românesc a influențat spațiul dintre Prut și Nistru. Fiind o zonă de profundă confluență spirituală, Basarabia a cunoscut istoric atât tipicul de tradiție rusă (unde troparul este normativ), cât și procesul de uniformizare a cărților de cult editate la București. Menținerea troparului în Liturghierul românesc contemporan a asigurat o firească omogenitate liturgică, facilitând comuniunea de slujire și arătând cum o dispută academică a fost integrată pașnic în realitatea pastorală.

Cuvinte-cheie: *Liturgier, epicleză, troparul Ceasului al III-lea, teologie liturgică, omogenitate liturgică, Basarabia*

TYPIKON CONFLUENCES CONCERNING THE INTRODUCTION AND PERSISTENCE OF THE TROPARION OF THE THIRD HOUR IN THE EUCHARISTIC EPICLESIS

The evolution of ritual texts in the Romanian lands reflects a complex theological dynamic, often marked by a lively tension between historical-critical scholarship and the stability of liturgical practice in the Church. A particularly eloquent case is the presence of the Troparion of the Third Hour in the structure of the Eucharistic dialogue of the Eucharistic epiclesis. This addition entered Romanian manuscripts and printed books in the seventeenth century through Slavonic channels, under the influence of the reforms of Metropolitan Peter Mohyla of Kyiv. It originated in a regional anti-Catholic polemical context and was intended to heighten, visually and conceptually, the action of the Holy Spirit in the change of the Gifts.

In the twentieth century, leading Romanian liturgists, foremost among them Rev. Prof. Petre Vintilescu, subjected this text to critical analysis. In keeping with traditional Byzantine theology, and taking up the dogmatic arguments of St Athanasius of Paros, they demonstrated that the troparion is a late interpolation, entirely absent from the original Byzantine archetype. They showed that its introduction fragments the syntactic unity of the epiclesis, unnaturally shifting the address from a communal prayer directed to God the Father to a penitential petition of a personal character addressed directly to the Son.

Nevertheless, despite solid scholarly arguments demonstrating that the troparion is exogenous to the Byzantine Liturgy, the official editions of the Liturgikon of the Romanian Orthodox Church have retained the text to the present day, thereby sanctioning a typikon-based reality deeply rooted in the piety of the clergy who serve at the holy altars.

In the context of the centenary of theological education in Bessarabia, this paper analyses how the persistence of the troparion in the official Romanian text has affected the area between the Prut and the Dniester. As a zone of profound spiritual confluence, Bessarabia historically knew both the Russian-tradition typikon, in which the troparion is normative, and the process of standardization of service books published in Bucharest. The retention of the troparion in the contemporary Romanian Liturgikon ensured a natural liturgical homogeneity, facilitating concelebration and showing how an academic dispute was peacefully integrated into pastoral reality.

Keywords: *Liturgikon, epiclesis, Troparion of the Third Hour, liturgical theology, liturgical homogeneity, Bessarabia*

CZU: 271.2-584:27-1(=929) https://doi.org/10.59295/etcbo26.21

Pr. lect. univ. dr. Alexandru Atanase BARNA
Universitatea din București, România

TEOLOGIA SIRIACĂ ȘI RELEVANȚA ACESTEIA PENTRU SPIRITUALITATEA ORTODOXĂ ROMÂNEASCĂ

Prezentarea își propune să evidențieze în ce măsură teologia spațiului românesc a cunoscut și s-a raportat, în trecut și în prezent, la sursele siriace ale patristicii grecești și la modul în care spiritualitatea liturgică și filocalică a fost în permanență augmentată, atât cantitativ, cât mai ales calitativ, de contactul cu teologia siriacă. Chiar dacă pe filieră grecească, prezența autorilor siriaci în Filocaliile vechi românești și în cea a Sfântului Preot și Mărturisitor Dumitru Stăniloae, a însemnat un contact constant, atestat atât la nivel manuscris, cât și prin receptare și dezvoltare, a unor concepte și paradigme teologice, fără de care Ortodoxia nu doar că ar fi mai săracă, cât, mai ales, ar rămâne neînțeleasă în centrul practic și contemplativ al ei. Autorul aduce în prim plan câteva exemple concrete care demonstrează o anumită fidelitate, deși receptată marginal, față de teologia siriacă în spațiul românesc, dublată de o renaștere patristică siriacă în contemporaneitate fascinantă, care onorează spațiul teologic și cultural românesc.

Cuvinte-cheie: *teologie siriacă, Sfinți Părinți siriaci, Filocalia românească, paisianism, Sfântul Dumitru Stăniloae*

SYRIAC THEOLOGY AND ITS RELEVANCE TO ROMANIAN ORTHODOX SPIRITUALITY

This presentation aims to highlight the extent to which Romanian theology has engaged with and related to the Syriac sources of Greek patristics, both in the past and in the present. It explores how liturgical and Philokalic spirituality has been continuously enriched, quantitatively but above all qualitatively, through contact with Syriac theology. Although mediated through Greek channels, the presence of Syriac authors in both the early Romanian Philokalic collections and the modern edition, translated by Saint Dumitru Stăniloae, priest and confessor, represents a sustained engagement, evident in manuscripts as well as in the reception and development of

theological concepts and paradigms. Without this engagement, Orthodoxy would not only be impoverished but, more importantly, would remain misunderstood at its very practical and contemplative core. The author highlights several examples that demonstrate a certain fidelity, albeit one often manifested on the margins, to Syriac theology within the Romanian theological and cultural milieu. This is complemented by a fascinating contemporary revival of Syriac patristic studies, which further enriches the Romanian theological and cultural landscape.

Keywords: *Syriac theology, Syriac Church Fathers, Romanian Philokalia, Paisianism, Saint Dumitru Stăniloae.*

CZU: 271.2(498):930.27=14:75.046.3 https://doi.org/10.59295/etcbo26.22

Lect. univ. dr. Octavian Gheorghe GORDON
Universitatea din București, România
ORCID ID: 0000-0003-1188-0616

ELEMENTE COMUNE DE PALEOGRAFIE GREACĂ ICONOGRAFICĂ ÎN AREALUL ISTORIC AL ORTODOXIEI ROMÂNEȘTI

Prezenta cercetare își propune identificarea, sistematizarea și analiza comparativă a principalelor particularități paleografice ale inscripțiilor grecești asociate reprezentărilor iconografice din arealul istoric al Ortodoxiei românești. Investigația urmărește evidențierea unor trăsături comune ale scrierii grecești monumentale, în contextul circulației modelelor artistice, liturgice și culturale bizantine și postbizantine. Analiza are în vedere, cu precădere, inscripțiile pictate care însoțesc reprezentările hristologice, mariologice, hagiografice și biblice, precum și textele integrate în compozițiile iconografice. Din perspectivă paleografică, sînt examinate morfologia și ductul literelor, raportul dintre formele majuscule, unciale și minuscule, particularitățile de trasare și dispunere a textului, sistemele de abreviere și contracție, utilizarea ligaturilor, a semnelor diacritice și a semnelor de punctuație, precum și procedeele de adaptare a inscripțiilor la constrîngerile spațiului pictural. Cercetarea urmărește, de asemenea, relația dintre particularitățile paleografice și conținutul lingvistic al inscripțiilor, prin identificarea unor fenomene ortografice, fonetice și morfologice caracteristice limbii grecești medievale și postbizantine. Recurența anumitor formule, abrevieri și configurații grafice permite examinarea gradului de stabilitate a tradiției epigrafice iconografice, dar și a intervențiilor datorate zugravilor, atelierelor locale sau restaurărilor succesive. În acest cadru, comparația dintre monumentele diferitelor provincii istorice poate contribui, în viitor, la identificarea unor filiații grafice și a unor practici comune de transmitere a textului.

Dincolo de descrierea formală a inscripțiilor, studiul își propune să evidențieze relevanța paleografiei grecești iconografice pentru datarea, atribuirea și contextualizarea monumentelor, precum și pentru reconstituirea raporturilor culturale dintre spațiul românesc și centrele de tradiție bizantină și postbizantină. Perspectiva comparativă permite astfel abordarea inscripțiilor nu doar ca elemente auxiliare ale imaginii sacre, ci și ca mărturii autonome ale continuității și diversificării culturii scrise grecești în mediul ecleziastic românesc.

Cuvinte-cheie: *paleografie, limba greacă, iconografie, abrevieri, ligature.*

COMMON FEATURES OF GREEK PALAEOGRAPHY IN ICONOGRAPHIC INSCRIPTIONS WITHIN THE HISTORICAL SPHERE OF ROMANIAN ORTHODOXY

The present study aims to identify, systematise and comparatively analyse the principal palaeographical features of Greek inscriptions associated with iconographic representations within the historical sphere of Romanian Orthodoxy. The investigation seeks to highlight common characteristics of monumental Greek script in the context of the transmission of Byzantine and post-Byzantine artistic, liturgical and cultural models.

The analysis focuses primarily on painted inscriptions accompanying Christological, Mariological, hagiographical and biblical representations, as well as on texts incorporated into iconographic compositions. From a palaeographical perspective, the study examines particular features of letter execution and textual arrangement, systems of abbreviation and contraction, the use of ligatures, diacritical marks and punctuation, and the techniques employed to accommodate inscriptions within the spatial constraints of pictorial compositions.

The research also explores the relationship between palaeographical features and the linguistic content of inscriptions by identifying orthographic, phonetic and morphological phenomena characteristic of Medieval and post-Byzantine Greek. The recurrence of particular formulae, abbreviations and graphic configurations makes it possible to assess the degree of stability within the iconographic epigraphic tradition, as well as the interventions attributable to painters, local workshops or successive restorations. In this context, future comparisons between monuments from different historical regions may contribute to the identification of graphic affiliations and shared practices of textual transmission.

Beyond the formal description of inscriptions, the study seeks to demonstrate the relevance of Greek iconographic palaeography to the dating, attribution and contextualisation of monuments, as well as to the reconstruction of cultural relations between the Romanian lands and centres of Byzantine and post-Byzantine tradition. The comparative approach thus allows inscriptions to be considered not merely as ancillary elements of sacred imagery, but also as independent testimonies to the continuity and diversification of Greek written culture within the Romanian ecclesiastical milieu.

Keywords: *palaeography, Greek language, iconography, abbreviations, ligatures*

CZU: 271.2-46:364.4(498)(091) https://doi.org/10.59295/etcbo26.23

Pr. lect. univ. dr. Ilarion MÂȚĂ
Universitaea „Al. I. Cuza" din Iași, România

ISTORIA FILANTROPIEI ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC. PROGRAME SOCIALE ALE BISERICII ORTODOXE ROMÂNE PENTRU FAMILIILE VULNERABILE

Ortodoxia și Ortopraxia Bisericii Ortodoxe Române oferă un orizont inepuizabil de valori, principii și acțiuni sociale, îndreptate spre omul de lângă noi, cel lipsit de dragoste, mângâiere și de lucrurile materiale de bază. Slujind aproapelui, împlinim *taina a opta* sau *taina fratelui*, iar dragostea față de acesta este expresia cea mai fidelă a lucrării „chipului lui Dumnezeu" din noi.

În contextul Anului omagial al pastorației familiei creștine, grija față de membrii familiilor vulnerabile este mult mai evidentă, iar măsurile de protecție sociale sunt dezvoltate de serviciile specializate din Patriarhia Română. Biserica Ortodoxă Română, în toată complexitatea ei, oferă în primul rând contextul cel mai favorabil desăvârșirii ființei umane, scopul ei principal fiind mântuirea sufletelor credincioșilor. Dimensiunea filantropică este a doua în importanța misiunii sau vocației pe care Biserica o are în lume. Acest lucru se vede chiar de la Întemeietorul ei, Domnul și Mântuitorul Iisus Hristos, Cel Care a tămăduit sufletește și trupește lumea robită de păcat, Cel care a propovăduit Cuvântul Evangheliei și a ajutat pe toți cei aflați în situații de vulnerabilitate. Nu poate fi concepută o zi în viața pământească a Mântuitorului fără să fi lucrat binele aproapelui. Nu era posibil ca cei care Îl urmau să plece la casele lor fără a fi vindecați sau hrăniți.

În jur de 900 de servicii sociale și instituții ale Bisericii Ortodoxe Române demonstrează importanța care se acordă filantropiei în zilele noastre. O multitudine de unități de cult (centre eparhiale, protopopiate, mănăstiri sau parohii) sau ONG-uri eparhiale sunt angajate în lucrarea socială a Patriarhiei Române. Este evident că riscul poate fi major. O prioritizare a programului social-caritabil în detrimentul celui liturgic-duhovnicesc, ar fi o mare eroare. Biserica nu trebuie să devină un operator sau furnizor de servicii sociale, ci un spațiu teocosmic al unirii omului cu Dumnezeu și al desăvârșirii ființei umane și al creației Preasfintei Treimi. Cu toate acestea, a trăi doar pentru a ne desăvârși spiritual poate fi destul de riscant, atunci când neglijăm nevoile aproapelui nostru aflat într-o situație de risc.

Așadar, Biserica Ortodoxă Română, așa cum a făcut în toată istoria sa, îmbină

armonios cele două dimensiuni: slujirea lui Dumnezeu și sprijinirea persoanelor aflate în vulnerabilitate.

Tema este actuală și importantă deoarece ne oferă atât o perspectivă istorică asupra trecutului filantropiei, dar și o raportare recentă a ceea ce ne-a oferit și ne oferă în ultima perioadă de timp Biserica Ortodoxă Română, din punct de vedere social-filantropic. Modelele de bună practică, din Patriarhia Română, ne întăresc convingerea că istoria socială a Bisericii nu a început cu noi, ci mulți înaintași au făcut acest efort și au împlinit vocația slujirii aproapelui.

Confruntarea cu sărăcia, inechitatea socială, condiția socială (inutilitatea comunitară), lipsa de educație și boala sunt aspectele sensibile din viața beneficiarilor ce au trebuință de atenție mai deosebită cu ajutorul consilierii spirituale din cadrul echipei pluridisciplinare.

Accepția termenului de *spiritualitate* în desfășurarea procesului de consiliere a fost știută încă din cele mai vechi timpuri. Spiritualitatea ar putea fi o rezolvare a diferitelor probleme psihologice și de traumă.

Cuvinte-cheie: *filantropie, familii vulnerabile, ortopraxie, îngrijire social, asistență socială.*

THE HISTORY OF PHILANTHROPY IN THE ROMANIAN CULTURE. SOCIAL PROGRAMS OF THE ROMANIAN ORTHODOX CHURCH FOR VULNERABLE FAMILIES

The Orthodoxy and Orthopraxy of the Romanian Orthodox Church offer an inexhaustible horizon of values, principles, and social actions directed toward the person beside us - the one lacking love, comfort, and basic material necessities. By serving our neighbor, we fulfill the eighth sacrament – or the sacrament of the brother – and love for him is the truest expression of the working of the "image of God" within us.

In the context of the Commemorative Year of the Pastoral Care of the Christian Family, concern for members of vulnerable families is increasingly evident, and social protection measures are being developed by specialized services within the Romanian Patriarchate. The Romanian Orthodox Church, in all its complexity, offers primarily the most favorable environment for the perfection of the human being, with the salvation of the believers' souls as its principal aim. The philanthropic dimension ranks second in importance regarding the mission or vocation the Church holds in the world. This is exemplified by its Founder, the Lord and Savior Jesus Christ, who

healed–spiritually and physically–a world enslaved by sin, who preached the Word of the Gospel, and who aided all those in vulnerable situations. One cannot conceive of a single day in the Savior's earthly life without an act of goodness performed for one's neighbor; it was impossible for those who followed Him to return to their homes without having been healed or fed.

Around 900 social services and institutions of the Romanian Orthodox Church demonstrate the importance currently placed on philanthropy. A multitude of ecclesiastical entities–such as diocesan centers, deaneries, monasteries, and parishes–as well as diocesan NGOs, are engaged in the social mission of the Romanian Patriarchate. Clearly, there are significant risks involved; prioritizing social-charitable programs at the expense of liturgical and spiritual life would be a grave error. The Church must not become merely a provider of social services, but rather a theocosmic space for the union of humanity with God and for the perfection of the human being and of the creation of the Most Holy Trinity. Nevertheless, living solely for spiritual perfection can be perilous if we neglect the needs of our neighbors who are in vulnerable situations.

Thus, the Romanian Orthodox Church–as it has done throughout its history–harmoniously blends these two dimensions: the service of God and the support of vulnerable individuals.

This topic is both timely and significant, offering not only a historical perspective on the past of philanthropy but also an up-to-date account of the social and philanthropic contributions the Romanian Orthodox Church has made–and continues to make–in recent times. Best practices within the Romanian Patriarchate reinforce the conviction that the Church's social history did not begin with us; rather, many predecessors undertook this effort and fulfilled the vocation of serving one's neighbor. Grappling with poverty, social inequity, social status (a sense of uselessness to the community), a lack of education, and illness represents sensitive aspects of the beneficiaries' lives that require special attention through spiritual counseling provided by the multidisciplinary team. The concept of spirituality within the counseling process has been recognized since ancient times. Spirituality could offer a solution to various psychological issues and trauma.

Keyword: *Philanthropy, Vulnerable Families***,** *Orthopraxy, Social care, social work.*

CZU: 271.2-4:316.624:316.356.2 https://doi.org/10.59295/etcbo26.24

Prof. univ. dr. hab. Viorica GORAȘ-POSTICĂ
ORCID ID: 0000-0001-9096-621X
Universitatea de Stat din Moldova

Pr. drd. Nicolae CIOBANU
ORCID ID: 0009-0002-8161-7741
Universitatea de Stat din Moldova

CONSILIEREA CREȘTINĂ ÎN MEDIEREA CONFLICTELOR FAMILIALE: DATE EXPERIMENTALE PRELIMINARE

Instabilitatea relațională și intensificarea conflictelor maritale reprezintă provocări majore în societatea contemporană, solicitând abordări terapeutice integrative. Consilierea creștină a cuplurilor se diferențiază de modelele laice prin integrarea valorilor spirituale, a principiilor biblice și a dimensiunii transcendenței în procesul de restaurare relațională. Această abordare nu abordează conflictul doar din perspectivă psihologică sau comportamentală, ci promovează iertarea, responsabilitatea reciprocă, reconcilierea și legământul ca fundamente ale dinamicii familiale.

Studiul de față își propune să identifice specificul intervenției de consiliere creștină în cazul cuplurilor aflate în conflict, raportat la tipologia particulară a disputelor maritale și la caracteristicile socio-demografice și psihologice ale partenerilor. În cadrul cercetării aplicate au fost evaluați 120 de subiecți (persoane căsătorite), prin administrarea unui chestionar structurat orientat pe identificarea tipologiei conflictelor maritale, a stilurilor de comunicare. Instrumentul de evaluare a urmărit cartografierea principalelor arii de divergență (comunicare deficitară, probleme financiare, roluri de gen, intimități afective și educația copiilor).

Analiza datelor obținute de la cei 120 de familiști relevă o eterogenitate a tipologiilor conflictuale. Cele mai frecvente surse de tensiune identificate sunt barierele de comunicare (măsurate la peste 65% dintre participanți) și neconcordanța așteptărilor privind rolurile în familie. Apar caracteristici distincte în funcție de nivelul de ancorare spirituală al cuplului: cuplurile cu religiozitate ridicată manifestă o deschidere mai mare spre iertare și o toleranță crescută la frustrare, însă tind uneori să evite abordarea directă a problemelor, invocând o spiritualizare excesivă a dificultăților. În procesul de consiliere creștină, utilizarea resurselor spirituale (rugăciunea comună, studiul textelor sacre, reîncadrarea valorică a trăirii creștine și relația cu biserică și preotul duhovnic) acționează ca un catalizator al empatiei și

reechilibrării emoționale. Specificul consilierii creștine constă în triangularea relației (soț–soție–Dumnezeu), care oferă un cadru normativ și motivațional superior pentru depășirea blocajelor egocentrice și pentru asumarea actului de iubire necondiționată a aproapelui, dar și de iertare.

Rezultatele experimentale preliminare demonstrează că demersul educațional de consiliere creștină oferă instrumente valoroase pentru rezolvarea conflictelor familiale, având o eficiență sporită atunci când intervențiile pedagogice a partenerilor sunt armonizate cu trăsăturile de personalitate și contextele de viață. Identificarea tipologiei conflictelor pe eșantionul de 120 de persoane oferă baza metodologică necesară dezvoltării unui protocol de consiliere adaptat nevoilor specifice ale cuplurilor contemporane.

Cuvinte-cheie: *consiliere creștină, familie, conflict intrafamilial, chestionar, experiment preliminar.*

CHRISTIAN COUNSELING IN FAMILY CONFLICT MEDIATION: PRELIMINARY EXPERIMENTAL DATA

Relational instability and the intensification of marital conflicts represent major challenges in contemporary society, requiring integrative therapeutic approaches. Christian couple counseling differs from secular models by integrating spiritual values, biblical principles, and the dimension of transcendence into the process of relational restoration. This approach does not address conflict merely from a psychological or behavioral perspective, but promotes forgiveness, mutual responsibility, reconciliation, and the covenant as foundations of family dynamics.

This study aims to identify the specifics of Christian counseling intervention for couples in conflict, relative to the particular typology of marital disputes and the socio-demographic and psychological characteristics of the partners. As part of the applied research, 120 subjects (married individuals) were evaluated by administering a structured questionnaire focused on identifying the typology of marital conflicts and communication styles. The evaluation tool aimed to map the main areas of divergence (poor communication, financial problems, gender roles, emotional intimacy, and child-rearing).

The analysis of the data obtained from the 120 married individuals reveals a heterogeneity of conflict typologies. The most common sources of tension identified are communication barriers (measured in over 65% of participants) and discordant expectations regarding family roles. Distinct characteristics emerge depending on

the couple's level of spiritual grounding: couples with high religiosity demonstrate a greater openness to forgiveness and an increased tolerance for frustration, yet sometimes tend to avoid addressing problems directly, invoking an excessive spiritualization of difficulties. In the Christian counseling process, the use of spiritual resources (joint prayer, the study of sacred texts, the value reframing of Christian living, and the relationship with the church and spiritual father) acts as a catalyst for empathy and emotional rebalancing. The specificity of Christian counseling lies in the triangulation of the relationship (husband–wife–God), which provides a superior normative and motivational framework for overcoming egocentric blockages and for embracing both the act of unconditional love for one's neighbor and forgiveness.

Preliminary experimental results demonstrate that the educational approach of Christian counseling provides valuable tools for resolving family conflicts, showing enhanced effectiveness when the pedagogical interventions of the partners are harmonized with personality traits and life contexts. Identifying the conflict typology within the sample of 120 people provides the necessary methodological basis for developing a counseling protocol tailored to the specific needs of contemporary couples.

Keywords: *Christian counseling, family, intrafamily conflict, questionnaire, preliminary experiment.*

CZU: 81`276.6:271.2-5:004 https://doi.org/10.59295/etcbo26.25

Conf. univ. dr. Adela MANOLII
Universitatea de Stat din Moldova

DINAMICA TERMINOLOGIEI RELIGIOASE ÎN DISCURSUL CONTEMPORAN : DE LA LIMBAJUL LITURGIC TRADIȚIONAL LA COMUNICAREA RELIGIOASĂ DIGITALĂ

Terminologia religioasă reprezintă una dintre componentele importante ale vocabularului specializat al limbii române, reflectând nu numai concepte și realități specifice domeniului religios, ci și evoluțiile culturale, sociale și comunicaționale ale comunității. Caracterizată, în mod tradițional, prin stabilitate, conservatism și continuitate, terminologia religioasă se află în prezent într-un proces de dinamizare determinat de schimbările produse în modalitățile de comunicare. Trecerea de la discursul liturgic și teologic tradițional la formele de comunicare mediate de internet și de rețelele sociale generează noi contexte de utilizare a termenilor religioși și favorizează apariția unor sensuri, asocieri și construcții terminologice noi.

Cuvinte-cheie: *terminologie religioasă, limbaj religios, discurs religios, tradiție, inovație lexicală, comunicare digitală, mediatizare*

THE DYNAMICS OF RELIGIOUS TERMINOLOGY IN CONTEMPORARY DISCOURSE: FROM TRADITIONAL LITURGICAL LANGUAGE TO DIGITAL RELIGIOUS COMMUNICATION

Religious terminology is one of the important components of the specialized vocabulary of the Romanian language, reflecting not only concepts and realities specific to the religious domain, but also the cultural, social, and communicational developments of the community. Traditionally characterized by stability, conservatism, and continuity, religious terminology is currently undergoing a process of dynamization driven by changes in the modes of communication. The shift from traditional liturgical and theological discourse to forms of communication mediated by the internet and social media generates new contexts for the use of religious terms and favors the emergence of new meanings, associations, and terminological constructions.

Keywords: *religious terminology; religious language; religious discourse; tradition; lexical innovation; digital communication; mediatization.*

CZU: 348:271.2-741(478)(091) https://doi.org/10.59295/etcbo26.26

Conf. univ. dr. hab. Iurie MIHALACHE
Școala Doctorală în Drept, Științe Politice și Administrative din cadrul Consorțiului Național al Instituțiilor de Învățământ ASEM și USPEE „Constantin Stere”
ORCID ID: 0000-0002-7474-7487

REGIMUL JURIDICO-CANONIC AL SPAȚIULUI PRUTO-NISTREAN ÎNTRE PATRIARHIA ECUMENICĂ, PATRIARHIA MOSCOVEI ȘI PATRIARHIA ROMÂNĂ: O ISTORIE A MUTAȚIILOR DE JURISDICȚIE TERITORIALĂ

Prezenta cercetare analizează dinamica regimului juridico-canonic al jurisdicțiilor ecleziastice din spațiul pruto-nistrean, urmărind succesiunea istorică a autorității exercitate de Patriarhia Ecumenică, Patriarhia Moscovei și Patriarhia Română din secolul al XIX-lea până în contemporaneitate. Folosind o metodologie riguroasă bazată pe hermeneutica dreptului canonic și analiza izvoarelor documentare, lucrarea investighează modul în care mutațiile geopolitice au provocat aplicarea principiului teritorialității ecleziastice (fundamentat pe Canoanele 34 Apostolic, 2 al Sinodului II Ecumenic și 17 al Sinodului IV Ecumenic). Cercetarea oferă o evaluare critică a validității normelor de transfer teritorial și examinează impactul direct al acestor modificări de granițe bisericești asupra activității misionar-pastorale din teritoriu. În final, studiul evidențiază tensiunea structurală dintre dreptul pozitiv secular și ordinea canonică ortodoxă, propunând reflecții bazate pe iconomia pastorală pentru depășirea blocajelor de suprapunere jurisdicțională contemporană.

Cuvinte-cheie: *drept canonic, regim juridico-canonic, Jurisdicție Teritorială, spațiul Pruto-Nistrean, Patriarhia Română, Patriarhia Moscovei*

THE LEGAL-CANONICAL STATUS OF THE PRUT–DNIESTER SPACE BETWEEN THE ECUMENICAL PATRIARCHATE, THE PATRIARCHATE OF MOSCOW, AND THE ROMANIAN PATRIARCHATE: A HISTORY OF CHANGES IN TERRITORIAL JURISDICTION

This research analyzes the dynamics of the juridical-canonical regime of ecclesiastical jurisdictions within the Prut-Dniester space, tracking the historical succes-

sion of authority exercised by the Ecumenical Patriarchate, the Moscow Patriarchate, and the Romanian Patriarchate from the 19th century to the contemporary era. Employing a rigorous methodology based on the hermeneutics of canon law and the analysis of documentary sources, the paper investigates how geopolitical mutations challenged the application of the principle of ecclesiastical territoriality (founded upon Apostolic Canon 34, Canon 2 of the Second Ecumenical Council, and Canon 17 of the Fourth Ecumenical Council). The study offers a critical assessment of the validity of territorial transfer norms and examines the direct impact of these church boundary alterations on missionary and pastoral activities in the region. Finally, the paper highlights the structural tension between secular positive law and Orthodox canonical order, proposing reflections rooted in pastoral economy (oikonomia) to overcome contemporary jurisdictional overlap bottlenecks.

Keywords: *canon law, juridical-canonical regime, territorial jurisdiction, Prut-Dniester Space, Romanian Patriarchate, Moscow Patriarchate*

CZU: 271.2-9:323.28(478) https://doi.org/10.59295/etcbo26.27

Cercet. șt. Denis BULANCEA,
Muzeul de Istorie și Etnografie, Ungheni
ORCID ID: 0009-0005-9017-0170

REPRESIUNEA RELIGIOASĂ ÎN R.A.S.S. MOLDOVENEASCĂ REFLECTATĂ ÎN DOCUMENTELE NKVD: CAZUL LAICATULUI

Studiul își propune să analizeze politica de represiune religioasă a regimului sovietic în Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească, cu accent asupra impactului acesteia asupra clerului și laicatului. Cercetarea are la bază documente inedite identificate în fondurile arhivistice ale fostelor organe sovietice de securitate, incluzând dosare penale individuale, procese-verbale ale ședințelor Troicii Speciale a NKVD, materiale operative, rapoarte informative și documente de anchetă. Aceste surse permit reconstituirea mecanismelor represive utilizate împotriva persoanelor acuzate de activități religioase considerate incompatibile cu ideologia oficială a statului sovietic.

Articolul pornește de la premisa că represiunea antireligioasă nu a vizat exclusiv clerul, ci a afectat în egală măsură credincioșii de rând, liderii comunităților religioase locale și adepții diferitelor mișcări spirituale active în mediul rural. În acest context, sunt analizate modalitățile prin care autoritățile au asociat practicile religioase cu manifestări de opoziție politică, transformând apartenența confesională într-un criteriu de identificare a „elementelor social-periculoase" și „contrarevoluționare".

Pe baza documentelor examinate, cercetarea evidențiază principalele forme ale represiunii exercitate asupra laicatului: supravegherea informativă, arestările, interogatoriile, confiscarea bunurilor, deportările și condamnările pronunțate de structurile extrajudiciare ale NKVD. O atenție deosebită este acordată limbajului utilizat de organele represive, strategiilor de incriminare și modului în care credința religioasă era reinterpretată în termenii discursului politic sovietic. Analiza relevă faptul că simpla participare la activități religioase, păstrarea simbolurilor de cult sau menținerea legăturilor cu lideri spirituali puteau constitui motive suficiente pentru inițierea urmăririi penale.

Totodată, articolul urmărește identificarea profilului social al victimelor represiunii religioase din R.A.S.S. Moldovenească. Documentele consultate demonstrează că printre persoanele investigate se regăseau alături de preoți și cântăreți bisericești,

membri ai consiliilor parohiale, țărani, femei și alți credincioși implicați în viața religioasă locală. Prin urmare, represiunea nu a avut un caracter exclusiv instituțional, ci a vizat ansamblul comunităților religioase și mecanismele lor de solidaritate.

Contribuția principală a studiului constă în valorificarea unor surse arhivistice insuficient explorate și în integrarea experienței R.A.S.S. Moldovenești în cadrul mai larg al politicilor antireligioase sovietice din perioada interbelică. Prin evidențierea experiențelor individuale și colective ale laicatului, cercetarea oferă o perspectivă nuanțată asupra raporturilor dintre stat și religie într-o regiune aflată la frontiera ideologică dintre Uniunea Sovietică și România. Rezultatele obținute contribuie la aprofundarea cunoașterii fenomenului represiunii religioase și la completarea istoriei sociale a comunităților religioase din spațiul moldovenesc în prima jumătate a secolului al XX-lea.

Cuvinte-cheie: *RASSM, Biserica Ortodoxă, Culte, Cler, laic, activist bisericesc.*

RELIGIOUS REPRESSION IN THE MOLDAVIAN S.S.R. REFLECTED IN NKVD DOCUMENTS: CLERGY AND LAITY

The study aims to analyze the policy of religious repression promoted by the Soviet authorities in the Moldavian Autonomous Soviet Socialist Republic, with a focus on its impact on the clergy and laity. The research is based on previously unpublished documents identified in the archival funds of former Soviet security organs, including individual criminal files, minutes of meetings of the Special Troika of the NKVD, operational materials, intelligence reports and investigation documents. These sources allow the reconstruction of the repressive mechanisms used against persons accused of religious activities considered incompatible with the official ideology of the Soviet state.

The article starts from the premise that anti-religious repression did not exclusively target the clergy, but equally affected ordinary believers, leaders of local religious communities and followers of various spiritual movements active in the countryside. In this context, the ways in which the authorities associated religious practices with manifestations of political opposition are analyzed, transforming confessional affiliation into a criterion for identifying "socially dangerous" and "counter-revolutionary" elements are analyzed.

Based on the documents examined, the research highlights the main forms of repression exercised over the clergy and laity: informational surveillance, arrests,

interrogations, confiscation of property, deportations and convictions pronounced by the extrajudicial structures of the NKVD. Particular attention is paid to the language used by the repressive bodies, the incrimination strategies and the way in which religious belief was reinterpreted in terms of Soviet political discourse. The analysis reveals that the mere participation in religious activities, the keeping of cult symbols or maintaining ties with spiritual leaders could constitute sufficient grounds for initiating criminal prosecution.

At the same time, the article aims to identify the social profile of the victims of religious repression in the Moldavian S.S.R. The documents consulted demonstrate that among the investigated persons were found, along with priests and church singers, members of parish councils, peasants, women and other believers involved in local religious life. Therefore, the repression did not have an exclusively institutional character, but targeted the entire religious communities and their solidarity mechanisms.

The main contribution of the study consists in capitalizing on insufficiently explored archival sources and in integrating the experience of the Moldavian S.S.R. into the broader framework of Soviet anti-religious policies in the interwar period. By highlighting the individual and collective experiences of the laity, the research offers a nuanced perspective on the relations between state and religion in a region located on the ideological border between the Soviet Union and Romania. The results obtained contribute to deepening the knowledge of the phenomenon of religious repression and to completing the social history of religious communities in the Moldovan space in the first half of the 20th century.

Keywords: *RASSM, Orthodox Church, Cults, Clergy, laity, church activist.*

CZU: 27-9:322:323.28(478)″1924/1940″ https://doi.org/10.59295/etcbo26.28

Vlada CONDREA
Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0009-0003-9646-0166

POLITICA ANTIRELIGIOASĂ ÎN RASSM: STRATEGII GUVERNAMENTALE ȘI REACȚII COMUNITARE

Crearea RASSM în 1924 a reprezentat nu doar o schimbare politică majoră în spațiul din stânga Nistrului, ci și debutul unui proces de restructurare identitară și ideologică a populației. În contextul eforturilor regimului sovietic de a crea un nou tip de societate, complet diferită de cea „burgheză" existentă anterior, combaterea religiei a reprezentat un obiectiv fundamental al politicilor sovietice. În RASSM, la fel ca și în întreaga URSS, distrugerea identității spirituale a populației s-a realizat într-un mod sistematic, Biserica fiind considerată un dușman intern care promova ideile antisovietice și contra căreia era necesar de creat un nou front – „frontul religios". În rezultatul cercetării dosarelor Direcției Fondului Arhivistic Social Politic al Agenției Naționale a Arhivelor, am identificat o notă informativă adresată președintelui CEC RASSM de către șeful Secției Cultelor a CEC RASSM, Semenov. Întocmit la 9 aprilie 1937, documentul ne oferă valoroase date privind rezultatele politicii antireligioase implementate în RASSM în perioada 1935-1937 de către organele de partid. Se remarcă faptul că autoritățile nu considerau că închiderea bisericilor reprezintă ultima etapă a acestui proces. Reușita acțiunilor ateismului militant putea fi garantată doar printr-o activitate propagandistică îndreptată contra Bisericii și a slujitorilor săi. Statistica completată cu exemple concrete prezintă o imagine a unei rezistențe religioase din partea populației locale. Neacceptarea închiderii bisericilor, protestele, deschiderea capelelor la domiciliu și implicarea funcționarilor de partid și de colhoz în viața religioasă a comunității sunt doar câteva dintre cazurile de nesupunere înregistrate de către autorități. Îngrijorarea partidului privind „revigorarea" activității religioase din sate și orașe era cauzată de creșterea numărului de solicitări de redeschidere a locașurilor de cult. Acest document ne permite să întrezărim unele elemente ale vieții spirituale în spațiul din stânga Nistrului în perioada 1924-1940.

Cuvinte-cheie: *RASSM, politică antireligioasă, ateism militant, Secția Cultelor, rezistență religioasă, stânga Nistrului, perioada sovietică*

ANTI-RELIGIOUS POLICY IN THE MOLDAVIAN AUTONOMOUS SOVIET SOCIALIST REPUBLIC (MASSR): GOVERNMENT STRATEGIES AND COMMUNITY RESPONSES

The creation of the Moldavian Autonomous Soviet Socialist Republic (MASSR) in 1924 represented not only a major political change in the area on the left bank of the Dniester, but also the beginning of a process of identity-related and ideological restructuring of the population. In the context of the Soviet regime's efforts to create a new type of society, entirely different from the preexisting "bourgeois" one, combating religion was a fundamental objective of Soviet policy. In the MASSR, as throughout the USSR, the destruction of the population's spiritual identity was carried out systematically, with the Church regarded as an internal enemy that promoted anti-Soviet ideas and against which it was necessary to open a new front, the "religious front."

Research in the files of the Directorate of the Socio-Political Archival Fund of the National Archives Agency has led to the identification of an informative note addressed to the Chairman of the Central Executive Committee (CEC) of the MASSR by the head of its Department of Religious Affairs, Semenov. Drawn up on 9 April 1937, the document provides valuable data on the results of the anti-religious policy implemented in the MASSR by party organs in 1935–1937. It is notable that the authorities did not consider the closing of churches to be the final stage of this process. The success of militant atheism could be guaranteed only through propaganda directed against the Church and its servants.

The statistics, supplemented with concrete examples, present a picture of religious resistance on the part of the local population. Refusal to accept church closures, protests, the opening of chapels in private homes, and the involvement of party and kolkhoz officials in the community's religious life are only some of the cases of disobedience recorded by the authorities. The party's concern about a "revival" of religious activity in villages and towns was caused by the growing number of requests to reopen places of worship. The document allows us to glimpse certain elements of spiritual life on the left bank of the Dniester in 1924–1940.

Keywords: MASSR, anti-religious policy, militant atheism, Department of Religious Affairs, religious resistance, left bank of the Dniester, Soviet period.

CZU: 271.2-726-3(478) https://doi.org/10.59295/etcbo26.29

Conf. univ. dr. Ion Valer XENOFONTOV
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: D0000-0002-5993-1235

PREOTUL VASILE GUMA (1865-1954): „OMUL CARE A HRĂNIT UN MILION DE SUFLETE”

Preotul Vasile Ioan Guma a fost una din personalităţile marcante ale Basarabiei din prima jumătate a sec. XX, fiind implicat în diverse proiecte filantropice. A condus Asociația „În numele lui Hristos”, instituţie filantropică care la 22 noiembrie 1923 a obținut ocrotirea augustă a Reginei Maria. În 1933, Adunarea Generală a asociației l-a ales în calitate de membru etern pe Vasile Ioan Guma, căruia i se zicea „omul care a hrănit un milion de suflete” sau „apostolul săracilor și al orfanilor”. A organizat Ospătăria Populară a Catedralei din Chișinău. La 13 martie 1927, ospătăria a fost vizitată de Principesa Alexandrina Cantacuzino, care în Cartea de Aur a asociației nota: „Cu inima mișcată de acest așezământ de ajutorare, de iubire și frăție, urez conducătorilor săi izbândă în mișcarea lor de apostolie și de sprijinitori ai celor nevoiași” . Ospătăria a fost vizitată la 8 noiembrie 1932 de Dimitrie Bogos, președintele Comisiei Interimare al mun. Chișinău. Edilul a ținut să specifice următoarele: „Vizitând acest local, am constatat că pr. Guma este al celor flămânzi și oropsiți. Suntem foarte mulțumiți de cele constatate. Această instituție de binefacere merită tot sprijinul material precum și toată solicitudinea noastră, cari ar trebui să uite că sătui fiind n-ar trebui să uite de cei flămânzi”.

La vârsta de 60 de ani, Vasile Ioan Guma (Huma), preot la Catedrala Naşterea Domnului din Chişinău, s-a înscris la Facultatea de Teologie, pe care a absolvit-o cu succes, la vârsta de 70 de ani, elaborând teza de licenţă cu titlul: „Femeia din Antichitate până în prezent, în afară de Biserică şi în Biserică” (susţinută la 1 aprilie 1935 cu menţiunea „foarte bine”, fiind îndrumat ştiinţific de profesorul-decan Popescu-Prahova).

La 25 septembrie 1938, preotul Vasile Guma (Humă), cel mai bătrân slujitor al bisericii, a adresat un mesaj credincioşilor la catedrala orașului, sfințită cu mare fast după o reparație capitală ce a durat aproape trei luni. S-au aplicat efecte electrice ce creau impresia reală de cer albastru, de unde apărea figura Mântuitorului Hristos.

Cuvinte cheie: *Vasile Guma, Basarabia, filantropie, Asociația „În numele lui Hristos”, Ospătăria populară*

PRIEST VASILE GUMA (1865-1954): "THE MAN WHO FED A MILLION SOULS"

Priest Vasile Ioan Guma was one of the prominent personalities of Bessarabia in the first half of the 20th century, being involved in various philanthropic projects. He led the Association "In the Name of Christ", a philanthropic institution that on November 22, 1923 obtained the august protection of Queen Maria. In 1933, the General Assembly of the association elected Vasile Ioan Guma, who was called "the man who fed a million souls" or "the apostle of the poor and orphans", as an eternal member. He organized the Popular Banquet of the Cathedral in Chisinau. On March 13, 1927, the Banquet was visited by Princess Alexandrina Cantacuzino, who noted in the Golden Book of the association: "With my heart moved by this establishment of help, love and brotherhood, I wish its leaders success in their movement of apostolate and support of the needy". The restaurant was visited on November 8, 1932 by Dimitrie Bogos, president of the Interim Commission of the municipality of Chisinau. The mayor wanted to specify the following: "Visiting this place, we found that Fr. Guma is for the hungry and the destitute. We are very satisfied with what we found. This charitable institution deserves all the material support as well as all our solicitude, which should forget that being full, they should not forget about the hungry".

At the age of 60, Vasile Ioan Guma (Huma), priest at the Nativity of Christ Cathedral in Chisinau, enrolled in the Faculty of Theology, which he successfully graduated at the age of 70, writing his bachelor's thesis entitled: "Woman from Antiquity to the Present, Outside the Church and in the Church" (defended on April 1, 1935 with the mention "very good", being scientifically supervised by professor-dean Popescu-Prahova).

On September 25, 1938, priest Vasile Guma (Huma), the oldest servant of the church, addressed a message to the faithful at the city's cathedral, consecrated with great pomp after a major repair that lasted almost three months. Electrical effects were applied that created the real impression of a blue sky, from which the figure of Christ the Savior appeared.

Keywords: *Vasile Guma, Bessarabia, philanthropy, "In the Name of Christ" Association, Popular Hospitality.*

CZU: 271.2-9:070(478)″1941/1944″ https://doi.org/10.59295/etcbo26.30

Pr. drd. Radu STOROJA
Universitatea de Stat din Moldova
Școala Doctorală Științe Umaniste și ale Educației

ÎNTRE MISIUNE ȘI MĂRTURIE: ACTIVITATEA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN TRANSNISTRIA (1941–1944) ÎN PAGINILE PUBLICAȚIILOR *TRANSNISTRIA CREȘTINĂ* ȘI *LUMINA*

Lucrarea își propune să analizeze activitatea desfășurată de Biserica Ortodoxă Română în Transnistria în perioada 1941–1944, prin valorificarea a două surse periodice de o importanță deosebită pentru istoria ecleziastică: ziarul *Lumina* și revista *Transnistria Creștină*. Aceste publicații oferă o perspectivă privilegiată asupra organizării și desfășurării Misiunii Ortodoxe Române, surprinzând atât dimensiunea pastoral-misionară, cât și implicarea clerului în procesul de restaurare a vieții religioase într-un spațiu profund afectat de politica antireligioasă sovietică.

Cercetarea urmărește să evidențieze rolul preoților detașați în Misiune, a căror activitate este reflectată în paginile ziarului *Lumina* prin relatări, corespondențe și articole ce ilustrează eforturile de reorganizare a comunităților ortodoxe, redeschiderea lăcașurilor de cult, oficierea slujbelor religioase și refacerea legăturii dintre Biserică și credincioși. Dincolo de caracterul informativ, aceste materiale conturează imaginea unui cler implicat activ în viața spirituală și socială a comunităților locale, evidențiind provocările și realizările misiunii într-un context istoric complex.

În același timp, revista *Transnistria Creștină*, organ oficial al Misiunii Ortodoxe Române, constituie o sursă documentară importantă pentru înțelegerea obiectivelor, organizării și diversității activităților misionare. Paginile sale reflectă redeschiderea bisericilor și a mănăstirilor, organizarea învățământului teologic, activitatea catehetică și filantropică, precum și preocuparea permanentă pentru reconstruirea vieții religioase și culturale într-un teritoriu marcat de decenii de ateism instituționalizat.

Pornind de la analiza comparativă a celor două publicații, lucrarea evidențiază modul în care presa bisericească a devenit un instrument de comunicare, legitimare și consemnare a activității Misiunii Ortodoxe Române în Transnistria. Articolele, rapoartele și mărturiile publicate oferă informații valoroase despre implicarea preoților misionari, despre relația acestora cu populația locală și despre eforturile de restaura-

re a structurilor ecleziastice și a practicilor religioase. În același timp, ele contribuie la reconstituirea unei pagini importante din istoria Bisericii Ortodoxe Române, ilustrând dimensiunea spirituală, educațională și socială a misiunii desfășurate între anii 1941 și 1944.

Prin valorificarea critică a ziarului *Lumina* și a revistei *Transnistria Creștină*, studiul propune o perspectivă documentară asupra activității clerului român în Transnistria și asupra rolului presei confesionale în conservarea memoriei instituționale a Misiunii Ortodoxe Române. Totodată, lucrarea urmărește să contribuie la aprofundarea cercetărilor privind istoria ecleziastică din spațiul dintre Nistru și Bug, oferind o analiză a discursului publicistic și a modului în care acesta reflectă complexitatea unei misiuni religioase desfășurate într-un context istoric marcat de transformări politice și sociale profunde.

Cuvinte-cheie: *Misiunea Ortodoxă Română, Transnistria, preoți misionari, ziarul Lumina, revista Transnistria Creștină, presa bisericească, istorie ecleziastică.*

BETWEEN MISSION AND TESTIMONY: THE ACTIVITY OF THE ROMANIAN ORTHODOX CHURCH IN TRANSNISTRIA (1941–1944) IN THE PAGES OF THE PUBLICATIONS *TRANSNISTRIA CREȘTINĂ* AND *LUMINA*

The present study aims to analyze the activity carried out by the Romanian Orthodox Church in Transnistria during the period 1941–1944, by making use of two periodical sources of particular importance for ecclesiastical history: the newspaper *Lumina* and the magazine *Transnistria Creștină*. These publications offer a privileged perspective on the organization and development of the Romanian Orthodox Mission, highlighting both its pastoral and missionary dimensions, as well as the clergy's involvement in the process of restoring religious life in a space deeply affected by Soviet anti-religious policy.

The research seeks to emphasize the role of the priests sent on mission, whose activity is reflected in the pages of the *Lumina* newspaper through reports, correspondence, and articles illustrating the efforts to reorganize Orthodox communities, reopen places of worship, conduct religious services, and restore the connection between the Church and the faithful. Beyond their informative character, these materials outline the image of a clergy actively engaged in the spiritual and social life of local communities, highlighting both the challenges and achievements of the mission within a complex historical context.

At the same time, the magazine *Transnistria Creștină*, the official organ of the Romanian Orthodox Mission, represents an essential documentary source for understanding the objectives, organization, and diversity of missionary activities. Its pages reflect the reopening of churches and monasteries, the organization of theological education, catechetical and philanthropic work, as well as the constant concern for rebuilding religious and cultural life in a territory marked by decades of institutionalized atheism.

Based on a comparative analysis of the two publications, the study highlights the way in which the church press became an instrument of communication, legitimization, and documentation of the activity of the Romanian Orthodox Mission in Transnistria. The published articles, reports, and testimonies provide valuable information about the involvement of missionary priests, their relationship with the local population, and the efforts to restore ecclesiastical structures and religious practices. At the same time, they contribute to the reconstruction of an important page in the history of the Romanian Orthodox Church, illustrating the spiritual, educational, and social dimensions of the mission carried out between 1941 and 1944.

By critically using *Lumina* newspaper and *Transnistria Creștină* magazine, the study proposes a documentary perspective on the activity of the Romanian clergy in Transnistria and on the role of the confessional press in preserving the institutional memory of the Romanian Orthodox Mission. Furthermore, the paper aims to contribute to the deepening of research on ecclesiastical history in the region between the Dniester and the Bug rivers, offering an analysis of journalistic discourse and of the way it reflects the complexity of a religious mission conducted in a historical context marked by profound political and social transformations.

Keywords: *Romanian Orthodox Mission, Transnistria, missionary priests, Lumina newspaper, Transnistria Creștină magazine, church press, ecclesiastical history.*

CZU: 271.2-726.3:314.15(498.5)"1939/1945" https://doi.org/10.59295/etcbo26.31

Drd. Alin-Florin CIOTEA
Universitatea „Aurel Vlaicu" Arad, România
ORCID ID: 0009-0000-4284-9676

PREOȚI BASARABENI ȘI BUCOVINENI REFUGIAȚI ÎN PAROHIILE PROTOPOPIATULUI ORTODOX CHIȘINEU-CRIȘ (JUD. ARAD) ÎN ANII CELUI DE AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Pe fondul înaintării Armatei Roșii spre vestul României, o parte semnificativă a populației din Basarabia, nordul Bucovinei și din județele care astăzi aparțin regiunii Moldovei s-a refugiat în Muntenia și Transilvania, determinată de bombardamentele și de apropierea luptelor de sate și de orașe. Între aceste familii pribege s-au numărat și multe familii preoțești, care, în mare parte, au reușit să ia numai câteva obiecte de îmbrăcăminte, toată agoniseala rămânându-le acasă. În Episcopia Aradului au fost primiți sute de preoți. Astfel, repartizarea preoților și a cântăreților refugiați erau atribuite Consiliului Eparhial din Arad, iar plasarea acestora și a familiilor lor se făcea numai la preoți, respectiv cântăreți bisericești sau credincioși mai de frunte. Protopopiatul Chișineu-Criș s-a implicat activ în această acțiune, găzduind 26 de preoți refugiați împreună cu familiile lor, repartizați în mai multe parohii precum Șimand, Țipari, Socodor, Pilu, Grăniceri, Pădureni, Sintea Mare, Cintei, Năbab și Șiclău. În multe cazuri, preoții și credincioșii locali au pus la dispoziție locuințe, hrană și alte resurse, iar unele familii au beneficiat și de sprijin pentru găsirea unui loc de muncă. Pentru a sprijini refugiații, Consiliul Eparhial a organizat colecte de alimente, a repartizat terenuri agricole și a reglementat statutul preoților refugiați, care au fost încadrați ca preoți ajutători, beneficiind de salariul acordat de stat și de o parte din veniturile parohiale. Dintre cei 26 de preoți repartizați în Protopopiatul Chișineu-Criș, doar unul singur, preotul Andrei Triteanu, a activat o perioadă îndelungată; ceilalți au părăsit aceste parohii după câteva luni sau, cel mult, după doi ani, fiind transferați în alte eparhii.

Cuvinte-cheie, *refugiați, preoți, război, Basarabia, Bucovina, protopopiat.*

REFUGEE PRIESTS FROM BESSARABIA AND BUKOVINA IN THE PARISHES OF THE CHIȘINEU-CRIȘ ORTHODOX DEANERY (ARAD COUNTY) DURING THE SECOND WORLD WAR

As the Red Army advanced into Western Romania during the final stages of the Second World War, a significant number of inhabitants from Bessarabia, Northern Bukovina, and the counties that today form part of the historical region of Moldavia fled to Wallachia and Transylvania, seeking refuge from aerial bombardments and the approaching front. Among the displaced were numerous Orthodox priests and their families, most of whom managed to take only a few personal belongings, leaving behind all they had accumulated over a lifetime. The Diocese of Arad received several hundred refugee priests. The responsibility for assigning refugee priests and cantors rested with the Diocesan Council of Arad, while they and their families were accommodated exclusively by local priests, cantors, or prominent lay members of the Orthodox communities. The Chișineu-Criș Deanery played a particularly active role in this relief effort, hosting twenty-six refugee priests together with their families in the parishes of Șimand, Țipari, Socodor, Pilu, Grăniceri, Pădureni, Sintea Mare, Cintei, Nădab, and Șiclău. In many instances, local clergy and parishioners provided accommodation, food, and other necessities, while some refugee families also received assistance in finding employment. To support the displaced clergy, the Diocesan Council organized food collections, allocated plots of agricultural land, and regulated the canonical and financial status of the refugee priests, who were appointed as assistant priests. In this capacity, they received a state salary as well as a share of the parish income. Of the twenty-six priests assigned to the Chișineu-Criș Deanery, only Fr. Andrei Triteanu remained in active ministry there for an extended period. The others left their host parishes after a few months or, at most, two years, having been transferred to other dioceses.

Keywords: *refugees, priests; war, Bessarabia, Bukovina, deanery*

CZU: 323.28:271.2-726.3(478) https://doi.org/10.59295/etcbo26.32

Mrd. Chiril GAVRILIȚA
Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID : 0009-0000-5589-6527

POLITICA STATULUI SOVIETIC FAȚĂ DE CLERUL ORTODOX ÎN RSS MOLDOVENEASCĂ: ETAPE, MECANISME ȘI ACCENTE

Lucrarea analizează politica statului sovietic față de clerul ortodox din RSS Moldovenească (RSSM) în intervalul cuprins între reocuparea Basarabiei (1944) și pragul renașterii religioase de la sfârșitul anilor ’80, pe baza documentelor de arhivă (fonduri de partid, structuri de securitate NKVD/MGB/KGB, Consiliul pentru Afacerile Bisericii Ortodoxe Ruse) și a mărturiilor. Argumentul central susține că politica antireligioasă sovietică nu a reprezentat un simplu ansamblu de măsuri administrative, ci un proiect ideologic sistematic, întemeiat pe doctrina marxist-leninistă, având drept obiectiv strategic constant eliminarea religiei din viața socială și transformarea Bisericii într-o instituție docilă, subordonată statului. Caracteristica sa definitorie a fost ambiguitatea funcțională: proclamarea formală a libertății de conștiință coexista cu restricții severe. În contextul basarabean, clerul ortodox a fost perceput ca țintă dublă – purtător al unei credințe „obscurantiste” și potențial nucleu de „naționalism burghez” și de identitate românească, ceea ce a determinat o aplicare deosebit de riguroasă a legislației antireligioase.

Lucrarea reconstituie caracterul ciclic al acestei politici, care a alternat fazele de violență extremă (deportările din 1940–1941 și 1949, execuțiile secrete, eliminarea a cca 40% din clerul activ până în 1950; campania hrușciovistă din 1958–1964) cu fazele de toleranță instrumentală („reconcilierea” stalinistă de război din 1943, stabilizarea brejnevistă). Sunt examinate trei registre complementare ale controlului: represiunea directă (arestări în baza art. 58, deportări, execuții, răspunderea colectivă a familiilor); închiderea și secularizarea lăcașurilor de cult (de la ~2.200 de biserici în 1940 la cca. 160 în 1989, o reducere de peste 92%); și supravegherea, infiltrarea și cooptarea clerului prin rețeaua de informatori și prin condiționarea ierarhiei. În paralel, comunicarea evidențiază formele de adaptare și rezistență – conformismul aparent și „dubla existență”, pastorația informală, petițiile și protestele comunitare, transmiterea credinței în familie, ilustrate microistoric prin cazul protoiereului Gheorghe Gavriliță. Concluziile reliefează moștenirea post-sovietică (deficitul de for-

mare teologică, „religia culturală", fragmentarea jurisdicțională) și pledează pentru o asumare critică a trecutului represiv ca fundament al unei relații sănătoase între Biserică și stat.

Cuvinte-cheie: *RSS Moldovenească, cler orthodox, represiune sovietică, politică antireligioasă, Biserică și stat*

THE SOVIET STATE'S POLICY TOWARDS THE ORTHODOX CLERGY IN THE MOLDAVIAN SSR: STAGES, MECHANISMS AND HIGHLIGHTS

The work analyzes the Soviet state's policy toward the Orthodox clergy in the Moldavian SSR (MSSR) during the period between the reoccupation of Bessarabia (1944) and the threshold of religious revival at the end of the 1980s, based on archival documents (party funds, NKVD/MGB/KGB security structures, the Council for Affairs of the Russian Orthodox Church) and testimonies. The central argument claims that Soviet anti-religious policy was not just a set of administrative measures, but a systematic ideological project, based on Marxist-Leninist doctrine, with the consistent strategic aim of eliminating religion from social life and turning the Church into a docile institution subordinate to the state. Its defining feature was functional ambiguity: the formal proclamation of freedom of conscience coexisted with severe restrictions. In the Bessarabian context, the Orthodox clergy was seen as a double target – a bearer of an 'obscurantist' faith and a potential core of 'bourgeois nationalism' and Romanian identity, which led to a particularly strict enforcement of anti-religious legislation.

The work reconstructs the cyclical nature of this policy, which alternated between phases of extreme violence (deportations in 1940–1941 and 1949, secret executions, the elimination of about 40% of active clergy by 1950, the Khrushchev campaign from 1958–1964) and phases of instrumental tolerance (the Stalinist wartime "reconciliation" of 1943, Brezhnev-era stabilization). Three complementary aspects of control are examined: direct repression (arrests under Article 58, deportations, executions, collective responsibility of families); the closure and secularization of places of worship (from ~2,200 churches in 1940 to about 160 in 1989, a reduction of over 92%); and the surveillance, infiltration, and co-optation of the clergy through the informant network and by conditioning the hierarchy.

At the same time, the communication highlights forms of adaptation and resistance – apparent conformity and "double existence," informal pastoral care, petitions and community protests, and the passing on of faith within families, illustrated through a micro-historical case study of Archpriest Gheorghe Gavriliță. The conclusions

reveal the post-Soviet legacy (the lack of theological training, "cultural religion," jurisdictional fragmentation) and argue for a critical engagement with the repressive past as a foundation for a healthy relationship between the Church and the state.

Keywords: *Moldavian SSR, Orthodox clergy, Soviet repression, anti-religious policy, Church and state*

CZU: 323.28:271.2-726.3 https://doi.org/10.59295/etcbo26.33

Dr. Maria ZINOVII
Agenția Națională a Arhivelor, Republica Moldova
ORCID ID: 0000-0002-5296-7446

PREOȚII BASARABENI ÎN FAȚA REPRESIUNII SOVIETICE: ÎNTRE EXECUȚIE ȘI SUPRAVIEȚUIRE. CAZURILE LUI PORFIRIE ȘOIMU ȘI VASILE ȚEPORDEI

Anexarea Basarabiei de către Uniunea Sovietică în iunie 1940 a fost urmată de instaurarea unui regim represiv care a vizat sistematic elitele politice, intelectuale și religioase. Clerul ortodox a devenit una dintre principalele categorii supuse persecuției, fiind considerat un factor de opoziție față de politica de sovietizare promovată de autoritățile comuniste. Arestările, deportările, condamnările la muncă silnică și execuțiile au reprezentat instrumente prin care regimul a urmărit eliminarea influenței Bisericii asupra comunităților locale și intimidarea populației.

Studiul își propune o analiză comparativă a destinelor preoților Porfirie Șoimu și Vasile Țepordei, două cazuri reprezentative pentru formele de represiune aplicate clerului basarabean în perioada stalinistă. Deși au împărtășit aceeași experiență a persecuției politice și religioase, destinele lor au cunoscut deznodăminte diferite: Porfirie Șoimu a fost executat, în timp ce Vasile Țepordei a supraviețuit detenției și a lăsat o valoroasă mărturie memorialistică despre experiența Gulagului.

Preotul Porfirie Șoimu, originar din satul Parcani, județul Soroca, a fost arestat de autoritățile sovietice la 13 iunie 1941, fiind acuzat de activitate contrarevoluționară și declarat „dușman al poporului". Condamnat la moarte prin împușcare, a fost executat în lagărul de la Ivdel la 8 august 1942. Informațiile privind condamnarea și execuția sa au fost identificate din documentele de arhivă și din mărturiile membrilor familiei, constituind un exemplu al represiunii extreme exercitate împotriva clericilor care au refuzat să renunțe la credință și la valorile pe care le reprezentau.

Vasile Țepordei a fost arestat în anul 1949 și condamnat la douăzeci și cinci de ani de muncă silnică în lagărele sovietice. După opt ani de detenție, a fost eliberat în contextul destalinizării, experiența sa fiind valorificată ulterior în lucrarea memorialistică „Amintiri din Gulag". Memoriile sale oferă o perspectivă directă asupra condițiilor de detenție, a metodelor de supraviețuire și a persecuției exercitate asupra clerului și intelectualității basarabene, reprezentând o sursă istorică de primă importanță pentru cercetarea represiunii sovietice.

Bazat pe documente de arhivă, memorialistică și literatura de specialitate, studiu urmărește identificarea elementelor comune și a diferențelor dintre cele două cazuri, analizând mecanismele represiunii sovietice și impactul acestora asupra clerului ortodox din Basarabia. Studiul demonstrează că, indiferent dacă rezultatul represiunii a fost execuția sau supraviețuirea detenției, scopul regimului sovietic a rămas același: anihilarea autorității morale și spirituale a Bisericii și eliminarea elitelor capabile să păstreze identitatea religioasă și națională a comunităților locale. Totodată, cercetarea evidențiază importanța memoriei individuale și a documentelor de arhivă în recuperarea destinelor clericilor persecutați și în completarea istoriei represiunii comuniste din Basarabia.

Cuvinte-cheie: *represiune, Gulag, deportare, Siberia, stalinism, cler*

BESSARABIAN PRIESTS FACING SOVIET REPRESSION: BETWEEN EXECUTION AND SURVIVAL. THE CASES OF PORFIRIE ȘOIMU AND VASILE ȚEPORDEI

The annexation of Bessarabia by the Soviet Union in June 1940 was followed by the establishment of a repressive regime that systematically targeted the political, intellectual, and religious elites. The Orthodox clergy became one of the principal groups subjected to persecution, as they were regarded as a source of opposition to the Sovietization policies implemented by the communist authorities. Arrests, deportations, sentences to forced labor, and executions constituted the main instruments through which the regime sought to eliminate the influence of the Orthodox Church within local communities and intimidate the population.

This paper presents a comparative analysis of the lives of the Orthodox priests Porfirie Șoimu and Vasile Țepordei, two representative cases illustrating the forms of repression imposed on the Bessarabian clergy during the Stalinist period. Although both men experienced political and religious persecution under the Soviet regime, their destinies differed significantly: Porfirie Șoimu was executed, whereas Vasile Țepordei survived imprisonment and later produced a valuable memoir documenting his experience in the Gulag.

Father Porfirie Șoimu, a native of Parcani village, Soroca County, was arrested by the Soviet authorities on 13 June 1941 on charges of counter-revolutionary activity and was declared an "enemy of the people." Sentenced to death by firing squad, he was executed in the Ivdel labor camp on 8 August 1942. Information concerning his conviction and execution has been reconstructed from archival records and tes-

timonies provided by members of his family, offering a compelling example of the extreme repression directed against Orthodox clergymen who refused to abandon their faith and the values they represented.

In contrast, Father Vasile Țepordei was arrested in 1949 and sentenced to twenty-five years of forced labor in the Soviet Gulag. After spending eight years in detention, he was released during the period of de-Stalinization. He subsequently recorded his experiences in the memoir *Memories from the Gulag*, an important first-hand account of the persecution of the Orthodox clergy and the Bessarabian intelligentsia. His memoirs provide valuable insights into the living conditions in the labor camps, the strategies of survival adopted by prisoners, and the broader impact of Soviet repression.

Drawing on archival documents, memoirs, and the existing historiography, this study identifies both the common features and the distinctive aspects of these two cases, examining the mechanisms of Soviet repression and their impact on the Orthodox clergy in Bessarabia. The analysis demonstrates that, regardless of whether repression resulted in execution or survival, the Soviet regime pursued the same objective: the destruction of the Church's moral and spiritual authority and the elimination of those social elites capable of preserving the religious and national identity of local communities. Furthermore, the paper highlights the importance of combining archival evidence with personal memoirs in reconstructing the biographies of persecuted clergymen and advancing the historiography of Soviet repression in Bessarabia.

Keywords: *repression, Gulag, Deportation, Siberia, Stalinism, Orthodox Clergy*

CZU: 27-9:322(478)″1970/1985″ https://doi.org/10.59295/etcbo26.34

Drd. Anatolie NOSATÎI
Ministerul Apărării al Republicii Moldova
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0000-0002-3070-7141

RESTRICȚIONAREA VIEȚII RELIGIOASE ÎN RSS MOLDOVENEASCĂ ÎN ANII ’70 - PRIMA JUMĂTATE A ANILOR ’80 AI SECOLULUI AL XX-LEA

Restricționarea practicilor religioase a constituit o formă de control al statului asupra vieții cotidiene. Deși libertatea conștiinței era recunoscută formal, statul sovietic a promovat constant ateismul științific, a limitat activitatea comunităților religioase, a supravegheat clerul și credincioșii și a interzis educația religioasă a copiilor. În pofida acestor presiuni, religia a continuat să joace un rol important în viața cotidiană, mai ales în mediul rural. Astfel, religia a funcționat nu doar ca expresie a credinței, ci și ca spațiu de continuitate culturală, memorie comunitară și distanțare față de discursul oficial. Viața cotidiană din RSSM în perioada stagnării poate fi înțeleasă anume din perspectiva acestei tensiuni între controlul partidului și practicile reale ale populației, între propaganda oficială și memoria culturală, între sovietizare și supraviețuirea unor forme de identitate locală și națională.

Cuvinte-cheie: *religie, ateism militant, propagandă, viață cotidiană, RSS Moldovenească*

RESTRICTION OF RELIGIOUS LIFE IN THE MOLDAVIAN SSR IN THE 1970s AND THE FIRST HALF OF THE 1980s

The restriction of religious practices constituted a form of state control over everyday life. Although freedom of conscience was formally recognized, the Soviet state consistently promoted scientific atheism, limited the activity of religious communities, monitored the clergy and believers, and prohibited the religious education of children. Despite these pressures, religion continued to play an important role in daily life, especially in rural areas. Thus, religion functioned not only as an expression of faith, but also as a space for cultural continuity, community memory, and

detachment from the official discourse. Everyday life in the Moldavian SSR during the period of stagnation can be understood precisely through the lens of this tension between party control and the actual practices of the population, between official propaganda and cultural memory, between Sovietization and the survival of local and national forms of identity.

Keywords: *religion, militant atheism, propaganda, everyday life, Moldavian SSR*

CZU: 27-9:322(478-21):303.433.2 https://doi.org/10.59295/etcbo26.35

Diac. mrd. Petru JELIHOVSCHI
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0009-0004-2926-2992

DE LA CONSTRÂNGERE ADMINISTRATIVĂ LA TOLERANȚĂ RELIGIOASĂ. ASPECTE PRIVIND REDESCHIDEREA BISERICILOR DIN RSSM ȘI TRANSMITEREA ÎN FOLOSINȚA COMUNITĂȚILOR RELIGIOASE LOCALE. STUDIU DE CAZ RAIONUL CIMIȘLIA

Această lucrare analizează modul în care s-au redeschis bisericile și s-au constituit comunitățile religioase locale din cuprinsul raionului Cimișlia în ultimii ani ai regimului sovietic, între 1986 și 1990. Studiul se bazează pe documente din Arhiva raională Cimișlia. Aceste acte ne ajută să înțelegem cum s-a trecut de la politica statului sovietic de interzicere a religiei la o libertate de conștiință mai mare. Schimbări datorate politicilor gorbacioviste cunoscute în epocă sub termenii de *perestroika (*restructurare*)* și *glasnost*i (libertatea de conștiință). Documentele cercetate arată că, deși statul sovietic pe tot parcursul existenței sale a continuat să promoveze ca politică de stat ateismul, în pofida rezultatelor declarative ale propagandei și activiștilor de partid privitor la iradicarea „obscurantismului religios", un procent înalt a populației statului sovietic inclusiv locuitorii raionului Cimișlia au rămas foarte atașați de credință.

Din datele statistice din anul 1986, mai mult de jumătate dintre copii noi născuți erau botezați și un număr considerabil de cupluri se cununau în secret, cifrele fiind mult mai mari decât în alte părți ale RSS Moldovenești. De prigoniri au suferit nu numai adepții creștinismului ortodox, dar și activitatea altor comunități religioase, cum ar fi baptiștii, penticostalii sau adventiștii erau supuse controlului de stat.

Anul 1988 a fost momentul de cotitură în atitudinea statului sovietic în raport cu religia. Un motiv a acestei schimbări fiind nu doar reformele gorbacioviste, dar și pregătirile la nivel de stat a celebrării a 1000 de ani de la creștinarea Rusiei de către cneazul Vladimir. În acest context din partea credincioșilor, în special a celor din mediul rural, au început să parvină în adresa autorităților centrale și raionale tot mai multe cereri prin care solicitau permisiunea de așI redeschide bisericile.

Deși inițial, conducerea raionului a căutat să refuze sau să amâne aprobările favorabile de redeschidere a bisericilor, cum au fost răspunsurile date comunităților religioase din satele Gradiște, Valea Perjei, Lipoveni sau Ciucur-Minjir, invocând

diverse motive (de exemplu, că clădirile nu sunt sigure, sau că o biserică din Bogdanovca Veche trebuia să rămână muzeu). Totuși, insistența creștinilor a învins.

Între 1988 și 1990, autoritățile au fost nevoite să aprobe redeschiderea bisericilor ortodoxe și să le dea în folosință comunităților locale clădirile acestora, chiar dacă multe dintre ele erau în stare avariată și distruse. Ceea ce permite să concluzionăm că în pofida celor a peste 4 decenii de ateism militant, statul sovietic nu a fost în stare să-i oblige pe creștini să renunțe la credința în Dumnezeu.

Cuvinte-cheie: *RSSM, ateism, politica antireligioasă, perestroika, glasnosti, redeschiderea bisericilor, raionul Cimișlia*

FROM ADMINISTRATIVE CONSTRAINT TO RELIGIOUS TOLERANCE. ASPECTS CONCERNING THE REOPENING OF CHURCHES IN THE MSSR AND THEIR TRANSFER TO LOCAL RELIGIOUS COMMUNITIES. CASE STUDY: CIMIȘLIA DISTRICT

This paper examines how churches were reopened and local religious communities were established in the Cimișlia district during the last years of the Soviet regime, between 1986 and 1990. The study is based on documents from the Cimișlia District Archive. These documents help us understand how the transition occurred from the Soviet state's policy of banning religion to freedom of conscience. The changes were due to Gorbachev's policies, known at the time as perestroika (restructuring) and glasnost (freedom of conscience). The documents show that, although the Soviet state throughout its existence continued to promote atheism as official policy, despite the declarative results of the propaganda and party activists regarding the eradication of 'religious obscurantism,' a high percentage of the Soviet population, including the residents of Cimișlia district, remained deeply attached to their faith.

According to the statistical data from 1986, more than half of the newly born children were baptized, and a considerable number of couples were getting married in secret, with the numbers being much higher than in other parts of the Moldavian SSR. Not only followers of Orthodox Christianity suffered persecution, but the activities of other religious communities, such as Baptists, Pentecostals, or Adventists, were also subject to state control.

1988 was a turning point in the Soviet state's attitude toward religion. One reason for this change was not just the Gorbachev reforms, but also the state's preparations for the celebration of 1000 years since the Christianization of Russia by Prince Vladimir. In this context, more and more requests started coming from the faithful,

especially those from rural areas, to the central and district authorities, asking for permission to reopen their churches.

Although at first, the district leadership tried to refuse or delay the favorable approvals for reopening churches, as seen in the responses given to religious communities in the villages of Gradiște, Valea Perjei, Lipoveni, or Ciucur-Minjir, citing various reasons (for example, that the buildings were not safe, or that a church in Bogdanovca Veche had to remain a museum), the persistence of Christians ultimately won out. Between 1988 and 1990, the authorities were forced to approve the reopening of Orthodox churches and hand over their buildings to the local communities, even though many of them were in poor and damaged condition.

This allows us to conclude that despite over four decades of militant atheism, the Soviet state was unable to force Christians to give up their faith in God.

Keywords: *MSSR, atheism, anti-religious politics, perestroika, glasnost, reopening of churches, Cimișlia district*

CZU: 378.016:1:271.2-756 https://doi.org/10.59295/etcbo26.36

Diac. drd. Denis CHIRIAC
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0009-0004-9392-3003

IMPORTANȚA STUDIULUI FILOSOFIEI ÎN FORMAREA TEOLOGILOR ORTODOCȘI ÎN ERA TRANSUMANISTĂ

Prezenta lucrare investighează rolul structural și epistemic pe care studiul filosofiei îl exercită în configurarea învățământului teologic ortodox contemporan, prin prisma stringentei confruntări cu mutațiile antropologice impuse de filosofia transhumanistă. În contextul actual al proliferării tehnologiilor emergente, reevaluarea curriculei academice depășește dimensiunea unei simple restituiri istorice sau a unui exercițiu de memorie instituțională, constituindu-se într-un imperativ pedagogic fundamental pentru articularea discernământului eclezial în societatea hiper-tehnologizată.

Mișcarea transhumanistă nu se rezumă la un simplu ansamblu de inovații disruptive (inteligență artificială, augmentare biogenetică, nanotehnologii), ci se profilează ca o autentică eshatologie seculară, un construct ideologic radical ce promite eliberarea imanentă a omului de sub spectrul finitudinii, al suferinței și al morții, prin intermediul vectorului tehnic. Acest ideal al unui *Homo Evolutus* sau al soteriologiei cibernetice forțează granițele ontologice și adresează interogații profunde teologiei. În fața acestei reconfigurări a sacrului, reacția teologică pur apologetică sau dogmatică riscă ineficiența conceptuală dacă nu este susținută de o solidă hermeneutică filosofică. Discipline precum metafizica clasică, bioetica și antropologia filosofică pun la dispoziția viitorilor cercetători și slujitori ai Bisericii Ortodoxe instrumentele categoriale indispensabile pentru deconstructia riguroasă a fundamentelor transhumaniste.

Studiul argumentează importanța unei poziții de echilibru epistemic în mediul universitar, care să evite deopotrivă naivitatea asumpțiilor unui tehno-optimism necritic și manifestările reacționare ale unui negativism tehnofob steril. Filosofia intervine tocmai ca o instanță a moderației și a lecturii critice, demonstrând că tehnologia nu trebuie nici demonizată, nici sacralizată, ci evaluată prin prisma finalității sale umane și morale. Extinzând dialogul tradițional dintre teologie și filosofie către o intersecție triadică ce include tehnologia, lucrarea analizează concepte fundamentale precum autonomia morală, conștiința și nemurirea, utilizând repere din personalismul filosofic, pentru a fundamenta o replică ortodoxă coerentă.

În concluzie, integrarea profundă a culturii filosofice în învățământul teologic orthodox nu reprezintă o concesie secularizantă, ci o expresie a fidelității dinamice față de metodologia patristică, Sfinții Părinți utilizând adesea instrumentarul filosofic profan pentru conceptualizarea și apărarea dogmelor credinței. În era transumanistă, un teolog validat prin rigoare filosofică devine capabil să demaște utopiile soteriologice ale transumanismului, prezervând demnitatea ontologică a persoanei și oferind comunității reperele unei autentice eshatologii hristocentrice.

Cuvinte-cheie: Învățământ teologic, transhumanism, eshatologie seculară, antropologie ortodoxă, discernământ tehnologic, cultură filosofică.

THE IMPORTANCE OF STUDYING PHILOSOPHY IN THE FORMATION OF ORTHODOX THEOLOGIANS IN THE TRANSHUMANIST ERA

This paper investigates the structural and epistemic role that the study of philosophy plays in shaping contemporary Orthodox theological education, in light of the pressing confrontation with the anthropological mutations imposed by transhumanist philosophy. Within the current context of the proliferation of emerging technologies, the reassessment of the academic curriculum transcends a mere historical recollection or institutional memory; it constitutes a fundamental pedagogical imperative for articulating ecclesial discernment within a hyper-technologized society.

The transhumanist movement does not merely comprise a set of disruptive innovations (artificial intelligence, biogenetic enhancement, nanotechnologies) but manifests as an authentic secular eschatology, a radical ideological construct promising the immanent liberation of humanity from finitude, suffering, and death via the technical vector. This ideal of a *Homo Evolutus* or a cybernetic soteriology challenges human ontological boundaries and addresses profound questions to theology. Faced with this reconfiguration of the sacred, a purely apologetic or dogmatic theological response risks conceptual ineffectiveness if not sustained by solid philosophical hermeneutics. Disciplines such as classical metaphysics, bioethics, and philosophical anthropology provide future scholars and ministers of the Orthodox Church with the categorial tools indispensable for the rigorous deconstruction of transhumanist foundations.

The study argues for the importance of an epistemic equilibrium within the university environment, avoiding both the naive assumptions of an uncritical techno-optimism and the reactionary manifestations of a sterile technophobic negativism. Philosophy intervenes precisely as an instance of moderation and critical reading,

demonstrating that technology should neither be demonized nor sacralized, but evaluated through its human and moral finality. By extending the traditional dialogue between theology and philosophy into a triadic intersection that encompasses technology, this work analyzes fundamental concepts such as moral autonomy, consciousness, and immortality, utilizing frameworks from philosophical personalism to establish a coherent Orthodox response.

In conclusion, the deep integration of philosophical culture into Orthodox theological education represents a form of dynamic fidelity to patristic methodology, as the Holy Fathers frequently utilized secular philosophical frameworks to conceptualize and defend the truths of faith. In the era of transhumanism, a philosophically grounded theologian becomes capable of unmasking the soteriological utopias of transhumanism, preserving the ontological dignity of the person, and providing the community with the orientations of an authentic Christocentric eschatology.

Keywords: *Theological education, transhumanism, secular eschatology, Orthodox anthropology, technological discernment, philosophical culture.*

CZU: 271.2:338.48(478):339.923:061.1UE https://doi.org/10.59295/etcbo26.37

Conf. univ. dr. Natalia ANTOCI
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0000-0002-7433-106X

INTEGRAREA EUROPEANĂ ȘI VALORIFICAREA PATRIMONIULUI CULTURAL-RELIGIOS: PERSPECTIVE PENTRU DEZVOLTAREA TURISMULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Procesul de integrare europeană a Republicii Moldova oferă noi oportunități pentru turism și pentru valorificarea bogățiilor culturale și religioase ale țării. Patrimoniul religios poate crește atractivitatea Republicii Moldova ca destinație turistică, având în vedere că diversitatea culturală, identitatea istorică și protejarea patrimoniului material și imaterial sunt elemente esențiale ale dezvoltării durabile la nivel european. Bisericile, mănăstirile, locurile de pelerinaj, obiceiurile religioase și practicile culturale sunt resurse utile pentru creșterea turismului cultural și religios. Scopul acestei investigații este de a examina modul în care patrimoniul cultural-religios al Republicii Moldova este legat de integrarea europeană, cu accent pe modul în care acest lucru ar putea avea un impact asupra creșterii sectorului turistic. Cercetarea se concentrează pe oportunitățile pe care le poate oferi aprofundarea colaborării cu Uniunea Europeană, cum ar fi adoptarea bunelor practici europene, participarea la inițiative culturale, crearea de produse turistice durabile, conservarea monumentelor istorice și promovarea identității culturale a Republicii Moldova la nivel european și internațional. Identitatea, tradițiile, arhitectura, educația și viața socială a populației au fost influențate de patrimoniul cultural și spiritual ortodox, care joacă un rol important în acest proces. Pentru a crea experiențe turistice autentice, mănăstirile și bisericile din Republica Moldova pot fi combinate cu sărbătorile religioase, tradițiile de pelerinaj, obiceiurile locale și obiceiurile comunitare. Integrarea acestora în trasee religioase și culturale poate stimula atât turismul intern, cât și internațional, dezvoltând în același timp comunitățile locale și sporind conștientizarea importanței conservării patrimoniului. Cercetarea examinează, de asemenea, modul în care integrarea europeană a ajutat Republica Moldova să devină mai cunoscută și mai competitivă ca destinație turistică. Alinearea la standardele și bunele practici europene privind turismul durabil, protecția patrimoniului cultural, accesibilitatea, digitalizarea și managementul destinațiilor poate ajuta la dezvoltarea unor produse turistice

moderne, păstrând în același timp autenticitatea istorică și spirituală a obiectivelor. În acest sens, instituțiile publice, organizațiile religioase, organizațiile de turism, instituțiile de învățământ, comunitățile locale și sectorul privat trebuie să lucreze împreună. Toate acestea, studiul subliniază o serie de probleme, cum ar fi infrastructura turistică insuficient dezvoltată în apropierea unor obiective religioase, o promovare limitată la nivel internațional, nevoia unei interpretări profesionale a patrimoniului cultural și menținerea unui echilibru între valorificarea turistică și conservarea caracterului sacru al obiectivelor religioase. O abordare integrată, bazată pe conservare, educație, turism responsabil și cooperare cu partenerii europeni, este necesară pentru a depăși aceste obstacole. În cele din urmă, valorificarea durabilă a patrimoniului cultural-religios al Republicii Moldova poate fi realizată prin intermediul integrării europene. Republica Moldova are capacitatea de a-și consolida identitatea turistică, de a-și îmbunătăți vizibilitatea internațională a patrimoniului său și de a contribui la dezvoltarea comunităților locale și la promovarea dialogului intercultural prin integrarea tradițiilor și spiritualității sale cu abordări europene contemporane de turism cultural. Prin urmare, turismul religios și cultural poate deveni o parte importantă a procesului de integrare europeană și dezvoltare durabilă a Republicii Moldova.

Cuvinte-cheie: *patrimoniu cultural-religios, turism cultural, turism religios, patrimoniu ortodox, dezvoltare durabilă, identitate culturală*

EUROPEAN INTEGRATION AND THE VALORIZATION OF CULTURAL AND RELIGIOUS HERITAGE: PERSPECTIVES FOR TOURISM DEVELOPMENT IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

The process of European integration of the Republic of Moldova offers new opportunities for tourism and for capitalising on the country's cultural and religious wealth. Religious heritage can increase the attractiveness of the Republic of Moldova as a tourist destination, considering that cultural diversity, historical identity, and the protection of material and immaterial heritage are essential elements of sustainable development at the European level. Churches, monasteries, pilgrimage sites, religious customs, and cultural practices are valuable resources for boosting cultural and religious tourism. The purpose of this investigation is to examine how the cultural-religious heritage of the Republic of Moldova is linked to European integration, with an emphasis on how this could impact the growth of the tourism sector. The research focuses on the opportunities that deepening collaboration with the European Union can offer, such as adopting European best practices, participating in cultural

initiatives, creating sustainable tourist products, preserving historical monuments, and promoting the cultural identity of the Republic of Moldova at the European and international levels.The identity, traditions, architecture, education, and social life of the population have been influenced by the Orthodox cultural and spiritual heritage, which plays an important role in this process. To create authentic tourist experiences, the monasteries and churches in the Republic of Moldova can be combined with religious holidays, pilgrimage traditions, local customs, and community practices. Integrating them into religious and cultural routes can stimulate both domestic and international tourism, while simultaneously developing local communities and increasing awareness of the importance of heritage conservation. The research also examines how European integration has helped the Republic of Moldova become more recognised and competitive as a tourist destination. Alignment with European standards and best practices regarding sustainable tourism, cultural heritage protection, accessibility, digitalisation, and destination management can help develop modern tourist products while preserving the historical and spiritual authenticity of the sites. In this regard, public institutions, religious organisations, tourism organisations, educational institutions, local communities, and the private sector must work together. All of this, the study highlights a series of issues, such as the underdeveloped tourist infrastructure near religious sites, limited international promotion, the need for professional interpretation of cultural heritage, and maintaining a balance between tourism development and preserving the sacred character of religious sites. An integrated approach, based on conservation, education, responsible tourism, and cooperation with European partners, is necessary to overcome these obstacles. Ultimately, the sustainable valorisation of the cultural-religious heritage of the Republic of Moldova can be achieved through European integration. The Republic of Moldova has the capacity to strengthen its tourism identity, enhance the international visibility of its heritage, and contribute to the development of local communities and the promotion of intercultural dialogue by integrating its traditions and spirituality with contemporary European approaches to cultural tourism. Therefore, religious and cultural tourism can become an important part of the European integration process and sustainable development of the Republic of Moldova.

Keywords*: cultural and religious heritage, cultural tourism, religious tourism, Orthodox heritage, sustainable development, cultural identity*

CZU: 930.2:271.2-523.4(478) https://doi.org/10.59295/etcbo26.38

Lect. univ. dr. Igor BERCU
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0000-0001-8227-028X

GENEZA ȘI DEZVOLTAREA MĂNĂSTIRII CURCHI ÎNTRE MEMORIA COLECTIVĂ ȘI IZVOARELE DOCUMENTARE

Cercetarea analizează originile și dezvoltarea timpurie a Mănăstirii Curchi, evidențiind relația dintre mediul geografic, inițiativa ctitoricească, tradiția orală și evoluția structurilor ecleziastice din Basarabia. Situată în regiunea Codrilor, în apropierea Orheiului, mănăstirea ilustrează rolul factorilor naturali în constituirea vetrelor monahale. Relieful colinar, vegetația forestieră și izolarea relativă au favorizat dezvoltarea vieții ascetice, în timp ce accesibilitatea către centrele administrative și economice a permis integrarea așezământului în viața comunităților locale.

Reconstituirea începuturilor Mănăstirii Curchi este complicată de absența pisaniei originare și de caracterul fragmentar al izvoarelor documentare. Tradiția locală păstrează patru versiuni legendare privind întemeierea sa, asociate cu figura lui Dumitrașcu Curtiu sau Curcă, cu convertirea morală, pocăința, comemorarea victimelor unor incursiuni militare și transformarea suferinței în act de devoțiune. Deși aceste narațiuni nu pot fi considerate dovezi istorice directe, ele constituie surse relevante pentru studierea mentalităților, a memoriei colective și a reprezentărilor comunitare asupra sacrului. Asocierea tradițională a mănăstirii cu domnia lui Ștefan cel Mare trebuie, de asemenea, abordată critic, în lipsa unor confirmări documentare certe.

Un reper cronologic esențial îl constituie documentul domnesc din 4 februarie 1765, prin care Grigore Alexandru Ghica confirma drepturile de proprietate ale lui Iordache Curchi asupra unor părți din moșia satului Morozeni. Deși actul nu atestă existența mănăstirii ca instituție, acesta evidențiază premisele patrimoniale și sociale ale viitoarei fundații monahale. Între anii 1773 și 1775, Iordachi Curchi, ulterior monahul Ioan, a întemeiat un schit cu o biserică de lemn având hramul Sfântului Mare Mucenic Dimitrie. Prima atestare documentară a schitului datează din 1775, oferind un fundament verificabil pentru reconstituirea începuturilor sale.

Dezvoltarea ulterioară a fost susținută de activitatea stareților, în special a ieroschimonahului Manasie și a arhimandritului Chiril, sub a cărui conducere schitul a fost ridicat la rang de mănăstire, în 1804. Consolidarea patrimoniului, organizarea vieții liturgice, achiziționarea cărților bisericești și colaborarea cu alte așezăminte

monahale au contribuit la afirmarea instituției. În secolul al XIX-lea, integrarea în structurile ecleziastice ale Imperiului Rus a determinat transformări administrative, concomitent cu menținerea unor forme de continuitate a tradițiilor locale.

Prin urmare evoluția Mănăstirii Curchi evidențiază interdependența dintre geografie, inițiativa locală, memoria colectivă și organizarea ecleziastică. Distincția dintre tradiția legendară și documentul verificabil permite o interpretare critică a originilor sale și relevă importanța așezământului în patrimoniul spiritual și cultural al Basarabiei.

Cuvinte-cheie: *Mănăstirea Curchi, monahism basarabean, Codrii Basarabiei, tradiție orală, izvoare documentare, ctitorie, patrimoniu ecleziastic*.

THE ORIGINS AND DEVELOPMENT OF CURCHI MONASTERY BETWEEN COLLECTIVE MEMORY AND DOCUMENTARY SOURCES

This study examines the origins and early development of Curchi Monastery, highlighting the relationship between the geographical environment, the founders' initiative, oral tradition, and the evolution of ecclesiastical structures in Bessarabia. Located in the Codrii forested region, near Orhei, the monastery illustrates the role of natural factors in the establishment of monastic settlements. The hilly terrain, forest vegetation, and relative isolation favoured the development of ascetic life, while accessibility to administrative and economic centres enabled the monastery to become integrated into the life of local communities.

Reconstructing the early history of Curchi Monastery is complicated by the absence of the original foundation inscription and the fragmentary nature of the documentary sources. Local tradition preserves four legendary accounts of its founding, associated with the figure of Dumitrașcu Curtiu or Curcă, moral conversion, repentance, the commemoration of victims of military incursions, and the transformation of suffering into an act of devotion. Although these narratives cannot be regarded as direct historical evidence, they constitute valuable sources for studying historical mindsets, collective memory, and community representations of the sacred. The traditional association of the monastery with the reign of Stephen the Great must likewise be approached critically, in the absence of conclusive documentary evidence.

An essential chronological landmark is the princely charter dated 4 February 1765, by which Grigore Alexandru Ghica confirmed Iordache Curchi's property rights over portions of the estate belonging to the village of Morozeni. Although the

document does not attest to the existence of the monastery as an institution, it reveals the property-related and social conditions that paved the way for the future monastic foundation. Between 1773 and 1775, Iordachi Curchi, who later became the monk Ioan, founded a skete with a wooden church dedicated to Saint Demetrius the Great Martyr. The skete's first documentary attestation dates to 1775, providing a verifiable basis for reconstructing its early history.

Its subsequent development was supported by the efforts of its abbots, particularly Hieroschemamonk Manasie and Archimandrite Chiril, under whose leadership the skete was elevated to the status of a monastery in 1804. The consolidation of its property holdings, the organisation of liturgical life, the acquisition of liturgical books, and cooperation with other monastic establishments contributed to the institution's growth. In the nineteenth century, integration into the ecclesiastical structures of the Russian Empire brought administrative changes, while certain local traditions continued to be preserved.

Consequently, the development of Curchi Monastery highlights the interdependence of geography, local initiative, collective memory, and ecclesiastical organisation. Distinguishing legendary tradition from verifiable documentary evidence enables a critical interpretation of the monastery's origins and underscores its significance within the spiritual and cultural heritage of Bessarabia.

Keywords: *Curchi Monastery, Bessarabian monasticism, Codrii region of Bessarabia, oral tradition, documentary sources, monastic foundation, ecclesiastical heritage.*

CZU: 271.2-73:37:929(498) https://doi.org/10.59295/etcbo26.39

Pr. conf. univ. dr. Daniel NIȚĂ-DANIELESCU
Universitatea „Al. I. Cuza" din Iași, România

CÂTEVA CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA EDUCAȚIA, TRADIȚIA ȘI CULTURA ECLEZIASTICĂ ÎN ANII DE ARHIPĂSTORIRE AI MITROPOLITULUI VENIAMIN COSTACHI

Veniamin Costachi, Arhiepiscopul Iașilor și Mitropolitul Moldovei și Sucevei (1803-1842, cu două întreruperi), rămâne pentru posteritate un îndrumător şi un model atât prin curăția vieții sale, cât și prin felul în care, în vremuri dificile, a cultivat resposabilitățile arhierești. Reflecțiile noastre au în vedere mai ales trei dintre vredniciile de care a făcut dovadă, cu hărnicie, statornicie și demnitate – cele de părinte duhovnicesc, organizator al învățământului românesc și promotor cultural. Evidențierea acestora (precum și referirile la opera binefăcătoare lăsată moștenire de Mitropolitul Veniamin) se dorește a fi un gest de recunoștință și un omagiu la împlinirea a 180 de ani de la trecerea sa la cele veșnice.

Cuvinte-cheie: *Mitropolitul Veniamin Costachi, tradiție, învățământ, cultură.*

SOME CONSIDERATIONS ON ECCLESIASTICAL EDUCATION, TRADITION AND CULTURE DURING THE YEARS OF METROPOLITAN VENIAMIN COSTACHI'S ARCHPASTORAL MINISTRY

Veniamin Costachi, Archbishop of Iași and Metropolitan of Moldavia and Suceava (1803–1842, with two intervening periods), remains for posterity a guide and a model, both through the purity of his life and through the manner in which, in difficult times, he fulfilled his episcopal responsibilities. Our reflections focus particularly on three of the merits he demonstrated with diligence, steadfastness and dignity – those of spiritual father, organiser of Romanian education, and cultural promoter. The highlighting of these qualities (together with references to the beneficial legacy left by Metropolitan Veniamin) is intended as an expression of gratitude and a tribute on the 180th anniversary of his passing into eternal life.

Keywords: *Metropolitan Veniamin Costachi, tradition, education, culture.*

CZU: 094:271.2-9=135.1(478)″1812/1918″ https://doi.org/10.59295/etcbo26.40

Pr. lect. univ. dr. Veaceslav CIORBĂ
Academia de Teologie Ortodoxă din Moldova
ORCID ID: 0009-0005-5056-014X

TIPĂRITURILE BISERICEȘTI ÎN LIMBA ROMÂNĂ DIN BASARABIA ÎN PERIOADA STĂPÂNIRII ȚARISTE (1812–1918)

Articolul urmărește evoluția tipăriturilor bisericești în limba română în Basarabia între 1812 și 1918, perioadă în care regiunea s-a aflat sub stăpânire țaristă. Scopul este de a evidenția rolul acestor cărți în păstrarea slujbelor religioase într-o limbă înțeleasă de popor, în ciuda controlului și a politicilor de rusificare. Tipărirea cărților românești în Basarabia a început prin eforturile mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni. În 1814, după mai multe demersuri adresate Sfântului Sinod de la Sankt Petersburg, a fost înființată la Chișinău Tipografia Exarhicească. Regulile impuse de Sinod cereau ca traducerile cărților bisericești să urmeze edițiile rusești oficiale și să fie supuse unei supravegheri stricte. Tipografia a fost deschisă la 31 mai 1814, iar prima carte de cult, Liturghierul, a apărut în 1815. În timpul lui Gavriil Bănulescu-Bodoni, tipografia a avut cea mai intensă activitate. Au fost publicate, printre altele, Molebnicul, Catehisisul, Ceaslovul, Psaltirea, Molitfelnicul și cărți cu slujbe speciale. Unele lucrări includeau texte noi pentru practica bisericească locală, iar altele aveau și un rol politic, precum slujba de mulțumire pentru victoria Rusiei asupra armatei lui Napoleon. În 1817 și 1819 au apărut, la Sankt Petersburg, Noul Testament și Biblia în limba română, la pregătirea cărora a contribuit și mitropolitul Gavriil. Cercetările prezentate în articol arată că mențiunea „tradus din slavonește” de pe foile de titlu nu descria întotdeauna fidel procesul editorial. De exemplu, Liturghierul din 1815 s-a bazat în principal pe texte românești mai vechi, la care s-au adăugat corecturi și completări inspirate din ediții slavonești. În practică, mitropolitul Gavriil au căutat să respecte formal cerințele cenzurii, păstrând în realitate texte românești deja cunoscute clerului. În deceniile următoare, activitatea a continuat sub arhiepiscopii Dimitrie Sulima, Irinarh Popov și Antonie Șokotov. Au fost retipărite cărți liturgice românești, uneori după ediții publicate în Moldova sau în alte regiuni românești. Sinodul Bisericii Ruse a tolerat treptat această practică, deoarece controlul asupra comunității ortodoxe basarabene se consolidase, iar cărțile românești continuau să ajungă în regiune și din afara imperiului. O schimbare nefastă a avut loc după numirea episcopului Pavel Lebedev, în 1871. Acesta a oprit tipărirea cărților bisericești în română și a încurajat înlocuirea cărților românești din biserici cu ediții slavonești.

Tipografia și-a încetat activitatea în 1880, iar în următoarele decenii nu s-a mai tipărit în Basarabia nicio carte bisericească românească. Cu toate acestea, preoții au continuat să slujească în română și să folosească vechile cărți, unele vechi de peste un secol. Tipărirea a fost reluată la începutul secolului al XX-lea. Frățimea misionară „Nașterea lui Hristos" a primit în 1900 permisiunea de a publica broșuri moral-religioase, iar în 1905 a obținut aprobarea pentru cărți de cult. Tipografia Eparhială s-a redeschis în 1906 și a publicat Psaltirea, Ceaslovul, Molitfelnicul, cărți de rugăciuni, acatiste și vieți ale sfinților. În concluzie, tipăriturile din perioada 1812–1918 au susținut continuitatea vieții religioase în limba română, iar multe au rămas în uz chiar și după interzicerea grafiei latine în perioada sovietică.

Cuvinte-cheie: *tipărituri bisericești, Basarabia, limba română, stăpânirea țaristă, Tipografia Exarhicească din Chișinău, Gavriil Bănulescu-Bodoni, Biserica Ortodoxă, cenzură, cărți de cult, grafie chirilică, identitate națională.*

ROMANIAN-LANGUAGE CHURCH PUBLICATIONS IN BESSARABIA DURING THE TSARIST PERIOD (1812–1918)

The article traces the development of Romanian-language religious publications in Bessarabia between 1812 and 1918, when the region was under tsarist dominion. It highlights the role these books played in keeping religious services accessible to the local population, despite censorship and policies of Russification. Printing Romanian books in Bessarabia began through the efforts of Metropolitan Gavriil Bănulescu-Bodoni. In 1814, after petitioning the Holy Synod in Saint Petersburg, he established the Exarchate Printing House in Chișinău. The Synod required religious books to follow official Russian editions and be subject to strict supervision. The printing house opened on 31 May 1814, and its first liturgical book, the Liturghier (Service Book), was published in 1815. Under Gavriil Bănulescu-Bodoni, the printing house was at its most productive stage. It published, among other works, the Molebnic (Book of Supplicatory Prayers), the Catehisis (Catechism), the Ceaslov (Horologion), the Psaltire (Psalter), the Molitvenic (Euchologion), and books containing special services. Some works introduced texts that were new to local church practice; others also served a political purpose, such as the service of thanksgiving for Russia's victory over Napoleon's army. The New Testament and the Bible in Romanian were published in Saint Petersburg in 1817 and 1819, respectively, with Metropolitan Gavriil also contributing to their preparation. The research discussed in the article shows that the title-page statement "translated from Slavonic" did not

always accurately describe how a book had been prepared. For example, the 1815 Liturghier was based mainly on earlier Romanian texts, with corrections and additions drawn from Russian and Kyiv editions. In practice, the editors sought to meet the censorship requirements formally while retaining Romanian texts already familiar to the clergy. Printing continued in the following decades under Archbishops Dimitrie Sulima, Irinarh Popov, and Antonie Șokotov. Romanian liturgical books were reprinted, sometimes based on editions published in Moldavia or other Romanian regions. The Synod gradually tolerated this practice: its control over the Orthodox community in Bessarabia had strengthened, while Romanian books continued to reach the region from outside the empire. A severe change followed the appointment of Bishop Pavel Lebedev in 1871. He stopped the printing of Romanian-language religious books and encouraged churches to replace Romanian books with Slavonic editions. The printing house ceased its work in 1880, and no Romanian liturgical books were printed in Bessarabia for the following decades. Nevertheless, priests continued to conduct services in Romanian and use old books, some more than a century old. Printing resumed at the beginning of the twentieth century. In 1900, the missionary brotherhood "The Nativity of Christ" received permission to publish moral and religious pamphlets; in 1905, it obtained approval to print liturgical books. The Diocesan Printing House reopened in 1906 and published the Psaltire, Ceaslov, Molitvenic, prayer books, akathists, and saints' lives. The article concludes that publications from 1812 to 1918 helped preserve religious life in Romanian. Many remained in use even after the Latin script was banned during the Soviet period.

Keywords: *religious publications, Bessarabia, Romanian language, tsarist rule, Chişinău Exarchate Printing House, Gavriil Bănulescu-Bodoni, Orthodox Church, censorship, liturgical books, Cyrillic script, national identity.*

CZU: 929:37:271.2-726.3(498.8) https://doi.org/10.59295/etcbo26.41

Prof. univ. dr. hab. Constantin Claudiu COTAN
Universitatea Ovidius din Constanța, România
ORCID ID: 0009-0003-3094-0589

UN PĂRINTE AL ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ROMÂNESC DIN DOBROGEA - ARHIMADRITUL NIFON BĂLĂȘESCU

Ținutul dintre Dunăre și Marea Neagră, locuit de un număr important de români, s-a bucurat de priceperea și devotamentul unui dascăl călugăr care a contribuit la organizarea învățământului românesc. Primele școli românești au fost înființate la sfârșitul secolului al XVIII-lea, dar cele mai importante au fost organizate în cea de-a doua parte a secolului al XIX-lea. În paginile acestui studiu prezint activitatea desfășurată de arhimadritul Nifon Bălășescu pentru organizarea învățământului românesc în ultimii ani ai stăpânirii otomane din Dobrogei.

Cuvinte-cheie: *arhimadrit, învățământ, școli, cărți, organizare, otomani*

A FATHER OF ROMANIAN EDUCATION IN DOBROGEA - ARCHIMANDRITE NIFON BĂLĂȘESCU

The land between the Danube and the Black Sea, inhabited by a significant number of Romanians, enjoyed the skill and devotion of a monk teacher who contributed to the organization of Romanian education. The first Romanian schools were founded at the end of the 18th century, but the most important ones were organized in the second half of the 19th century. In the pages of this study, I present the activity carried out by Archimadrite Nifon Bălășescu for the organization of Romanian education in the last years of Ottoman rule in Dobrogea.

Keywords: *archimadrit, education, schools, books, organization, ottomans.*

CZU: 271.2-523.4:271.2-75(478) https://doi.org/10.59295/etcbo26.42

Pr. drd. Ruslan GRECU
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0009-0003-3573-571X

IMPLICAREA MĂNĂSTIRII RĂCIULA ÎN DEZVOLTAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI RELIGIOS DIN BASARABIA

Primele informații ce vizează întemeierea unor școli pe lângă mănăstirile basarabene și funcționrea lor se regăsesc în paginile Revistei Eparhiale din Chișinău (*Кишиневские епархиальные ведомости*). În această revistă găsim informații valoroase cu privire la schitul Răciula, unde în anul 1872 a fost întemeiată școala pentru copii orfani ce proveneau din familiile clericilor. Așa, de exemplu, aflăm că în același an, episcopul Pavel (Lebedev) a convocat stareții și starețele schiturilor și mănăstirilor din Basarabia, pe atunci 19 la număr, și a propus ca să fie înființate școli pentru copii orfani. Constatăm că, au fost înființate 12 școli în 12 mănăstiri și 17 școli în cadrul bisericilor parohiale, pe care le fregventau 438 de copii. De exemplu, așezămintele unde funcționau aceste școli au fost: Răciula – 17 copii, Hârjauca – 25 copii, Hârbovăț – 16 copii, Frumoasa – 16 copii, Curchi – 20 copii, Dobrușa – 35 copii, Japca –16 copii, Suruceni – 16 copii, Saharna – 15 copii, Hirova – 21 copii, Tabăra – 17 copii, Cușelăuca – 18 copii. Aflăm că în anul 1874, la Răciula se mări-se numărul de copii orfani, aici învățau deja 35 de copii. În comparație cu alte mănăstiri de maici, ca de pildă: Hirova (22), Tabăra (20), Cușelăuca (16) și Vărzărești (19), aici se afla școala cu cel mai mare număr de copii.

Spre sfârșitul secolului al XIX-lea școala de la Răciula a ajuns să aibă 2 clase. De exemplu, clasa întâi era formată din 8 eleve, cinci dintre acestea fiind fiice de preoți iar restu fiice de slujitori ai bisericii (dascăli, staroste etc.). Dintre acestea, doar doauă eleve aveau tată iar restu numai mamă. Menționăm că în ce privește reușita la învățătură în această clasă se caracteriza ca și una satisfăcătoare. Purtarea la toate elevele era de nota 5 iar în ce privesc obiectele limba rusă și religia notele oscilau între 3 și 5.

În ceia ce privește regiunile de unde erau venite aceste fetițe menționăm: Chișinău, Orhei, Soroca, inclusiv Hotin și Ismail. Referitor la cealaltă clasă menționăm că învățau nouă eleve venite din Chișinău, Bălți, Orhei, Ismail, Bender și Hotin. Șapte din acestea erau orfane de tată iar două aveau numai tată. La învățătură elevele înregistrau succese iar în ce privește purtarea, toate aveau nota 5. La fel, este menționată Pulheria Popovici în funcția de învățătoare.

Școala pentru copii orfani și-a continuat activitatea și pe parcursul secolului al XX-lea. Observatorul școlilor din mănăstirile orheene, preotul Feodor Petica, relata la anul 1904, că la Răciula activa școala pentru orfani cu o singură clasă, compusă din 19 eleve. Pentru întreținerea școlii se aloca câte 80 rub. pe an din veniturile domeniilor mănăstirilor de peste hotare.

Școala orfelinat de la Mănăstirea Răciula și-a sistat însă activitatea în anul 1918. Dar, în timpul celui de al doilea Război Mondial, arhiepiscopia Chișinăului a demarat procesul de înființare a două orfelinate eparhiale. Așa, în anul 1943, luau ființă un orfelinat pentru fete la Mănăstirea Oltea Doamna (Răciula) și unul pentru băieți la mănăstirea Hârbovăț. Însă, din cauza reinstalării autorităților rusești în Basarabia, în 1944, școala orfelinat de pe lângă mănăstirea de maici Răciula și-a suspendat activitatea.

Cuvinte cheie: *Răciula, şcoală, orfelinat, mănăstire, învățător.*

THE INVOLVEMENT OF THE RACIULA MONASTERY IN THE DEVELOPMENT OF RELIGIOUS EDUCATION IN BESSARABIA

The development of educational and charitable institutions within the monastic communities of Bessarabia constituted an important dimension of the social mission promoted by the Orthodox Church during the nineteenth century. Valuable evidence concerning these initiatives is preserved in the pages of the *Kishinev Diocesan Gazette* (*Kishinevskie Eparkhialnye Vedomosti*), which documents the establishment and functioning of schools attached to monasteries and parish churches throughout the province. Among these institutions, the orphan school founded at Răciula Skete occupies a significant place within the broader framework of ecclesiastical philanthropy and clerical welfare.

The origins of the school can be traced to 1872, when Bishop Pavel (Lebedev) of Chișinău and Hotin convened the abbots and abbesses of the nineteen monasteries and sketes then operating in Bessarabia. During this meeting, the hierarch proposed the establishment of educational institutions intended primarily for orphaned children from clerical families. This initiative formed part of a wider diocesan effort to address the social and educational needs of vulnerable children while simultaneously strengthening the Church's role as a provider of welfare and elementary education. The implementation of this programme resulted in the establishment of twelve schools within monastic institutions and seventeen schools attached to parish churches, attended by a total of 438 pupils. The network included schools at Răciula,

Hârjauca, Hârbovăț, Frumoasa, Curchi, Dobrușa, Japca, Suruceni, Saharna, Hirova, Tabăra, and Cușelăuca. The school at Răciula initially enrolled seventeen children, reflecting the monastery's early commitment to educational and charitable work.

The institution experienced steady growth during the following years. By 1874, the number of orphaned children attending the school had increased to thirty-five, making Răciula one of the most important centres of monastic education for girls in the diocese. Contemporary statistical data indicate that the school exceeded the enrolment figures of similar institutions at Hirova, Tabăra, Cușelăuca, and Vărzărești, demonstrating both the monastery's capacity to accommodate children and the increasing demand for such educational services among clerical families.

By the end of the nineteenth century, the school had developed into a two-class institution. The composition of the student body reveals the social profile of those who benefited from the Church's charitable programmes. Most children were daughters of priests or lower-ranking church servants, such as cantors and church wardens. A considerable proportion of them were fatherless orphans, while others had lost one parent and lived under difficult economic circumstances. Educational reports characterized academic achievement as satisfactory, with particular attention given to instruction in the Russian language and Religious Education. At the same time, inspectors consistently praised the pupils' conduct, which was uniformly assessed at the highest level. The geographical origins of the students illustrate the regional significance of the institution. The school attracted pupils from various districts of Bessarabia, including Chișinău, Orhei, Soroca, Bălți, Hotin, Ismail, and Bender. Such diversity suggests that the reputation of the school extended well beyond its immediate locality and that it functioned as an important educational centre for orphaned girls throughout the province.

The continued operation of the school into the twentieth century demonstrates the persistence of the Church's commitment to educational philanthropy. According to a report compiled in 1904 by Priest Feodor Petica, inspector of monastic schools in Orhei County, the institution functioned as a one-class orphan school attended by nineteen girls. Financial support for its maintenance was secured through annual allocations derived from the revenues of monastic estates located outside Bessarabia, illustrating the economic mechanisms through which ecclesiastical charitable initiatives were sustained.

The political upheavals that accompanied the collapse of the Russian Empire and the incorporation of Bessarabia into the Romanian state profoundly affected the institutional landscape of the region. In this context, the orphan school at Răciula ceased its activity in 1918. Nevertheless, the tradition of monastic care for vulnerable children was revived during the Second World War. In 1943, the Archdiocese

of Chișinău established two diocesan orphanages: one for girls at the Oltea Doamna (Răciula) Monastery and another for boys at Hârbovăț Monastery. These institutions represented an attempt to address the growing number of war orphans and reflected the continuing social engagement of the Orthodox Church during a period of crisis.

The restoration of Soviet rule in Bessarabia in 1944 brought these initiatives to an abrupt end. As a consequence of the new political and ideological conditions imposed by the Soviet administration, the orphanage attached to the convent of Răciula was forced to discontinue its activities. Its closure marked the conclusion of a long tradition of educational and charitable work carried out by the monastery and exemplifies the broader transformation of ecclesiastical institutions under Soviet rule.

From a historical perspective, the orphan school of Răciula represents a significant example of the educational and philanthropic functions performed by Orthodox monastic communities in late imperial and early modern Bessarabia. Beyond its role as a centre of elementary instruction, the institution served as an instrument of social assistance, contributing to the welfare of orphaned children and reinforcing the Church's presence within local society.

Keywords: *Raciula, school, orphanage, monastery, teacher.*

CZU: 271.2-9(477.74)″18″ https://doi.org/10.59295/etcbo26.43

Prof. univ. dr. Natalia DIANOVA
The South Ukrainian National Pedagogical
University Named After K. D. Ushynsky, Odesa, Ukraine
ORCID ID: 0000-0003-0406-6907

ОСОБЛИВОСТІ РОЗБУДОВИ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В ОДЕСІ В ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ 19 СТОЛІТТЯ

PARTICULARITĂȚILE DEZVOLTĂRII BISERICII ORTODOXE LA ODESA ÎN PRIMA TREIME A SECOLULUI AL XIX-LEA

Articolul analizează particularitățile formării Bisericii Ortodoxe din Odesa în perioada 1794-1837. Sunt analizate particularitățile dezvoltării vieții religioase a orașului în perioada în care acesta a făcut parte din eparhiile Katerinoslav, Chersones-Tavria, Novorossia și Dnipro, conduse de Gavriil (Benulesco-Bodoni) în perioada 1793-1799. Se menționează că în această perioadă au fost fondate primele biserici ortodoxe. Sunt analizate principalele motive ale dezbaterii, reflectate în istoriografia secolului al XIX-lea, cu privire la data înființării acestora. Este prezentată istoria dezvoltării bisericilor din Odesa, în primul rând a Catedralei Sfântului Nicolae, care din 1808 a devenit Catedrala Sfântului Mântuitor și a Preîntrupării. Se subliniază rolul protopopului Petru Kunitski în construcția bisericii. Se analizează perioada în care Odesa a făcut parte din eparhia de la Chișinău, între anii 1813 și 1837. S-a stabilit că, în perioada în care mitropolitul Gavriil (Benulesco-Bodoni) a condus eparhia, la Odesa au avut loc lucrări de construcție bisericească, a fost înființată prima mănăstire și s-a dezvoltat învățământul, la care a fost implicat clerul în calitate de profesori ai Cuvântului lui Dumnezeu. În 1837, Odesa a devenit orașul mitropolitan al nou-înființatei eparhii Herson-Tavria.

Cuvinte-cheie: *Odesa, Biserica Ortodoxă, Catedrala Sfântului Mântuitor și a Schimbării la Față, Gavriil (Benulesco-Bodoni), Eparhia de Chișinău, protopopul Petru Kunitski.*

PARTICULARITIES OF THE ORGANIZATION OF THE ORTHODOX CHURCH IN ODESSA DURING THE FIRST THIRD OF THE 19TH CENTURY

This article examines the development of the Orthodox Church in Odessa between 1794 and 1837. It analyses the development of religious life in the city whilst it formed part of the Katerynoslav, Chersonesos-Taurica, Novorossiya and Dnipro dioceses, which were headed by Gabriel (Benulesco-Bodoni) between 1793 and 1799. It is noted that the first Orthodox churches were founded during this period. The main reasons for the debate, as reflected in nineteenth-century historiography, regarding the date of their foundation are examined. The history of the development of Odessa's churches, primarily St Nicholas' Church and, from 1808, the Cathedral of the Transfiguration, is outlined. The role of Archpriest Pyotr Kunitsky in the construction of the church is highlighted. The period during which Odessa was part of the Chisinau Eparchy, from 1813 to 1837, is examined. It has been established that during the period when Metropolitan Gabriel (Benulesco-Bodoni) headed the diocese, church construction took place in Odessa, the first monastery was founded, and education developed, with the clergy involved as teachers of the Word of God. In 1837, Odessa became the cathedral city of the newly formed Kherson-Taurida Diocese.

Keywords: *Odessa, Orthodox Church, Cathedral of the Transfiguration, Gabriel (Benulesco-Bodoni), Chisinau Eparchy, Archpriest Petro Kunitsky.*

CZU: 271.2-75:81`27:37(478-25)″1813/1918″
https://doi.org/10.59295/etcbo26.44

Drd. Sergiu DEMERJI
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0000-0001-7120-9715

POLITICILE LINGVISTICE ÎN CADRUL SEMINARULUI TEOLOGIC DIN CHIȘINĂU SUB ADMINISTRAȚIA ȚARISTĂ: DE LA TOLERANȚĂ LIMITATĂ LA RUSIFICARE INSTITUȚIONALĂ (1813–1918)

Seminarul Teologic din Chișinău, fondat în 1813, a constituit principala instituție de formare a clerului ortodox din Basarabia aflată sub administrația Imperiului Rus. În cadrul acesteia, autoritățile ecleziastice și imperiale au promovat politici lingvistice menite să consolideze poziția limbii ruse în procesul educațional și în activitatea clerului.

Articolul analizează evoluția politicilor lingvistice aplicate în seminar între 1813 și 1918, evidențiind trecerea de la o perioadă de toleranță limitată față de utilizarea limbii române la afirmarea treptată a limbii ruse ca principal instrument de instruire și administrare. Sunt examinate măsurile adoptate pentru extinderea utilizării limbii ruse în procesul didactic, în administrația școlară și în formarea viitorilor slujitori ai Bisericii.

Totodată, studiul evidențiază formele de rezistență manifestate de profesori, elevi și clerici în raport cu politicile lingvistice promovate de autoritățile imperiale, precum și impactul acestora asupra identității culturale și religioase a românilor basarabeni. Se argumentează că, deși procesul de rusificare a influențat semnificativ formarea clerului și accesul la educația teologică, acesta nu a reușit să elimine complet rolul limbii române din viața religioasă și comunitară, contribuind astfel la conservarea unor importante elemente ale identității locale.

Cercetarea se bazează pe documente din cadrul *Arhivei Naționale a Republicii Moldova,* legislația ecleziastică și școlară a perioadei, *Buletinul Eparhiei Chișinăului,* revista *Luminătorul* și alte publicații de profil, surse care permit evidențierea relației dintre educație, politică lingvistică și identitate culturală în Basarabia țaristă.

Cuvinte-cheie: *Seminarul Teologic din Chișinău, educație teologică, politici lingvistice, cler ortodox, identitate românească.*

LANGUAGE POLICIES AT THE CHIȘINĂU THEOLOGICAL SEMINARY UNDER TSARIST ADMINISTRATION: FROM LIMITED TOLERANCE TO INSTITUTIONAL RUSSIFICATION (1813–1918)

The Chișinău Theological Seminary, founded in 1813, was the principal institution responsible for the training of Orthodox clergy in Bessarabia under the administration of the Russian Empire. Within this institution, ecclesiastical and imperial authorities promoted language policies aimed at strengthening the position of the Russian language in both the educational process and clerical activity.

This study examines the evolution of language policies implemented at the seminary between 1813 and 1918, highlighting the transition from a period of limited tolerance toward the use of the Romanian language to the gradual establishment of Russian as the primary language of instruction and administration. The paper analyzes the measures adopted to expand the use of Russian in teaching, school administration, and the formation of future Orthodox clergy.

At the same time, the study explores the forms of resistance manifested by teachers, students, and clerics in response to the language policies promoted by the imperial authorities, as well as their impact on the cultural and religious identity of the Romanian population of Bessarabia. It argues that, although the process of Russification significantly influenced clerical training and access to theological education, it failed to completely eliminate the role of the Romanian language from religious and community life, thereby contributing to the preservation of important elements of local identity.

The research is based on documents from the National Archives of the Republic of Moldova, ecclesiastical and educational legislation of the period, the *Bulletin of the Diocese of Chișinău*, the journal *Luminătorul*, and other specialized publications. These sources make it possible to highlight the relationship between education, language policy, and cultural identity in Tsarist Bessarabia.

Keywords: *Chișinău Theological Seminary, theological education, language policies, Orthodox clergy, Romanian identity.*

CZU: 271.2-9(478+498.8)”18″:94(=511.122) https://doi.org/10.59295/etcbo26.45

Prof. univ. dr. Olena BACHYNSKA
The South Ukrainian National Pedagogical
University Named After K. D. Ushynsky, Odesa, Ukraine
ORCID ID: 0000-0003-0496-5742

ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА У КОЗАКІВ ЗАДУНАЙСЬКОЇ СІЧІ ТА ДУНАЙСЬКОГО КОЗАЦТВА. ПЕРША ПОЛОВИНА XIX СТ.

BISERICA ORTODOXĂ LA CAZACII SECII TRANSDANUBIENI ȘI AI CAZACILOR DANUBIENI. PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

Acest studiu examinează tradițiile Bisericii Ortodoxe în cadrul comunităților de cazaci ucraineni stabilite în Basarabia și Dobrogea în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Lucrarea urmărește formarea instituțiilor ecleziastice și practicile specifice ale riturilor ortodoxe în cadrul Siciului Transdanubian, unde Biserica i-a ajutat pe cazaci să își păstreze identitatea și să reziste influenței otomane și asimilării. În schimb, în cadrul Armatei Cazacilor de la Dunăre, Biserica Ortodoxă a implementat politica imperială rusă, deși nu întotdeauna cu succes. De asemenea, studiul identifică atitudinile specifice ale populației căzăcești față de cler și rolul tradițiilor populare în practica rituală ortodoxă.

Cuvinte-cheie: *Biserica Ortodoxă, Siciul Transdanubian, Armata Cazacilor de la Dunăre, Bugeac, Dobrogea.*

THE ORTHODOX CHURCH AMONG THE COSSACKS OF THE DANUBIAN SICH AND THE DANUBIAN COSSACKS. FIRST HALF OF THE NINETEENTH CENTURY

This study examines the Orthodox Church traditions within the Ukrainian Cossack communities located in Bessarabia and Dobruja during the first half of the 19th century. It traces the formation of ecclesiastical institutions and the specific practices of Orthodox rites within the Trans-Danubian Sich, where the Church helped Cos-

sacks preserve their identity and resist Ottoman influence and assimilation. In contrast, within the Danube Cossack Host, the Orthodox Church implemented Russian imperial policy, albeit not always successfully. The study also identifies the specific attitudes of the Cossack population toward the clergy and the role of folk traditions in Orthodox ritual practice.

Keywords: *Orthodox Church, Trans-Danubian Sich (Host), Danube Cossack Army, Budjak, Dobrudja.*

CZU: 378.4:316.7(478)″1850/1940″ https://doi.org/10.59295/etcbo26.46

Dr. hab. full. prof. Oleksandr STOVPETS
Odessa National Maritime University (Odesa, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0001-8001-4223

ПРОСВІТНИЦЬКІ ІНСТИТУТИ ТА КУЛЬТУРНИЙ ПЛЮРАЛІЗМ ПІВДЕННОЇ БЕССАРАБІЇ В ЕПОХУ ГЕОПОЛІТИЧНИХ РОЗЛОМІВ 1850-Х – 1940-Х РР

INSTITUȚIILE DE ÎNVĂȚĂMÂNT ȘI PLURALISMUL CULTURAL ÎN BASARABIA DE SUD ÎN PERIOADA SCHIMBĂRILOR GEOPOLITICE DIN ANII 1850–1940

Lucrarea de față studiază evoluția sistemului de învățământ și a culturii locale în Basarabia de Sud (Bugeac), de la mijlocul secolului al XIX-lea până la mijlocul secolului al XX-lea. Această perioadă cronologică este considerată o epocă marcată de profunde șocuri geopolitice, în cursul căreia regiunea a suferit mai multe schimbări în ceea ce privește apartenența la stat. Sunt analizate atât aspectele pozitive, cât și cele problematice ale reformei școlare române din 1924–1925 (referitoare la învățământul primar și secundar de stat din Basarabia de Sud). Pe lângă dificultățile legate de unificarea lingvistică accelerată, studiul evidențiază extinderea rețelei școlare rurale, introducerea standardelor europene de evaluare a cunoștințelor și rolul constructiv al Episcopia Cetății Albe – Ismail în dezvoltarea învățământului teologic prin intermediul Seminarului Teologic din Ismail. Studiul evidențiază, de asemenea, viața culturală urbană din Akkerman (Cetatea Albă), Ismail, Sărata și Bolgrad, unde instituțiile de învățământ de stat ale Imperiului Rus au coexistat cu succes cu editurile de carte bulgare, ruse, germane și române. Studiul concluzionează că stabilitatea mediului educațional și păstrarea echilibrului etnocultural în Basarabia de Sud s-au bazat pe o combinație de auto-organizare comunitară, tradiții confesionale și adaptare flexibilă la provocările geopolitice.

Cuvinte-cheie: *Basarabia de Sud; comunități locale; autoguvernare; reforma școlară românească; dialog cultural.*

EDUCATIONAL INSTITUTIONS AND CULTURAL PLURALISM IN SOUTHERN BESSARABIA DURING THE PERIOD OF GEOPOLITICAL SHIFTS IN THE 1850s – 1940s

This paper studies the development of the education system and local culture in Southern Bessarabia from the mid-19th to the mid-20th century. This chronological period is viewed as a time of profound geopolitical shifts, during which the region underwent several changes in state affiliation. Both the positive and problematic aspects of the Romanian school reform of 1924–1925 (regarding the state primary and secondary education in Southern Bessarabia) are examined. Alongside the difficulties of accelerated linguistic unification, the study notes the expansion of the rural school network, the introduction of European standards for the assessment of knowledge, and the constructive role of the Cetatea Albă – Izmail Eparchy in the development of theological education via the Izmail Theological Seminary. The study also highlights the urban cultural life of Akkerman, Izmail, Sarata, and Bolhrad, where state educational institutions of Russian Empire coexisted successfully with Bulgarian, Russian, German, and Romanian book publishing. The study concludes that the relative stability of the educational environment and the preservation of the ethnocultural balance in Southern Bessarabia were based on a sophisticated combination of communities' self-organization, confessional traditions, and flexible adaptation to geopolitical challenges.

Keywords: *Southern Bessarabia; local communities; self-government; Romanian school reform; cultural dialogue.*

CZU: 271.2-9:002.2(478)"1812/1844" https://doi.org/10.59295/etcbo26.47

Conf. univ. dr. hab. Igor CERETEU
ORCID ID: 0009-0004-6338-9313
Institutul de Istorie al Universității de Stat din Moldova

BISERICA DIN BASARABIA (1812-1844) ȘI NECESITATEA TIPĂRIRII CĂRȚILOR RELIGIOASE

Moldova pruto-nistreană, anexată în 1812 de Imperiul țarist a urmat pe parcursul unui secol de dominație străină un alt destin, decât cel pe care l-au avut alte provincii românești. Dacă la început s-au creat anumite condiții pentru conservarea spiritului național prin adoptarea Așezământului obrazovaniei oblastiei Basarabiei la 29 aprilie 1818, ulterior, după 1828 autonomia relativă a fost înlăturată, iar Basarabia inclusă în organizarea generală a imperiului. După stabilirea administrației imperiale la Chișinău a fost constituită noua eparhie (1813), a fost înființat Seminarul Teologic (1813) și organizată tipografia exarhicească (1814). În intenția de a înființa o tipografie la Chișinău, Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni a motivat instanțelor ecleziastice imperiale că în eparhia Chișinăului era lipsă acută de cărți bisericești, motiv care nu poate fi argumentat documentar. De sub teascurile tiparniței de la Chișinău au ieșit cărți, majoritatea în limba română, de o adevărată valoare duhovnicească și culturală pentru români. Este cunoscut că în timpul Arhiepiscopului Chișinăului și Hotinului Dimitrie Sulima au fost tipărite mai puține cărți de ritual. După moartea Mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni erau tipărite diferite broșuri, instrucțiuni, foi volante, acte etc. Această situație poate fi explicată, fie prin faptul că bisericile din eparhie erau asigurate cu literatura duhovnicească, fie teascurile nu mai aveau capacitatea de altădată de a tipări cărți în tiraje mari și cu multe foi. Activitatea tipografică de la Chișinău, demarată în anul 1814, sub îndrumarea Mitropolitului și Exarhului Gavriil Bănulescu-Bodoni (1812-1821) a reușit să se impună prin tipărirea unor valoroase cărți de slujbă bisericească, utilizate în toate regiunile locuite de români. În timpul lui Dimitrie Sulima (1821-1844) a fost continuat procesul de tipărire a cărților religioase, doar că acestea nu mai erau cărți de slujire bisericească, dar tipărituri de lectură duhovnicească, traduceri după versiunile sinodale ruse. Au fost tipărite instrucțiuni, broșuri, acte, foi volante etc. Activitatea tipografică a oficinei de la Chișinău a fost destul de fructuoasă, mai ales în timpul Mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, când s-au tipărit cele mai importante cărți de ritual, ca liturghierul, ceaslovul, mineiul de obște, psaltirea, molitvenicul.

Cuvinte-cheie: *Biserica Ortodoxă, Basarabia, tipărituri, cărți religioase.*

THE CHURCH IN BESSARABIA (1812-1844) AND THE NEED TO PRINT RELIGIOUS BOOKS

Prut-Dniester Moldavia, annexed in 1812 by the Tsarist Empire, followed a different destiny during a century of foreign domination compared to other Romanian provinces. If at first certain conditions were created for the preservation of the national spirit by adopting the Settlement of the Education of the Bessarabian Oblast on April 29, 1818, later, after 1828, the relative autonomy was removed, and Bessarabia was included in the general organization of the empire. After the establishment of the imperial administration in Chisinau, the new diocese was constituted (1813), the Theological Seminary was founded (1813) and the exarchate printing house was organized (1814). In his intention to establish a printing house in Chisinau, Metropolitan Gavriil Bănulescu-Bodoni motivated the imperial ecclesiastical courts that there was an acute lack of church books in the Diocese of Chisinau, a reason that cannot be substantiated by documentation. Books came out of the printing presses in Chisinau, mostly in Romanian, of true spiritual and cultural value for Romanians. It is known that during the time of the Archbishop of Chisinau and Hotin Dimitrie Sulima, fewer ritual books were printed. After the death of Metropolitan Gavriil Bănulescu-Bodoni, various brochures, instructions, leaflets, documents, etc. were printed. This situation can be explained either by the fact that the churches in the diocese were provided with spiritual literature, or the presses no longer had the former capacity to print books in large editions and with many sheets. The printing activity in Chisinau, started in 1814, under the guidance of Metropolitan and Exarch Gavriil Bănulescu-Bodoni (1812-1821), managed to establish itself by printing valuable church service books, used in all regions inhabited by Romanians. During the time of Dimitrie Sulima (1821-1844), the process of printing religious books was continued, only these were no longer church service books, but spiritual reading publications, translations according to the Russian synodal versions. Instructions, brochures, documents, leaflets, etc. were printed. The printing activity of the Chisinau office was quite fruitful, especially during the time of Metropolitan Gavriil Bănulescu-Bodoni, when the most important ritual books were printed, such as the liturgy, the horology, the community prayer book, the psalter, and the prayer book.

Keywords: *Orthodox Church, Bessarabia, printings, religious books*

CZU: 271.2-726.3:929:323.28(478) https://doi.org/10.59295/etcbo26.48

Pr. Dr. Ioan LISNIC

ÎNDREPTAR PRIVIND CLERICII MARTIRI ȘI MĂRTURISITORI DIN SPAȚIUL PRUTO-NISTREAN

Secolul al XX-lea a fost marcat de prigoana comunistă îndreptată împotriva creștinilor ortodocși și, în special, a clerului. Odată cu instaurarea regimului bolșevic ateu în Rusia, a început un veac al martirilor, în care numeroși monahi, preoți și credincioși au fost persecutați pentru credința lor. Obiectivul central al politicii ateiste sovietice a fost făurirea unei societăți fără Dumnezeu. Sute de mii de creștini ortodocși au fost arestați sub diverse pretexte, mulți dintre ei fiind condamnați la moarte sau executați sumar. Astfel, regimul comunist ne-a lăsat un număr impresionant de martiri și mărturisitori ai credinței în Hristos.

În 1940, URSS a ocupat Basarabia, nordul Bucovinei și Ținutul Herța, iar pentru credincioșii și clerul din aceste provincii a început o perioadă de grele încercări, generate de aplicarea politicilor antireligioase ale statului sovietic.

Reinstaurarea regimului sovietic în 1944 a readus Biserica din Basarabia și din nordul Bucovinei în situația din timpul primei ocupații sovietice. Spre deosebire de acea perioadă, după 1944 a început un nou val de represiuni împotriva preoțimii basarabene, aceasta fiind acum suspectată de colaborare cu autoritățile germane și române în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, precum și de propagandă antisovietică și naționalistă. Slujitorii cultului ortodox au fost arestați și deportați în Siberia, Kazahstan și în alte regiuni ale URSS.

Lucrarea de față prezintă, succint, datele biografice ale unor clerici martiri și mărturisitori din spațiul pruto-nistrean, victime ale represiunilor. Aceștia au fost supuși umilințelor, bătăilor, deportărilor și condamnărilor la moarte, au fost întemnițați în lagăre sau executați pentru credința și convingerile lor religioase.

Cuvinte-cheie: *martiri, mărturisitori, cler orthodox, represiuni comuniste, regim sovietic, ateism de stat, Basarabia, nordul Bucovinei, deportări, spațiul pruto-nistrean.*

A GUIDE TO THE CLERICAL MARTYRS AND CONFESSORS OF THE PRUT–DNIESTER REGION

The twentieth century was marked by the communist persecution of Orthodox Christians and, in particular, of the clergy. With the establishment of the atheist Bolshevik regime in Russia, a century of martyrs began, in which numerous monks, priests and lay believers were persecuted for their faith. The central objective of the Soviet regime's atheist policy was the construction of a society without God. Hundreds of thousands of Orthodox Christians were arrested on various pretexts, and many of them were sentenced to death or summarily executed. The communist period has left us an impressive number of martyrs and confessors of the faith in Christ.

In 1940, the USSR occupied the territories of Bessarabia, Northern Bukovina and the Hertsa region, and for the believers and clergy of these provinces a period of severe trials began, resulting from the implementation of the Soviet state's anti-religious policies.

The reinstatement of Soviet rule in 1944 returned the Church in Bessarabia and Northern Bukovina to the conditions that had prevailed during the first Soviet occupation. After 1944, a new wave of repression began against the Bessarabian clergy. Unlike during the first occupation, they were now suspected of collaborating with the German and Romanian authorities during the Second World War, as well as of anti-Soviet and nationalist propaganda. Servants of the Orthodox Church were arrested and deported to Siberia, Kazakhstan and other regions of the USSR.

This paper presents concise biographical data on several clerical martyrs and confessors from the Prut–Dniester region who were victims of repression. They were subjected to humiliation, beatings, deportation and death sentences, and were imprisoned in camps or executed for their faith and religious convictions.

Keywords: *martyrs; confessors, Orthodox clergy, communist repression, Soviet regime, state atheism, Bessarabia; Northern Bukovina, deportations, Prut–Dniester region*

CZU: 94:271.2-9:316.624(498)"16/18" https://doi.org/10.59295/etcbo26.49

Conf. univ. dr. hab. Alina FELEA
Institutul de Istorie al Universității de Stat din Moldova
ORCID ID: 0000-0002-7449-0001

VIOLENȚA ȘI BEȚIA ÎN ȚARA MOLDOVEI ÎN SEC. XVII-ÎNCEPUTUL SEC. AL XIX-LEA: PREVEDERI LEGISLATIVE, POZIȚIA BISERICII ORTODOXE ȘI REALITATEA COTIDIANĂ

Consumul de alcool (vin, rachiu, bere etc.) era un fenomen bine cunoscut în Ţara Moldovei în sec. al XVII-lea- începutul sec. al XIX-lea atât din punct de vedere pozitiv, fiind o parte a consumului alimentar la sărbători, la diverse ceremonii, la întâlnirea oaspeților, cât și din punct de vedere negativ - beția.

Ortodocșii considerau vinul drept băutură sacră, reprezentând simbolic sângele lui Iisus Hristos, incluzând simbolul nemuririi și al învierii din morți. Însă în Scrierile Sfinte, în Pildele lui Solomon, poveștile Sf. Ioan Gura de Aur etc. era condamnat consumul excesiv de alcool și beția, fiind descrise efectele distructive ale beției, printre urmări enumerându-se certurile, mânia, batjocura. Totodată, Cărțile Sfinte preveneau că cei care vor abuza de alcool urmau să fie pedepsiți, iar bețivii nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu (Proverbe 20:1, 1 Corinteni 6:10, Efeseni 5:18).

În Țările Române consumul abuziv de alcool nu era bine privit, acest fapt se reflectă atât în scrierile timpului, cât și în documente. În *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*1504 sunt exemplificate consecințele negative ale consumului de alcool, aratându-se cu lux de amănunte starea unui om care a băut excesiv, beția fiind considerată drept cauză a păcătuirii, desfrâului, și se subliniază condamnarea beților și neacceptarea lor în societate. Dimitrie Cantemir în *Descrierea Moldovei* relatează despre consumul de alcool în societatea Țării Moldovei, totodată specifică că moldovenii nu abuzează, iar cu referire la femei menționa că societatea nu privea cu ochi buni femeile bețive. Atitudinea societății din Moldova față de consumul excesiv de alcool este exprimată și în proverbele și zicătorile românești. În Ţara Moldovei în Evul Mediu și în perioada premodernă beţia se număra printre „lucrurile cele blăstămăţaşti", iar omul beţiv era „blăstămat la toate lucrurile lui", „nevrednic de ţinut orânda casii" şi „stricătoriu". Atât în sec. al XVIII-lea, cât şi la începutul sec. al XIX-lea alcoolismul era numit cu termenii „natura beţiei" sau „patima beţiei".

Deoarece era însoțit de violență fizică și verbală, abuzul de alcool crea grave probleme atât în relațiile de familie, cât și în societate. Membrii familiei căutau re-

zolvarea acestora și apelau la autoritățile ecleziastice. Beția se număra printre cauze generatoare de divorț, iar realitatea cotidiană în Țara Moldovei în sec. al XVII-lea – începutul sec. al XIX-lea arată că autoritățile ecleziastice se străduiau să mențină familiile. În comunitate, din cauza alcoolului consumat abuziv, aveau loc certuri, bătăi, violențe verbale, care erau cercetate de autoritățile ecleziastice, dar, în unele cazuri și de cele civile.

Cuvinte-cheie: *beție, alcoolism, violență, Țara Moldovei, Biserica Ortodoxă, autorități ecleziastice, divorț, familie, legislație.*

VIOLENCE AND DRUNKENNESS IN MOLDAVIA FROM THE SEVENTEENTH TO THE EARLY NINETEENTH CENTURY: LEGISLATIVE PROVISIONS, THE POSITION OF THE ORTHODOX CHURCH AND EVERYDAY REALITY

The consumption of alcohol (wine, brandy, beer, etc.) was a well-known phenomenon in Moldavia from the seventeenth to the early nineteenth century. It had a positive dimension, as part of festive food consumption, ceremonies and the hosting of guests, and a negative one, namely drunkenness. Orthodox believers regarded wine as a sacred drink, symbolically representing the blood of Jesus Christ and embodying immortality and resurrection from the dead. However, Holy Scripture, the Proverbs of Solomon and the teachings of St John Chrysostom, among others, condemned excessive drinking and drunkenness and described their destructive effects, including quarrels, anger and mockery. The sacred books also warned that those who abused alcohol would be punished and that drunkards would not inherit the Kingdom of God (Proverbs 20:1; 1 Corinthians 6:10; Ephesians 5:18).

In the Romanian Principalities, the abusive consumption of alcohol was disapproved of, as reflected in both contemporary writings and documents. *The Teachings of Neagoe Basarab to His Son Theodosius* (1504) illustrates the negative consequences of drinking and describes in detail the condition of an intoxicated person, presenting drunkenness as a cause of sin and debauchery and stressing the condemnation of drunkards and their exclusion from society. Dimitrie Cantemir, in his *Description of Moldavia*, reports on alcohol consumption in Moldavian society, noting that Moldavians did not drink to excess and that society looked unfavorably upon women who drank. The attitude of Moldavian society toward excessive drinking is also expressed in Romanian proverbs and sayings. In the Middle Ages and the premodern period, drunkenness was counted among the "accursed things," and the drunkard was re-

garded as "cursed in all his affairs," "unworthy of managing the household" and "a destroyer." In the eighteenth and early nineteenth centuries, alcoholism was referred to as the "nature of drunkenness" or the "passion of drunkenness."

Because it was accompanied by physical and verbal violence, alcohol abuse created serious problems in family relations and in society. Family members sought solutions and appealed to the ecclesiastical authorities. Drunkenness was among the causes of divorce, and everyday reality in Moldavia between the seventeenth and the early nineteenth century shows that the ecclesiastical authorities strove to keep families together. Within the community, the abuse of alcohol led to quarrels, beatings and verbal violence, which were investigated by the ecclesiastical authorities and, in some cases, by the civil ones.

Keywords: *drunkenness, alcoholism, violence, Moldavia, Orthodox Church, ecclesiastical authorities, divorce, family, legislation.*

CZU: 94:654.1:316.77(498)″14/16″ https://doi.org/10.59295/etcbo26.50

Drd. Adrian-Ionuț GÎLEA
Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui;
Universitatea „Al. I. Cuza” Iași, România
ORCID ID: 0009-0001-4757-2802

PRACTICI DE TRANSMITERE A MESAJELOR ÎN ȚARA MOLDOVEI (SEC. XV-XVII)

Prin intermediul acestei comunicări ne propunem să aducem în atenția cercetătorilor și a publicului un subiect mai puțin discutat în istoriografia românească – modul în care puteau fi trimise mesajele în perioada secolelor XV-XVII. În spațiul românesc, pot fi distinse două forme de corespondență: cea a țării, care circula cu știrea conducerii și care privea adesea chestiuni politice, economice, militare sau legate de organizarea internă, alături de „corespondența privată”, cea a supușilor, fie că vorbim de cler, târgoveți sau chiar probleme de natură personală a domnului sau boierilor. Totuși, între cele două „rețele” de corespondență, domnească și „privată”, nu exista o separare clară ci, dimpotrivă, o relație de întrepătrundere, dată de specificul lumii medievale. Îndreptându-ne atenția asupra celor care ofereau dinamism știrilor – mesagerii – vom încerca să analizăm modul în care putea fi transportată atât corespondența domnului dintr-un punct în altul, cât și cea „privată”, în special a negustorilor și clericilor.

Cuvinte-cheie: *sol, corespondență, practici de transmitere a mesajelor, secolele XV-XVII.*

PRACTICES OF TRANSMITTING MESSAGES IN THE COUNTRY OF MOLDAVIA (15TH–17TH CENTURIES)

Through this paper, we aim to bring to the attention of researchers and the public a topic that has received less attention in Romanian historiography - the ways in which messages could be sent during the 15th–17th centuries. In the Romanian territory, two forms of correspondence can be distinguished: that of the state, which circulated with the knowledge of the ruling authorities and often concerned political, economic, military, or internal organizational matters, alongside “private correspon-

dence" - that of the subjects, whether clergy, merchants, or even personal matters of the prince or the boyars. However, between the two "networks" of correspondence - the official and the "private" - there was no clear separation; on the contrary, there was an intertwined relationship, stemming from the specific nature of the medieval world. By focusing our attention on those who carried the news – the messengers – we will attempt to analyze how both the ruler's correspondence and "private" correspondence, particularly that of merchants and clergy, could be transported from one place to another.

Keywords: *messenger, correspondence, Message transmission practices, 15th-17th centuries.*

CZU: 271.2-75:329.7(478) https://doi.org/10.59295/etcbo26.51

Pr. lect. univ. dr. Eugen ONICOV
Academia de Teologie Ortodoxă din Chișinău

SEMINARUL TEOLOGIC DIN CHIŞINĂU – FOCAR AL MIŞCĂRII NAŢIONALE DIN BASARABIA

Deși Seminarul Teologic din Chișinău a fost conceput de autoritățile țariste ca instrument de rusificare a populației românești dintre Prut și Nistru, în decursul evoluției sale s-a transformat într-un avanpost al iluminării culturale a Basarabiei și al mișcării de eliberare națională. Instituția a devenit un spațiu de formare intelectuală și de afirmare a conștiinței naționale, iar pe băncile sale și-au făcut studiile cele mai remarcabile personalități ale epocii, care au contribuit ulterior la dezvoltarea vieții culturale, ecleziastice și publice din provincie.

Pe parcursul a aproximativ un secol de activitate, Seminarul a avut circa 70 de promoții. La cursurile sale au fost înmatriculați aproximativ 5000 de elevi, dintre care peste 2300 au absolvit cursul complet de studii. Dintre absolvenți, 102 au continuat studiile la academiile teologice, iar 281 la instituții de învățământ superior laic. Aceste cifre arată rolul Seminarului în formarea unei elite instruite, care a depășit cadrul strict al pregătirii clericale.

Lucrarea examinează, astfel, contradicția dintre scopul inițial al instituției, cel de asimilare a populației locale, și rezultatul ei real, de factor al emancipării culturale și naționale a Basarabiei.

Cuvinte-cheie: mișcare națională, teologie, personalități marcante.

THE CHIȘINĂU THEOLOGICAL SEMINARY – A CENTER OF THE NATIONAL MOVEMENT IN BESSARABIA

Although the Chișinău Theological Seminary was conceived by the tsarist authorities as an instrument for the Russification of the Romanian population between the Prut and the Dniester, over the course of its development it became an outpost of cultural enlightenment in Bessarabia and of the national liberation movement. The institution evolved into a space of intellectual formation and of the assertion of national consciousness. Among its students were the most remarkable personalities

of the period, who subsequently contributed to the development of the cultural, ecclesiastical and public life of the province.

Over roughly a century of activity, the Seminary produced approximately seventy graduating classes. About 5,000 pupils were enrolled in its courses, of whom more than 2,300 completed the full course of study. Among the graduates, 102 continued their studies at theological academies and 281 at secular institutions of higher education. These figures illustrate the Seminary's role in shaping an educated elite whose horizons extended beyond the strict framework of clerical training.

The paper thus examines the contradiction between the institution's original purpose, the assimilation of the local population, and its actual outcome as a factor in the cultural and national emancipation of Bessarabia.

Keywords: *national movement, theology, famous personalities.*

CZU: 271.2-9:329.7:323.1(478) https://doi.org/10.59295/etcbo26.52

Prof. univ. dr. hab. Ion GUMENÂI
Agenția Națională a Arhivelor;
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0000-0002-4501-3855

BISERICA ORTODOXĂ DIN BASARABIA ÎNTRE TENDINȚE IMPERIALE RUSE ȘI ELEMENT DE REZISTENȚĂ NAȚIONALĂ

Biserica ortodoxă, ca instituție, a avut de spus cuvântul său în viața societății basarabene pe perioada aflării sale sub dominația țaristă. Este evident că au existat deosebiri radicale, așa cum era văzută aceasta de către autoritățile centrale și ierarhii numiți de Sfântul Sinod în eparhia Chișinăului și Hotinului pe de o parte și așa cum era percepută credința ortodoxă de populația autohtonă și clerul de jos pe de altă parte. Tocmai la acest aspect vom trage atenția, cu atât mai mult cu cât ortodoxismul tradițional românesc a fost unul din elementele de rezistență în fața politicilor multietajate de transformare a populației basarabene într-o colectivitate statistică loială față de autocrator și imperiu. Enoriașii, clerul alb și negru din ierarhia inferioară, prin profesarea tradițiilor și obiceiurilor locului și impermeabilitatea la tendințele de modificare și aliniere la „țarodoxie" au reprezentat acel element de conservare identitară.

Cuvinte-cheie: *Biserica Ortodoxă, Basarabia, Imperiul Rus, ierarhie bisericească, enoriași*

THE ORTHODOX CHURCH IN BESSARABIA BETWEEN RUSSIAN IMPERIAL TENDENCIES AND AN ELEMENT OF NATIONAL RESISTANCE

The Orthodox Church, as an institution, had its say in the life of Bessarabian society during its period under tsarist domination. It is obvious that there were radical differences, as it was seen by the central authorities and the hierarchs appointed by the Holy Synod in the diocese of Chisinau and Hotin on the one hand, and as the Orthodox faith was perceived by the local population and the lower clergy on the

other. We will draw attention to this aspect, especially since traditional Romanian Orthodoxy was one of the elements of resistance in the face of the multi-layered policies of transforming the Bessarabian population into a statistical collectivity loyal to the autocrator and the empire. The parishioners, the white and black clergy of the lower hierarchy, by professing the traditions and customs of the place and the impermeability to the tendencies of modification and alignment with "tsarist orthodoxy" represented that element of identity preservation.

Keywords: *Orthodox Church, Bessarabia, Russian Empire, church hierarchy, parishioners.*

CZU: 930.2:271.2-726.3(478) https://doi.org/10.59295/etcbo26.53

Pr. conf. univ. dr. Panteleimon PAVLINCIUC
Școala teologică pe lângă Catedrala „Sfânta Treime" din Paris, Franța
ORCID ID: 0009-0007-0512-8694

CORESPONDENTA PĂRINTELUI ANDRONIC POPOVICI CU STUDENȚII ROMÂNI DE LA ACADEMIA DUHOVNICEASCA DIN KIEV

Despre corespondența arhimandritului Andronic Popovici cu studenții români din Kiev există, până acum, foarte puține informații publicate sistematic. Totuși, cercetările recente asupra arhivelor de la Noul-Neamț și asupra manuscriselor lui Andronic arată că el întreținea o corespondență amplă cu clerici, monahi, intelectuali și tineri români aflați la studii în Imperiul Rus, inclusiv la Kiev.

Kievul era, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, unul dintre marile centre teologice ortodoxe ale Imperiului Rus, prin Academia Teologică. Mulți tineri români și moldoveni mergeau acolo pentru formare teologică, iar monahii de la Neamț și Noul-Neamț păstrau legături vii cu ei. În studiile recente despre moștenirea lui Andronic se subliniază că scrisorile sale reflectă „viața Bisericii moldovenești", relațiile cu diferite medii intelectuale și duhovnicești și preocuparea lui pentru păstrarea identității ortodoxe și românești. Cercetarea acestei laturi a activității părintelui Andronic poate să îmbogățească cunoștințele în domeniul dat, precum și să umple golul și lipsa de materiale didactice și istorice.

Din ceea ce s-a identificat până acum, temele dominante ale corespondenței sale erau:

- sfaturi duhovnicești;
- recomandări privind lectura patristică;
- situația monahismului românesc;
- apărarea tradiției paisiene;
- îndemnuri la pace și unitate bisericească.

O parte importantă a scrisorilor lui Andronic s-a păstrat doar în proiecte manuscrise, multe fără numele destinatarului, ceea ce face dificilă identificarea exactă a tuturor corespondenților săi, inclusiv a studenților români din Kiev. Cercetătorii contemporani consideră că această corespondență reprezintă încă un câmp deschis de cercetare arhivistică.

In scrisoare vedem o frumoasă încurajare, povață și mângâiere adresată fiilor și confraților săi de la Kiev. Este o lucrare pastorală a părintelui Andronic. El îndeamnă

tinerii studenți, prieteni și fii săi duhovnicești, cu blândețe și dragoste. Prin smerenia sa, sfaturile le face nu din propria inteligenta ci din învățăturile Sfinților Părinți, mai precis de la Sfântul Vasile cel Mare. Această referință îl pozează pe părintele Andronic în rândul marilor urmași ai Sfinților Părinți, demonstrând faptul că el însuși se servea zi de zi din operele patristice.

În Fondul mănăstirii Noul-Neamț, aflat la Arhiva Națională a Republicii Moldova avem scrisoarea adresată părinților, protosinghelului Silvestru Balanesco, viitorul episcop al Hușilor și ieoridiaconului Chiril Gardomesco.

Părintele Andronic descrie în unele amănunte, precizări și detalii activitatea sa în mănăstirea Noul-Neamț. Aflăm că el la începutul anului 1869 a fost plecat la Odessa pentru interesele mănăstirii. Ce anume interese nu se descrie, dar noi știm că în această perioadă se desfășura construcția catedralei de la mănăstire. Putem presupune că anume pentru a accelera construcția edificiului sacru părintele Andronic a fost plecat și de data aceasta la Odessa.

Corespondența cu părinții aflați la studiu în Kiev, a continuat și după terminarea studiilor acestora. La 14 aprilie, 1881, părintele Andronic a scris deja episcopului Silvestru o felicitare la praznicul Învierii Domnului. În această scrisoare el mărturisește că păstrează legătura rugăciunii cu el, precum și faptul că citește broșurile pe care le editează PS Silvestru.

În articolul (prezentarea) de față vom analiza aceste scrisori și vom sublinia importanta lor pedagogica, pastorală și culturală.

Cuvinte cheie: *Noul Neamț, Kiev, Andronic, ascultare, perseverență, lectură.*

CORRESPONDANCE DU PERE ANDRONIC POPOVICI AVEC DES ETUDIANTS ROUMAINS DE L'ACADEMIE THEOLOGIQUE DE KIEV

À ce jour, très peu d'informations publiées de manière systématique existent sur la correspondance de l'archimandrite Andronic Popovici avec les étudiants roumains à Kiev. Cependant, des recherches récentes menées dans les archives de Noul-Neamț et sur les manuscrits d'Andronic révèlent qu'il entretenait une correspondance abondante avec des membres du clergé, des moines, des intellectuels et de jeunes Roumains étudiant dans l'Empire russe, notamment à Kiev.

Dans la seconde moitié du XIXe siècle, Kiev était l'un des grands centres théologiques orthodoxes de l'Empire russe, grâce à son Académie de théologie. De nombreux jeunes Roumains et Moldaves s'y rendaient pour se former au théologie, et les moines de Neamț et de Noul-Neamț entretenaient avec eux des liens étroits. Les études récentes sur l'héritage d'Andronic soulignent que ses lettres reflètent la vie

de l'Église moldave, ses relations avec divers milieux intellectuels et spirituels, ainsi que son souci de préserver l'identité orthodoxe et roumaine. L'étude de cet aspect de l'activité du père Andronic peut enrichir les connaissances dans ce domaine et combler le manque de sources didactiques et historiques. D'après les éléments identifiés à ce jour, les thèmes dominants de sa correspondance étaient :

- conseils spirituels ;
- recommandations concernant la lecture des Pères de l'Église ;
- la situation du monachisme roumain ;
- la défense de la tradition païenne ;
- exhortations à la paix et à l'unité de l'Église.

Une part importante des lettres d'Andronic n'a été conservée que sous forme de manuscrits, souvent anonymes, ce qui rend difficile l'identification précise de tous ses correspondants, notamment les étudiants roumains de Kiev. Les chercheurs contemporains estiment que cette correspondance représente encore un vaste champ de recherche archivistique.

Dans cette lettre, on découvre de beaux encouragements, des conseils et des consolations adressés à ses fils et confrères de Kiev. Il s'agit d'une œuvre pastorale du Père Andronic. Il exhorte ses jeunes étudiants, amis et fils spirituels avec douceur et amour. Avec humilité, il prodigue des conseils non pas fondés sur sa propre intelligence, mais sur les enseignements des Saints Pères, plus précisément de saint Basile le Grand. Cette référence place le Père Andronic parmi les grands disciples des Saints Pères, démontrant qu'il consultait lui-même quotidiennement les œuvres patristiques.

Dans le fonds du monastère de Noul-Neamț, conservé aux Archives nationales de la République de Moldavie, se trouve une lettre adressée aux pères, au protosinghe Silvestru Balanesco, futur évêque de Huși, et au hiérodiacre Cyril Gardomesco.

Le Père Andronic y décrit en détail son activité au monastère de Noul-Neamț. On apprend qu'au début de 1869, il se rendit à Odessa pour les intérêts du monastère. La nature de ces intérêts n'est pas précisée, mais on sait que la construction de la cathédrale était alors en cours. On peut supposer que c'est précisément pour accélérer les travaux de cet édifice sacré que le Père Andronic se rendit à Odessa.

La correspondance avec les pères étudiant à Kiev se poursuivit même après la fin de leurs études. Le 14 avril 1881, le père Andronic adressa déjà à l'évêque Silvestru un message de félicitations à l'occasion de la fête de la Résurrection du Seigneur. Dans cette lettre, il confesse maintenir une relation de prière avec lui et lire les brochures publiées par Mgr Silvestru.

Dans le présent article (présentation), nous analyserons ces lettres et soulignerons leur importance pédagogique, pastorale et culturelle.

Les mots-clés : *Noul-Neamt, Kiev, Andronic, obéissance, persévérance, lecture.*

CZU: 271.2-523.4:930.85(478) https://doi.org/10.59295/etcbo26.54

Mrd. Alexei NEMERENCO
Universitatea de Stat din Moldova

IMPORTANȚA CULTURALĂ ȘI SPIRITUALĂ A MĂNĂSTIRII NOUL NEAMȚ

Mănăstirea Noul-Neamț din Chițcani reprezintă unul dintre importantele centre spirituale și culturale ale Basarabiei. Dincolo de misiunea sa liturgică și monahală, aceasta a avut un rol semnificativ în educarea tinerilor, promovarea culturii și păstrarea identității românești. Lucrarea analizează principalele direcții ale acestei contribuții, evidențiind înființarea școlii primare în anul 1933, destinată copiilor orfani și celor proveniți din familii sărace, precum și organizarea Seminarului Teologic în anul 1991, pentru formarea viitorilor slujitori ai Bisericii. Un loc aparte îl ocupă biblioteca mănăstirii, patrimoniul de carte veche și manuscrise, promovarea limbii române și dezvoltarea artei religioase. Totodată, este evidențiată dimensiunea spirituală a așezământului, reflectată prin tradiția paisiană, cinstirea icoanei Maicii Domnului și păstrarea odoarelor sfinte. Prin valorificarea documentelor de arhivă și a surselor istorice, cercetarea urmărește să demonstreze rolul Mănăstirii Noul-Neamț ca factor de educație, continuitate culturală și afirmare spirituală în spațiul basarabean.

Cuvinte-cheie: *Mănăstirea Noul-Neamț; Basarabia; educație; patrimoniu cultural; bibliotecă monahală; identitate românească; tradiție paisiană.*

THE CULTURAL AND SPIRITUAL SIGNIFICANCE OF NOUL NEAMȚ MONASTERY

Noul-Neamț Monastery in Chițcani represents one of the important spiritual and cultural centres of Bessarabia. Beyond its liturgical and monastic mission, the monastery played a significant role in youth education, cultural development, and the preservation of Romanian identity. This paper examines its main contributions, focusing on the establishment of a primary school in 1933 for orphaned children and those from disadvantaged families, as well as the foundation of the Theological Seminary in 1991, which aimed to educate future Orthodox clergy. Particular attention

is given to the monastery's library, its collection of old books and manuscripts, the promotion of the Romanian language, and the development of religious art. The study also highlights the spiritual dimension of the monastery, reflected in the Paisian tradition, the veneration of the icon of the Mother of God, and the preservation of holy relics. Based on archival documents and historical sources, the research aims to demonstrate the role of Noul-Neamț Monastery in education, cultural continuity, and the preservation of spiritual identity in Bessarabia.

Keywords: *Noul-Neamț Monastery; Bessarabia; education; cultural heritage; monastic library; Romanian identity; Paisian tradition.*

CZU: 271.2-726.3(478)″1941/1944″ https://doi.org/10.59295/etcbo26.55

Prof. univ. dr. Mykola MYKHAYLUTSA
Odessa National Maritime University (Odesa, Ukraine)
ORCID ID: 000-0003-4896-0580

МІСІОНЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВОСЛАВНОГО КЛІРУ ПІВДЕННОЇ БЕССАРАБІЇ В ТРАНСНІСТРІЇ (1941-1944 рр.)

ACTIVITĂȚI MISIONARE ALE CLERULUI ORTODOX DIN BASARABIA DE SUD ÎN TRANSNISTRIA (1941-1944)

Articolul este dedicat activităților Misiunii Ortodoxe Române din Transnistria, în special reprezentanților clerului ortodox din Episcopia de Cetatea-Albe – Izmail, care au fost trimiși în ținuturile ucrainene dintre Bugul de Sud și Nistru în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Sunt dezvăluite organizarea Misiunii Ortodoxe în Transnistria de către Patriarhia României, dimensiunea acesteia și politica de personal pentru procesul de creștinare și catehizare a populației locale din teritoriile sud-vestice ucrainene administrate de autoritățile civile române. Sunt furnizate date statistice și este determinată ponderea clerului ortodox local și vizitator în numărul total de misionari, sunt prezentate realizările și anumite neajunsuri ale activității misionare. Sunt oferite exemple de slujire a clerului din Episcopia de Cetatea-Albe – Izmail, care în timpul misiunilor de șase luni au realizat creștinizarea populației atee și au oferit tot felul de asistență celor afectați de război.

Cuvinte-cheie: *Misiunea Ortodoxă Română în Transnistria, cler, ocupație, Mitropolitul Vissarion (Puyu), Arhimandritul Iulius (Skriban), creștinare, Episcopia de Chetatia Alba – Izmail.*

THE MISSIONARY ACTIVITIES OF THE ORTHODOX CLERGY OF SOUTHERN BESSARABIA IN TRANSNISTRIA (1941–1944)

This article examines the activities of the Romanian Orthodox Mission in Transnistria, focusing specifically on clergy members from the Cetatea Albă–Izmail Diocese who were deployed to the Ukrainian lands between the Southern Bug and the Dniester rivers during World War II. It outlines the organization of the mission by

the Romanian Patriarchate, its size, and the staffing policies regarding the Christianization and catechization of the local population in the southwestern Ukrainian territories administered by Romanian civil authorities. The study presents statistical data, analyzes the proportions of local versus incoming Orthodox clergy among the missionaries, and highlights both the achievements and shortcomings of the mission's work. It also cites examples of the ministry of clergy from the Cetatea Albă–Izmail Diocese, who, during six-month assignments, worked to christianize a population that had been subjected to atheistic policies and provided various forms of aid to those affected by the war.

Keywords: *Romanian Orthodox Mission in Transnistria, clergy, occupation, Metropolitan Vissarion (Puiu), Archimandrite Iuliu (Scriban), Christianization, Cetatea Albă–Izmail Diocese*

CZU: 323.28:378.011.3-051:271.2(498-25)"1958"
https://doi.org/10.59295/etcbo26.56

Prof. univ. dr. George ENACHE
Universitatea „Dunărea de Jos" din Galați
ORCID ID: 0000-0001-9389-993X

ARESTĂRILE OPERATE ÎN RÂNDURILE PROFESORILOR DE LA INSTITUTUL TEOLOGIC DE GRAD UNIVERSITAR DIN BUCUREȘTI ÎN ANUL 1958

Articolul analizează arestarea și condamnarea a doi dintre cei mai importanți profesori ai Institutului Teologic de Grad Universitar din București, Dumitru Stăniloae și Teodor M. Popescu. Ambele cazuri sunt așezate în contextul valului represiv de la sfârșitul anilor '50. După revoluția maghiară din 1956 și retragerea Armatei Roșii din România, regimul Gheorghiu-Dej a lansat o nouă campanie împotriva potențialelor centre de rezistență, iar Biserica Ortodoxă Română a fost una dintre țintele ei principale. Prin Securitate, puterea comunistă a construit mitul unei vaste conspirații legionare în interiorul Bisericii. Acest pretext a justificat Decretul 410, arestarea a sute de clerici și lovituri date monahismului și învățământului teologic. Pe baza dosarelor penale și de penitenciar, studiul reconstituie ancheta-fulger împotriva lui Dumitru Stăniloae, arestat la 4 septembrie 1958 și inclus în lotul „Rugul Aprins". Arată cum anchetatorii i-au reinterpretat publicistica interbelică și participarea la întâlnirile spirituale ale grupului ca „activitate legionară". Apoi urmărește condamnarea sa la cinci ani de muncă silnică și detenția de la Jilava și Aiud. În paralel, examinează cazul lui Teodor M. Popescu, arestat la începutul anului 1959 sub aceeași acuzație și eliberat, ca și Stăniloae, la 15 ianuarie 1963. Articolul susține că cele două arestări au urmărit eliminarea celor mai valoroși profesori ai Institutului, pentru a-l lovi indirect pe patriarhul Justinian și soliditatea Bisericii. Teologii au fost vizați pentru autoritatea lor științifică, nu pentru o activitate politică reală.

Cuvinte-cheie: *Dumitru Stăniloae,Teodor M. Popescu, Institutul Teologic din București, Biserica Ortodoxă Română, patriarhul Justinian; Securitatea, „Rugul Aprins", represiune comunistă, Decretul 410, închisoarea Aiud.*

THE ARRESTS OF PROFESSORS OF THE UNIVERSITY-LEVEL THEOLOGICAL INSTITUTE IN BUCHAREST IN 1958-1959: THE CASES OF ST DUMITRU STĂNILOAE AND TEODOR M. POPESCU

The article examines the arrest and conviction of two of the most prominent professors of the University-Level Theological Institute in Bucharest, Dumitru Stăniloae and Teodor M. Popescu. Both cases are placed within the wave of repression of the late 1950s. After the 1956 Hungarian Revolution and the withdrawal of the Red Army from Romania, the Gheorghiu-Dej regime launched a new campaign against potential centres of resistance, and the Romanian Orthodox Church was one of its main targets. Through the Securitate, the communist authorities built the myth of a vast Legionary conspiracy inside the Church. This pretext justified Decree 410, the arrest of hundreds of clergy, and heavy blows against monasticism and theological education. Drawing on criminal investigation and prison files, the study reconstructs the swift investigation of Dumitru Stăniloae, arrested on 4 September 1958 and attached to the "Burning Bush" (Rugul Aprins) group. It shows how the investigators recast his interwar writings and his attendance at the group's spiritual gatherings as "Legionary activity". It then follows his sentence of five years' hard labour and his imprisonment at Jilava and Aiud. In parallel, it examines the case of Teodor M. Popescu, arrested in early 1959 on the same charge and released, like Stăniloae, on 15 January 1963. The article argues that the two arrests aimed to remove the Institute's finest professors, striking indirectly at Patriarch Justinian and at the Church's institutional strength. Both theologians were targeted for their scholarly authority rather than for any genuine political activity.

Keywords: *Dumitru Stăniloae, Teodor M. Popescu, Theological Institute of Bucharest, Romanian Orthodox Church, Patriarch Justinian, Securitate, "Burning Bush" (Rugul Aprins), communist repression, Decree 410, Aiud prison.*

CZU: 271.2.726.1:929(498) https://doi.org/10.59295/etcbo26.57

Dr. Corneliu CIUCANU
Institutul de Istorie A. D. Xenopol, Filiala Iași a Academiei Române
ORCID ID: 0009-0006-2002-6832

ACTIVITATEA MITROPOLITUI PIMEN GEORGESCU (1853-1934) DIN TIMPUL RĂZBOIULUI DE ÎNTREGIRE ȘI AL MARII UNIRI

Arhiespiscop al Iașilor și mitropolit al Moldovei și Sucevii, Pimen Georgescu (1853-1934) s-a dovedit prin întreaga sa viaţă şi activitatea duhovnicească un mare arhiereu şi un patriot desăvârşit. Datorită iniţiativelor şi atitudinilor sale din timpul neutralității, a Războiului de Întregire și din anul 1918, anul care a consemnat deciziile de unire de la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia, a rămas în conştiinţa românească – pe drept cuvânt – cu renumele de „Mitropolitul Războiului şi al Marii Uniri".

Aflat în vâltoarea acelor evenimente hotărâtoare de care depindea destinul poporului și al statului român, mitropolitul Pimen a avut un rol determinant în înființarea Serviciului clerului militar în 1915, pentru că la iniţiativa sa, în şedinţa Sfântului Sinod, a fost reglementată activitatea preoţilor militari care deserveau în armată. Tot el l-a recomandat şi impus în postul de protoiereu al Serviciului clerului militar pe preotul Constantin Nazarie. profesor de teologie morală la Facultatea de Teologie de la Bucureşti. Datorită intervențiilor sale energice, la 20 iulie 1921, s-a promulgat „Legea privitoare la organizarea clerului militar", stabilindu-se ca diriguitor absolut al preoților militari de toate confesiunile să fie numit „un episcop militar", care să dețină titlul ecleziastic onorific de „Episcop de Alba-Iulia", făcând parte din Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Prin predicile, învățăturile şi cuvântările sale, care erau transmise preoților militari, preoților parohi și arhimandriților mănăstirilor din Moldova, mitropolitul Pimen a susţinut efortul de război și spiritul combativ în rândul trupelor de pe front, dar şi moralul populaţiei civile, greu încercate de lipsuri de tot felul și de epidemia de tifos exantematic. În contextul anarhizării trupelor rusești sub efectul propagandei bolșevice, Înaltul arhiereu a propăvăduit consecvent împotriva comunismului antinațional și ateu pentru a menține vie credința creștină, loialitatea față de rege și oamenii politici, încrederea în victorie și în idealul unităţii naţionale.

Prin grija arhiepiescopului Pimen, în clădirile Mitropoliei Moldovei au fost găzduite mai multe instituţii aflate în refugiu (Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii şi Spi-

talul Brâncovenesc, dislocat de la București), iar în mănăstirile eparhiei s-au înființat spitale și orfelinate. Totodată, mitropolitul Pimen Georgescu întreținut o strânsă și rodnică colaborare cu „Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române" și cu alte societăți caritabile: „Familia Luptătorilor", „Orfanii de Război", „Prizonierii de Război", „Invalizii de Război", organizând colecte și distribuind ajutoare bănești, alimente, îmbrăcăminte și medicamente.

Mitropolitul Pimen Georgescu avut una din cele mai îndelungate păstoriri, slujind în altar 57 de ani. A fost 9 ani diacon, 9 ani preot, 39 de ani episcop, din care 25 de ani mitropolit. Prin urmare, aproape întreaga sa viaţă, de 81 de ani, a închinat-o Bisericii şi neamului românesc, iar prin iniţiativele şi atitudinile sale din timpul Războiului de Întregire și al Marii Uniri de la 1918 a fost considerat un ierarh vrednic și providenţial, deopotrivă, de către contemporani: regele Ferdinand și regina Maria, oamenii politici (I.I.C. Brătianu, Take Ionescu, I.G.Duca, ș.a.), oamenii de cultură (Nicolae Iorga, Simion Mehedinți, Octavian Goga ș.a). şi de către ucenicii săi (patriarhul Nicodim Munteanu, episcopii Iustinian Teculescu, Partenie Ciopron, Veniamin Pocitan, preoții profesori Cicerone și Valeriu Iordăchescu ș. a.).

Cuvinte-cheie: *țară, biserică, mitropolit, preot, oameni politici, armată, război, unire, ideal național, efort, solidaritate, eroi*

THE ACTIVITY OF METROPOLITAN PIMEN GEORGESCU (1853-1934) DURING THE WAR OF UNIFICATION AND THE GREAT UNION

Archbishop of Iași and Metropolitan of Moldavia and Suceava, Pimen Georgescu (1853-1934) proved through his entire life and spiritual activity to be a great hierarch and a devoted patriot. Thanks to his initiatives and stances during the period of neutrality, the War of Unification, and the year 1918 - the year that recorded the union decisions of Chișinău, Cernăuți, and Alba Iulia - he has remained in the Romanian consciousness, and rightfully so, with the reputation of "Metropolitan of the War and of the Great Union".

In the midst of those decisive events upon which the destiny of the Romanian people and state depended, Metropolitan Pimen played a defining role in the establishment of the Military Clergy Service in 1915. It was at his initiative, during a session of the Holy Synod, that the activity of military chaplains serving in the army was regulated. He was also the one who recommended and urged the appointment of priest Constantin Nazarie, a professor of moral theology at the Faculty of Theology in Bucharest, to the position of Archpriest of the Military Clergy Service. Thanks to

his energetic interventions, on July 20, 1921, the "Law regarding the organization of the military clergy" was promulgated, establishing that "a military bishop" would be appointed as the absolute director of military chaplains of all faiths. This bishop would hold the honorary ecclesiastical title of "Bishop of Alba-Iulia" and be a member of the Holy Synod of the Romanian Orthodox Church. Through his sermons, teachings, and speeches, which were transmitted to military chaplains, parish priests, and archimandrites of the monasteries in Moldavia, Metropolitan Pimen supported the war effort and the fighting spirit among the troops on the front lines, as well as the morale of the civilian population, which was severely tested by shortages of all kinds and the epidemic of epidemic typhus. In the context of the Russian troops falling into anarchy under the effect of Bolshevik propaganda, the High Hierarch consistently preached against anti-national and atheistic communism in order to keep alive the Christian faith, loyalty to the king and political leaders, and confidence in victory and the ideal of national unity.

Through the care of Archbishop Pimen, several institutions in refuge were housed in the buildings of the Metropolis of Moldavia (the Ministry of Religious Affairs and Public Instruction and the Brâncovenesc Hospital, relocated from Bucharest), while hospitals and orphanages were established in the diocese's monasteries. At the same time, Metropolitan Pimen Georgescu maintained a close and fruitful collaboration with the "National Orthodox Society of Romanian Women" and other charitable societies, such as "The Warriors' Family", "War Orphans", "Prisoners of War", and "War Invalids", organizing collections and distributing financial aid, food, clothing, and medicine.

Metropolitan Pimen Georgescu had one of the longest pastorates, serving at the altar for 57 years. He was a deacon for 9 years, a priest for 9 years, and a bishop for 39 years, 25 of which as metropolitan. Consequently, he dedicated almost his entire life of 81 years to the Church and the Romanian nation. Through his initiatives and stances during the War of Unification and the Great Union of 1918, he was considered a worthy and providential hierarch alike by his contemporaries: King Ferdinand and Queen Marie, political leaders (I.I.C. Brătianu, Take Ionescu, I.G. Duca, among others), cultural figures (Nicolae Iorga, Simion Mehedinți, Octavian Goga, etc.), and by his disciples (Patriarch Nicodim Munteanu, Bishops Iustinian Teculescu, Partenie Ciopron, Veniamin Pocitan, the professor-priests Cicerone and Valeriu Iordăchescu, and others).

Keywords: *country, people, church, metropolitan, priest, politicians, army, war, union, national ideal, effort, solidarity, heroes*

CZU: 930.25:271.2-772(478) https://doi.org/10.59295/etcbo26.58

Cercet. șt. Tudor CIOBANU
Agenția Națională a Arhivelor, Chișinău
ORCID ID: 0009-0007-9394-085X

CORESPONDENȚĂ DINTRE ARHIVELE STATULUI CHIȘINĂU ȘI MITROPOLIA BASARABIEI REFERITOARE LA TRANSMITEREA DOCUMENTELOR ECLEZIASTICE LA PĂSTRARE DE STAT

Arhiepiscopia Chișinăului, iar din 1925 Mitropolia Basarabiei, avea relații de colaborare cu Arhivele Statului Chișinău. Constantin Tomescu solicita diverse informații de la arhiviști despre documentele ce conțineau informație cu caracter religios. După ce în anul 1925 a intrat în vigoare Legea pentru organizarea arhivelor statului, Leon Boga, directorul Arhivelor Statului de la Chișinău, a intervenit prin câteva demersuri oficiale către Mitropolia Basarabiei pentru a fi transmis spre păstrare de stat fondul istoric de documente al instituției. În perioada interbelică instituțiile ecleziastice dețineau arhive bogate de acte vechi și biblioteci. Constantin Tomescu, în calitate de reprezentant al Mitropoliei, a anunțat că documentele nu vor fi transmise, motivând că ele fac parte din patrimoniul ecleziastic. În adresa sa din 30 martie 1930 Consiliul Eparhial Chișinău informa Arhivele Statului Chișinău că păstrează acte vechi începând cu anul 1808 și că acestea sunt păstrate într-un local încăpător cu personalul respectiv, concluzionând că: „Astfel că, noi vom păstra și mai departe pe loc Arhiva ce o avem și veche și nouă".

La 31 martie 1938 Constantin Tomescu informează Arhivele Statului de la Chișinău că mănăstirile din Arhiepiscopia Chișinăului au fost informate referitor la obligația pe care o aveau de a transmite vechile sale arhive la păstrare de stat. Materialul arhivistic menționat nu a fost transmis. În schimb, au implementat măsuri de evidență arhivistică a patrimoniului documentar deținut. Consiliul Eparhial al Arhiepiscopiei a obligat toate instituțiile monahale să trimită câte un borderou de dosare din arhivele istorice pe care le dețineau. Cei mai mari deținători de arhivă, cum ar fi Cancelaria și mănăstirile, au introdus actele vechi și cărțile deținute în inventare întocmite în mai multe exemplare, dintre care unul era prezentat la Arhivele Statului din Chișinău.

Consiliul Eparhial din Chișinău avea în custodia sa și dosarele unor școli lancasteriene care au activat în Basarabia în secolul al XIX-lea. Aurelian Sacerodoțeanu,

director general al Arhivelor Statului București, la 20 decembrie 1938 transmite colegilor de la Chișinău rugămintea de a aduce mulțumiri Consiliului Eparhial din Chișinău pentru materialele transmise referitoare la acest tip de instituții de învățământ pentru anii 1820-1827, dar remarcă și faptul că din unele dosare „par să lipsească“ mai multe file. În perioada interbelică în depozitele Arhivelor Statului de la Chișinău au fost transmise unele fonduri ale fostelor școli parohiale. Școala primară de patru clase din Durlești a transmis în anul 1938 actele fostei școli bisericești din acea localitate, pentru perioada 1890 – 1917. Cele mai multe dintre fondurile instituțiilor ecleziastice din Chișinău au fost transmise la păstrare arhivelor statului după anul 1944, dar erau incomplete și cu starea de conservare compromisă.

Cuvinte-cheie: *Arhivele Statului Chișinău, Mitropolia Basarabiei, Arhiepiscopia Chișinăului, Consiliul Eparhial, arhive ecleziastice, patrimoniu documentar, perioada interbelică*

CORRESPONDENCE BETWEEN THE CHIȘINĂU STATE ARCHIVES AND THE METROPOLITANATE OF BESSARABIA REGARDING THE TRANSMISSION OF ECCLESIASTICAL DOCUMENTS FOR STATE PRESERVATION

The Chișinău Archdiocese, and since 1925 the Metropolitanate of Bessarabia, had collaborative relations with the Chișinău State Archives. Constantin Tomescu requested various information from archivists about documents containing information of a religious nature. After the Law on the Organization of State Archives came into force in 1925, Leon Boga, the director of the Chișinău State Archives, made several official approaches to the Metropolitanate of Bessarabia so that the institution's historical document fund would be transmitted for state preservation. During the interwar period, ecclesiastical institutions owned rich archives of old documents and libraries. Constantin Tomescu, as a representative of the Metropolitanate, announced that the documents would not be transmitted, arguing that they were part of the ecclesiastical patrimony. In its address dated March 30, 1930, the Chișinău Diocesan Council informed the Chișinău State Archives that it kept old documents dating from 1808 and that they were kept in a spacious room with the respective staff, concluding that: "Thus, we will continue to keep the Archive that we have, both old and new, in place." On March 31, 1938, Constantin Tomescu informed the Chișinău State Archives that the monasteries of the Chișinău Archdiocese had been informed of their obligation to submit their old archives for state preservation. The mentioned

archival material was not submitted. Instead, they implemented measures for the archival recording of the documentary heritage they held. The Diocesan Council of the Archdiocese obliged all monastic institutions to send a list of files from the historical archives they held. The largest archive holders, such as the Chancellery and the monasteries, entered the old documents and books they held in inventories drawn up in several copies, one of which was presented to the State Archives in Chișinău.

The Diocesan Council in Chișinău also had in its custody the files of some Lancastrian schools that were active in Bessarabia in the nineteenth century. Aurelian Sacerodoțeanu, general director of the State Archives of Bucharest, on December 20, 1938, asked his colleagues in Chișinău to thank the Diocesan Council for the materials sent regarding this type of educational institution for the years 1820-1827, but he also noted that several pages "seem to be missing" from some files. During the interwar period, some funds of former parish schools were sent to the deposits of the State Archives in Chișinău. The four-grade primary school in Durlești transmitted in 1938 the documents of the former church school in that locality, for the period 1890-1917. Most of the funds of ecclesiastical institutions in Chișinău were transmitted for safekeeping to the state archives after 1944, but they were incomplete and in a compromised state of preservation.

Keywords: *Chișinău State Archives, Metropolitanate of Bessarabia; Chișinău Archdiocese, Diocesan Council, ecclesiastical archives, documentary heritage, interwar period*

CZU: 329.15:37.011.3-051:271.2-756(478-25)
https://doi.org/10.59295/etcbo26.59

Drd. Adrian Nicolae PETCU
Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, România
Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, București
ORCID ID: 0009-0007-0381-9803

PROFESORI AI FACULTĂȚII DE TEOLOGIE DE LA CHIȘINĂU ÎN LUPTA CONTRA COMUNISMULUI

Primul Război Mondial se încheia cu schimbări fundamentale pentru Europa, atât teritorial, cât și ideologic. Dispăruseră state, apăruseră state, dar o schimbare care avea să devină tot mai importantă pe harta Europei a fost instalarea unui regim bolșevic la conducerea Rusiei. Situația a fost conștientizată de unele state occidentale, care l-a început au susținut armata albă, care se opunea trupelor înregimentate regimului bolșevic. La puțin timp, plaga bolșevică părea să se extindă și în alte state. Acestor transformări i-au urmat exilul cultural și bisericesc rusesc, mai ales în Occident, iar în Rusia creștinii au cunoscut una dintre cele mai aprige persecuții ale sec. XX. La început, Europa prea puțin conștientiza pericolul ideologic și politic care se prefigura tot mai mult. România, stat la frontiera Rusiei bolșevice, cunoștea deja acțiunile Internaționalei comuniste, precum episodul Tatar-Bunar (1924). Statul acționa împotriva acestor acțiuni subversive, însă poate cea mai legitimă instituție menită să lupte pentru combaterea comunismului era Biserica. După înființarea Facultății de Teologie de la Chișinău, prin revista „Misionarul" și alte publicații/cărți, profesori, teologi, studenți ai acestei instituții de învățământ au activat pentru conștientizarea la nivelul societății românești a pericolului comunist și au militat pentru combaterea ideologiei ateiste, care la începutul anilor 30 părea să fie tolerată de Europa. Cum și ce au scris teologii de la Chișinău împotriva comunismului ne propunem să prezentăm în comunicarea noastră.

Cuvinte-cheie: *Facultatea de Teologie din Chișinău, luptă, comunism, Biserica, pericol ideologic, profesori.*

PROFESSORS OF THE FACULTY OF THEOLOGY IN CHISINAU IN THE FIGHT AGAINST COMMUNISM

The First World War was ending with fundamental changes for Europe, both territorially and ideologically. States had disappeared, states had appeared, but a change that would become increasingly important on the map of Europe was the installation of a Bolshevik regime under the leadership of Russia. The situation was realized by some Western states, which initially supported the White Army, which opposed the regimented troops of the Bolshevik regime. Shortly after, the Bolshevik plague seemed to spread to other states. These transformations were followed by the Russian cultural and church exile, especially in the West, and in Russia Christians experienced one of the fiercest persecutions of the 20th century. At first, Europe was little aware of the ideological and political danger that was increasingly looming. Romania, a state on the border of Bolshevik Russia, was already aware of the actions of the Communist International, such as the Tatar-bunar episode (1924). The state acted against these subversive actions, but perhaps the most legitimate institution meant to fight to combat communism was the Church. After the establishment of the Faculty of Theology in Chisinau, through the magazine "Misionarul" and other publications/books, professors, theologians, students of this educational institution worked to raise awareness of the communist danger in Romanian society and campaigned to combat atheist ideology, which at the beginning of the 30s seemed to be tolerated by Europe. We propose to present how and what theologians from Chisinau wrote against communism in our communication.

Keywords: *Faculty of Theology in Chișinău, struggle, communism, Church, ideological danger, professors.*

CZU: 378.4.011.3:271.2-756(498.7+478-25)(091)
https://doi.org/10.59295/etcbo26.60

Dr. Aurelian LAVRIC
Universitatea din București – Extensia la Chișinău

FACULTATEA DE TEOLOGIE DIN CHIȘINĂU ÎN EVOCĂRILE PĂRINTELUI PROFESOR GALA GALACTION

Scriitorul și preotul român Gala Galaction (după numele din actele de identitate Grigore Pișculescu, originar din județul Teleorman), a manifestat o simpatie deosebită față de provincia Basarabia, reintegrată în România în 1918. El a fost unul dintre scriitorii care s-au înscris în curentul poporanist, ce a promovat teoria specificului național (în perioada 1920-1940, conform exegezei lui George Călinescu din monumentala sa "Istorie a Literaturii Române"). Pe lângă activitatea sa literară, Gala Galaction s-a manifestat, în calitatea sa de doctor în teologie și preot, ca profesor la Facultatea de Teologie a Universității din Iași, creată în vara anului 1926 și localizată la Chișinău (a funcționat între anii 1926-1940). Până atunci, Gala Galaction a predat la Facultatea de Teologie a Universității București. La Chișinău, Gala Galaction s-a manifestat ca "o figură veritabilă de apostol biblic, (…) preot desăvârșit, teolog savant, predicator și vorbitor captivant, traducător scripturistic, umanist evanghelic, democrat activ, iubitor de pace și bună-înțelegere între oameni și popoare, scriitor și publicist literar, laureat (chiar în 1935 I s-a decernat Premiul Literar Național), duhovnic înțelept și instructiv" (pr. Gheorghe Cunescu - în prefața la volumul Gala Galaction, "Zile basarabene ", editat la editura "Știința" la Chișinău în anul 1993. Volumul conține articolele publicistice ale marelui intelectual dedicate Basarabiei și spicuiri din "Jurnalul" său).

În mai multe articole gazetărești și în Jurnalul său publicat, profesorul Gala Galaction a evocat contextul activității Facultății de Teologie din Chișinău, mai multe personalități și oameni simpli din spațiul dintre Prut și Nistru. Prin evocările sale, Gala Galaction a contribuit la o mai bună cunoaștere a istoriei Basarabiei din perioada interbelică. De asemenea, prin activitatea sa profesorală, teologul român a contribuit la formarea unei noi generații de preoți basarabeni, care au transmis enoriașilor din parohiile în care au ajuns să slujească flacăra vie a credinței și a cunoștinței învățăturii celei adevărate și mântuitoare a Bisericii Creștin Ortodoxe.

Comunitatea preoțească și a tuturor credincioșilor creștin-ortodocși din Basarabia păstrează memoria efortului depus de Gala Galaction pentru a ajuta Basara-

bia în importanta operă de consolidare a Bisericii în regiunea estică a țării. Marele profesor teolog român merită ca o aulă a extensiei de la Chișinău a Facultății de Teologie a Universității București să-I poarte cinstit numele.

Cuvinte-cheie: *Gala Galaction, Facultatea de Teologie, Chișinău, Basarabia, Biserica Ortodoxă Română, perioada interbelică.*

THE FACULTY OF THEOLOGY IN CHIȘINĂU AS RECALLED BY FATHER PROFESSOR GALA GALACTION

The Romanian writer and priest Gala Galaction (born Grigore Pișculescu, a native of Teleorman County) demonstrated a particular affinity for the province of Bessarabia, which was reintegrated into Romania in 1918. He was among the writers associated with the "poporanist" (populist) movement - a current that championed the theory of "national specificity" (during the 1920–1940 period, according to the analysis provided by George Călinescu in his monumental "History of Romanian Literature"). In addition to his literary pursuits, Gala Galaction - who held a doctorate in theology and was an ordained priest - served as a professor at the Faculty of Theology of theUniversityof Iassy, created in the summer of 1926 and based in Chișinău (it functioned în period 1920-1940). Prior to this, Gala Galaction had taught at the Faculty of Theology of the University of Bucharest. In Chișinău, Gala Galaction emerged as "a true figure of a biblical apostle, (…) an exemplary priest, a learned theologian, a captivating preacher and speaker, a translator of the Scriptures, an evangelical humanist, an active democrat, a proponent of peace and harmony among individuals and nations, a writer and literary journalist - a laureate (he was awarded the National Literary Prize in 1935) - and a wise, instructive spiritual guide" (pr. Gheorghe Cunescu, in the preface to the volume "Zile basarabene" [Bessarabian Days] by Gala Galaction, published by the "Știința" publishing house in Chișinău in 1993. The volume contains the great intellectual's journalistic articles dedicated to Bessarabia, as well as excerpts from his "Journal").

In various journalistic pieces and in his published "Journal", Professor Gala Galaction recounted the context surrounding the work of the Faculty of Theology in Chișinău, describing both prominent figures and ordinary people from the region between the Prut and Dniester rivers. Through these accounts, Gala Galaction contributed to a better understanding of the history of Bessarabia during the interwar period. Furthermore, through his teaching, this Romanian theologian helped shape a new generation of Bessarabian priests; upon taking up their respective pa-

rishes, they, in turn, passed on to their parishioners the living flame of faith and the knowledge of the true, salvific teachings of the Orthodox Christian Church. The community of clergy and all Orthodox Christian believers in Bessarabia preserves the memory of the efforts made by Gala Galaction to assist Bessarabia in the vital task of strengthening the Church in the eastern region of the country. It is fitting that an auditorium at the Chișinău extension of the University of Bucharest's Faculty of Theology should bear the name of this great Romanian theologian and professor.

Keywords: *Gala Galaction, Faculty of Theology, Chisinau, Bessarabia, Romanian Orthodox Church, interwar period.*

Conferința științifică internațională

EDUCAȚIA, TRADIȚIA ȘI CULTURA BISERICII ORTODOXE ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC DE-A LUNGUL ISTORIEI

International Scientific Conference

EDUCATION, TRADITION AND CULTURE OF THE ORTHODOX

ediția a VII-a,

consacrată centenarului
învățământului teologic românesc din Basarabia,

Chișinău, Republica Moldova
8-10 noiembrie 2026

Rezumatele comunicărilor

Asistență computerizată – *Maria Bondari*

Bun de tipar 2026. Formatul 70x100 $^{1}/_{12}$.
Coli de tipar 13,2. Coli editoriale 8,2.
Comanda. Tiraj 60 ex.

Editura USM
str. Al. Mateevici, 60, Chișinău, MD 2009
e-mail: *editurausm@gmail.com*